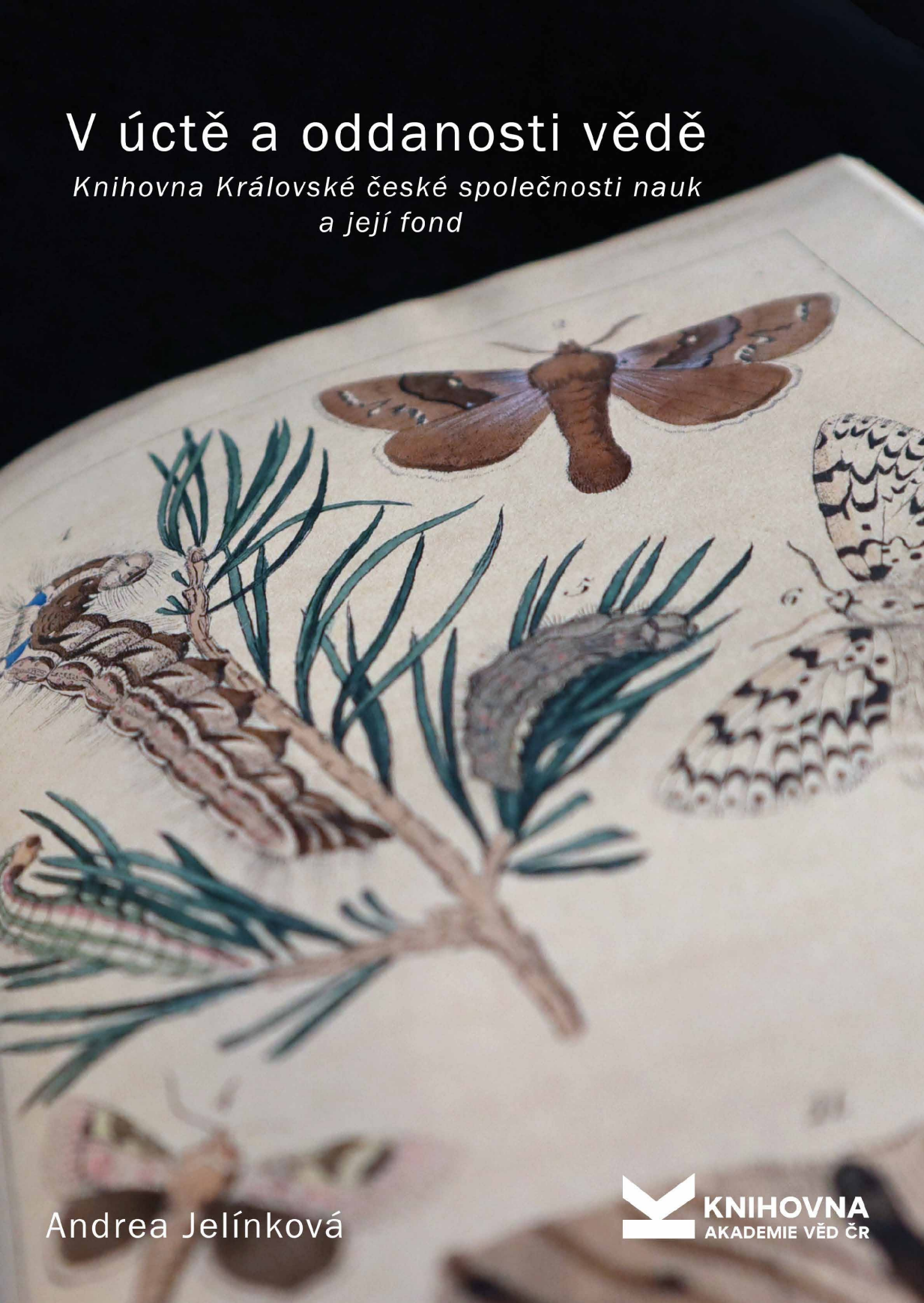
V úctě a oddanosti vědě

Knihovna Královské české společnosti nauk a její fond

Andrea Jelínková

KNIHOVNA AKADEMIE VĚD ČR

V úctě a oddanosti vědě

Knihovna Královské české společnosti nauk a její fond

Andrea Jelínková

Tato publikace byla vydána s finanční podporou Ministerstva kultury ČR poskytnutou v rámci *Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity (NAKI III)* projektu *Kořeny a plody evropské vědy v českých, moravských a slezských historických knihovních fondech* (DH23P03OVV058).

Odborně lektorovali:
PhDr. Lukáš Babka
doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

Poděkování
Část této studie, zejména oddíly Výměna a Dary, vychází z provenienčního průzkumu knihovny Královské české společnosti nauk, na němž se vedle autorky textu podílely Vendula Vráblíková a Helena Žáčková; oběma kolegyním tímto děkuji. Vendula Vráblíková je i autorkou velké části fotografií. Za důležité připomínky k textu děkuji oběma lektorům a Gabriele Němcové.

Autor: Andrea Jelínková
Vydavatel: Knihovna AV ČR, v. v. i.

Autoři fotografií: Andrea Jelínková, Vendula Vráblíková
Grafická úprava: David Jůna
Fotografie na obálce a obálka: Pavlína Kellarová

Na obálce je použita ilustrace z knihy Viléma Václava Havelky *Umění lesní*, Praha 1823 (KNAV, signatura S-M 125)

CC BY 4.0

Praha, 2025

ISBN 978-80-86675-43-5

Obsah

Úvod / 5
Královská česká společnost nauk a její knihovna / 6
Knihy jako odraz vědeckých kontaktů / 7
Královská česká společnost nauk / 10
Přehled odborné literatury / 10
Předchůdci Královské české společnosti nauk / 13
Vznik Královské české společnosti nauk / 15
První léta / 17
Činnost Královské české společnosti nauk / 18
Královská česká společnost nauk ve 20. století / 20
Knihovna České akademie věd a umění / 22
Knihovna Masarykovy akademie práce / 25
Knihovna Královské české společnosti nauk / 26
Počátky / 26
Knihovna v pohybu / 29
Knihovna za protektorátu / 32
Knihovníci / 35
Katalogy / 52
Nárůst fondu a akviziční politika / 60
Výměna / 62
Dary / 68
Jednotliví dárci / 88
Závěr / 97
Summary / 100
Soupis pramenů a literatury / 102
Soupis příloh / 108

Úvod

Knihovna Akademie věd České republiky je moderní vědecká knihovna, která poskytuje své služby odborníkům, studentům, institucím i širší veřejnosti. Funguje jako podpůrná infrastruktura pro ústavy Akademie věd ČR a samostatnému výzkumu se věnují i její pracovníci. Mimo tradiční knihovní služby, zejména prezenční i absenční výpůjčky knih, zajišťuje pro své uživatele rychlý a snadný přístup ke specializovaným elektronickým informačním zdrojům, databázím a e-knihám. Buduje i vlastní digitální knihovnu a vyvíjí nové moderní nástroje v oblasti digital humanities. Všem, kteří preferují osobní kontakt před online prostředím, nabízí jednu z nejhezčích studoven v Praze. Díky vyvážené kombinaci poskytovaných přímých i online služeb patří Knihovna Akademie věd ČR mezi uživatelsky přátelské knihovny, o čemž ostatně svědčí většinou plně obsazená studovna.

Na začátku cesty k moderní knihovně 21. století ovšem byla tradiční, veřejnosti nepřístupná knihovna, která vznikla sloučením několika vědeckých institucí – Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění a Masarykovy akademie práce. Jejich knižní sbírky se v roce 1952 staly základem nové Základní knihovny Československé akademie věd, jejíž nástupnickou organizací je od roku 1993 Knihovna Akademie věd ČR.

Knihovna je živá, pokud je užívaná. Ožívá přitom s každou novou knihou. I proto je pro jakoukoli knihovnu důležité, aby získávala moderní a kvalitní knihy a nabízela je svým uživatelům. Na vědeckou a odbornou knihovnu jsou kladeny ještě přísnější nároky: měla by zpřístupňovat výsledky nejnovějšího odborného výzkumu z různých oborů, publikované v tradiční podobě i elektronicky. Většina knihoven vítá návrhy svých uživatelů na nákup potřebných a užitečných knih i jejich dary. Knihovník odborné knihovny by měl vedle profesních kompetencí vynikat i v neformální diplomacii; osobní kontakty a vztahy ostatně stály i u zrodu Královské české společnosti nauk. Na příběhu knihovny nejdéle působící učené společnosti v českých zemích se pokusíme zjistit, do jaké míry naplňovala představy svých zakladatelů a zda své poslání splnila.

Královská česká společnost nauk a její knihovna

Cílem této studie je podrobněji představit nejstarší jádro Knihovny Akademie věd ČR – knihovnu Královské české společnosti nauk (KČSN).[1] Zaměříme se na její vznik a historii, organizaci knihovního fondu, knihovníky a katalogy. Pozornost budeme věnovat zejména akvizici, tedy způsobu, jakým knihovna získává knihy. Ten obvykle zahrnuje nákup, výměnu a dary či odkazy. Především tři posledně zmiňované způsoby jsou často výsledkem kontaktů, které knihovna navazuje se svými uživateli a jinými institucemi. V případě Královské české společnosti nauk odrážejí i vysoké renomé, které tato nejvýznamnější vědecká společnost v českých zemích získávala doma i v zahraničí. Soustředíme se na to, jakým způsobem její knihovna rozšiřovala své fondy, a uvedeme osoby i instituce, které jí věnovaly své knihy, časopisy, separáty článků a další materiály. Skrze tyto dary lze totiž sledovat vazby, které vznikaly mezi knihovnou a konkrétními vědci a odborníky, ale i nejrůznějšími institucemi, knihovnami, muzei, spolky či vědeckými sdruženími. Náš výzkum tak mapuje jednak propojení Královské české společnosti nauk s místní vědeckou, odbornou i laickou komunitou, ale šířeji i síť vědecké komunikace mezi českými zeměmi, Evropou a světem. Jedním z důležitých aktérů této komunikační sítě byla knihovna Společnosti.

Připomeňme, že fond Královské české společnosti nauk je sice jedním ze základních kamenů dnešní Knihovny Akademie věd ČR, ale už od doby svého vzniku si tato knihovna, resp. její předchůdkyně, zároveň vytvářela i zvláštní sbírku rukopisů, prvotisků, starých a vzácných tisků.[2] Tento fond, uchovávaný separátně od jiných částí knihovny, dnes tvoří zhruba stovka rukopisů, stejný počet prvotisků (tisků vydaných do konce roku 1500) a přibližně 25 000 svazků starých a vzácných tisků ze 16.–19. století. Na jeho vytváření měl zásadní podíl první ředitel knihovny, tehdy nazývané Základní knihovna Československé akademie věd (Základní knihovna ČSAV, ZK ČSAV),[3] František Horák (1911–1983). Díky jeho aktivitě knihovna obohatila své sbírky antikvárními nákupy jednotlivých knih a rukopisů, ale příležitostně získala i větší knižní celky, například zámecké knihovny v Doksech, Liblici nebo Bechyni či torzo

[1] V tomto textu používám pro označení Královské české společnosti nauk také termín „Společnost“, případně zkratku KČSN, pro Knihovnu Akademie věd ČR zkratku KNAV.

[2] Součástí tohoto historického fondu byly původně i archiválie; ty byly v roce 2022 předány do Archivu Akademie věd ČR.

[3] V roce 1967 byl k Základní knihovně ČSAV přičleněn i Řídící útvar vědeckých informací a oficiální název knihovny byl Základní knihovna ČSAV–Ústředí vědeckých informací (ZK ČSAV–ÚVI).

knihovny sběratele Eduarda Langera aj. Profesní zájem Františka Horáka, jednoho ze zakladatelů *Knihopisu*, národní retrospektivní bibliografie česko-jazyčných tisků do roku 1800, se soustředil především na bohemikální tisky – tak označujeme knihy vytištěné na území dnešní České republiky, díla autorů pocházejících z tohoto území a také spisy týkající se svým obsahem českých zemí bez ohledu na místo vydání.[4] Přestože fond rukopisů, prvotisků a starých a vzácných tisků Knihovny Akademie věd ČR tvoří unikáty i exempláře velice zajímavého původu, které rovněž obsahují cenné provenienční znaky, jde o fond získaný antikvárními nákupy.[5] Nejedná se tedy o postupně budovanou knihovní sbírku reflektující zájmy svého tvůrce, protože vznikala teprve po založení knihovny v roce 1952.[6] Naproti tomu fond knihovny Královské české společnosti nauk odráží její akviziční strategie i propojení se soudobým vědeckým a odborným světem poměrně přesně.

Knihy jako odraz vědeckých kontaktů

Jak vznikala Královská česká společnost nauk a jak rostla její knihovna? Dostávala se do českých zemí aktuální vědecká literatura? Informovali se vědci a učenci navzájem o svých objevech a oborových novinkách? A pokud ano, jak rozsáhlá byla jejich síť a jak se utvářela v době, kdy nejrychlejším komunikačním prostředkem byl dopis a neexistovaly vědecké kongresy a konference? Tyto a obdobné otázky nám přicházely na mysl během podrobného průzkumu dochovaných knih z knihovny Společnosti. Některé z otázek se podařilo zodpovědět poměrně uspokojivě, jiné zůstávají otevřené, avšak náš výzkum naznačil další možné směry bádání.

---

[4] Díky Františku Horákovi se v roce 1967 do historického fondu Knihovny Akademie věd ČR dostal i její nejvzácnější dokument: tzv. Martinická bible. Jde o latinský rukopis Bible vzniklý kolem roku 1430 v českém prostředí, proslulý prvním vyobrazením Mistra Jana Husa stojícího na hranici v plamenech. Elektronická kopie rukopisu Martinické bible je dostupná v digitální knihovně Manuscriptorium <https://www.manuscriptorium.com/apis/resolver-api/cs/catalog/default/detail/manuscriptorium%7CAIPDIG-KNAV__1_TB_3_____1IIWDQA-cs> a také v Digitální knihovně Knihovny Akademie věd ČR, <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:333e28d2-f327-4af3-9fc5-9f0a18ef4563>.

[5] K provenienci tohoto fondu viz Anežka BAĎUROVÁ – Jana SVOBODOVÁ – Vojtěch ŠÍCHA, Vlastnická označení knih v historickém fondu Knihovny Akademie věd ČR – první výsledky průzkumu, *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum* 58 (2013), č. 3–4, s. 76–79.

[6] O vzniku Základní knihovny ČSAV bylo rozhodnuto v listopadu 1952, svou činnost zahájila v lednu 1953.

Podrobněji jsme se věnovali původnímu jádru knihovny Královské české společnosti nauk, které dnes tvoří soubor zhruba 12 000 monografií. Zaměřili jsme se na provenienci jednotlivých knih v tomto fondu a sledovali vlastnické a donační záznamy. Evidovali jsme jak předchozí vlastníky, tak především zápisy o dedikaci (věnování) knihovně, zaznamenané přímo v knihách. Jelikož byl původní fond knihovny Společnosti po jeho začlenění do Základní knihovny ČSAV částečně doplňován, omezili jsme provenienční průzkum rokem 1953 a donační záznamy u knih vydaných později už neevidujeme.[7]

Provenienční průzkum spočíval v prohlídce dochovaných exemplářů přímo v depozitáři a dále byl doplněn archivními rešeršemi. Průzkum „s knihou v ruce" totiž zohledňuje pouze ty knihy, které nesou jednoznačné stopy dedikace – daru knihovně Královské české společnosti nauk, nejčastěji v podobě zápisu o darování, vpisku, razítka, vloženého lístku, podpisu a podobně. Některé knihy přitom nemusejí donační zápis vůbec mít: nesou pouze vlastnické označení původního vlastníka (exlibris, supralibros, rukopisný vlastnický záznam), přestože víme, že byly knihovně věnovány, například po smrti jejich dřívějšího majitele. Původní vlastníky knih jsme do našeho výzkumu zahrnuli také. Z evidence však vypadly knihy získané výměnou mezi knihovnami – vedle monografií šlo často o periodika nebo disertace, které většinou nemají žádný záznam o způsobu akvizice. Meziknihovní výměna přitom byla hlavním zdrojem přírůstků knihovny Společnosti.

Náš výzkum byl proto doplněn a rozšířen archivním průzkumem. Při studiu rozsáhlého souboru archivních materiálů uložených v Archivu Akademie věd ČR ve fondu Královská česká společnost nauk jsme se zaměřili především na knihovnu Společnosti a na budování jejího fondu.[8] Kromě katalogů, přírůstkových knih, revizních knih, výročních zpráv či evidence a urgence výpůjček obsahují archivní materiály důležité prameny k výměně s domácími i zahraničními institucemi a korespondenci s jednotlivými dárci.

[7] Knihy vydané po roce 1953 však představují pouze malou část knihovny Královské české společnosti nauk. Jde zejména o nově doplňované svazky do existujících signaturových řad, aby se zachovala jejich kontinuita.

[8] Fond Královská česká společnost nauk je uložen v Archivu AV ČR. Podrobný inventář k fondu vypracoval Jiří BERAN, *Inventář archivního fondu Královské české společnosti nauk*. Praha: Ústřední archiv Československé akademie věd, 1981; inventář je dostupný elektronicky z <https://vademecum.mua.cas.cz/vademecum/permalink?xid=c14f2bf2191799c8253df0ed-293db454>.

Údaje o dárcích a původních vlastnících knih zjištěné fyzickým průzkumem knihovního fondu Královské české společnosti nauk jsou evidovány a zpřístupněny v elektronickém katalogu Knihovny Akademie věd ČR u příslušného exempláře. U knih, jejichž darování knihovně Společnosti máme zdokumentováno pouze na základě archivních materiálů, tuto informaci v katalogu neuvádíme. Ne vždy se totiž kniha ve fondu Knihovny Akademie věd ČR stále nachází, případně nemusí být jednoznačně identifikovatelný exemplář, pokud jde o duplicity. Zohledňujeme ji však při hodnocení akviziční strategie knihovny Společnosti.

Sledování dedikačních záznamů v knihovně Královské české společnosti nauk, doplněné studiem archivních pramenů zaměřených na akvizici, je prvním systematickým výzkumem zaměřeným na tuto knihovnu. Ukazuje postupné vytváření fondu historické knihovny Královské české společnosti nauk, nejznámější učené společnosti v českých zemích i v habsburské monarchii. Zaznamenává přitom nejen knižní dary věnované přímo knihovně, ale i jiným osobám, často členům Společnosti, s jejichž osobními knihovnami se později tyto dary dostaly do knihovny Společnosti. Náš výzkum tak dokumentuje i přímé osobní kontakty, navazované mezi vědci a oborovými kolegy. Zohledňuje přitom i veškeré původní vlastníky knih ve fondu knihovny Královské české společnosti nauk a obohacuje tak i databázi Provenio, z jejíž metodiky vychází.

Královská česká společnost nauk

Tato studie nechce opakovat či sumarizovat zjištění předchozích badatelů, kteří se Královské české společnosti nauk a její knihovně věnovali. Jejím záměrem je spíš nahlédnout knihovnu a její postupné budování skrze exempláře, nesoucí stopy svých autorů, editorů, nakladatelů nebo majitelů. Ti všichni, záměrně či bezděčně, obohatili fond knihovny Společnosti. I díky nim knihovna postupně vybudovala jedinečnou sbírku odborné literatury, která neměla ve své době v českých zemích a později v Československu obdoby.

Přehled odborné literatury

Dříve než se zaměříme na knihovnu, musíme alespoň stručně připomenout vědeckou společnost, jejíž součástí knihovna byla. Dějinám Královské české společnosti nauk se podrobně věnovalo několik badatelů. Zvláštní pozornost přitom věnovali zejména okolnostem jejího vzniku. Jedním ze základních pramenů je fundovaná a detailní studie historika a archiváře Jaroslava Prokeše *Počátky České společnosti nauk do konce XVIII. stol. Díl I. 1774–1789*, která mapuje formování a počáteční léta její činnosti.[9] Jaroslav Prokeš, tehdejší ředitel archivu ministerstva vnitra, vycházel ze studia archivních materiálů, jež často cituje v plném znění. Přestože autor zřejmě plánoval vydat i pokračování, tiskem vyšel pouze první díl. Jaroslav Prokeš navazoval na práci historika Josefa Kalouska, vydanou ke stému výročí založení Společnosti,[10] na články publikované literárním historikem Josefem Hanušem v *Českém časopise historickém* v letech 1908–1910[11] i na práci Arnošta Viléma Krause.[12]

[9] Jaroslav PROKEŠ, *Počátky České společnosti nauk do konce XVIII. stol. Díl I. 1774–1789*. Praha: Nákladem Jubilejního fondu Královské české společnosti nauk, 1938. (Spisy poctěné jubilejní cenou Královské české společnosti náuk v Praze č. XXII).

[10] Josef KALOUSEK, *Děje Král. České Společnosti Náuk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy: ke stoletému jubilaeu této společnosti 1884*. Praha: Nákl. Kr. české společnosti náuk, 1885.

[11] Josef HANUŠ, Počátky Král. České Společnosti Nauk [Část 1], *Český časopis historický* 14 (1908), č. 2, s. 141–152; Josef HANUŠ, Počátky Král. České Společnosti Nauk. [Část 2], *Český časopis historický* 14 (1908), č. 3, s. 311–324; Josef HANUŠ, Počátky Král. České Společnosti

Okolnostmi vzniku Společnosti se později zabývala i řada dalších historiků.[13] Sto osmdesáté výročí jejího založení připomněla přednáška Václava Vojtíška proslovená v roce 1951 a publikovaná o dva roky později. Autor v ní rekapituluje počátky a nejdůležitější mezníky v dějinách Společnosti, jejíž vznik klade už do roku 1771.[14] Dvě století její existence zhodnotila odborná konference a sborník příspěvků z ní vydaný v roce 1984.[15] Jednotlivým osobnostem spojeným se Společností a jejich činnosti se později věnovali historici a archiváři v mnoha samostatných studiích.[16] Formováním Společnosti v širší perspektivě a zejména s ohledem na dějiny vědy se zabývali soustavněji Josef Petráň a Antonín Kostlán;[17] na tento přístup navázala i kolektivní monografie

Nauk. [Část 3. Dokončení], *Český časopis historický* 14 (1908), č. 4, s. 381–405; Josef HANUŠ, Dodatek k počátkům Královské České Společnosti Nauk, *Český časopis historický* 16 (1910), s. 306–315.

12 Zejména Arnošt Vilém KRAUS, Kdy byla založena „Soukromá společnost v Čechách"? *Český časopis historický* 42 (1936), č. 1, s. 56–76.

13 Např. František Michálek BARTOŠ, Prager gelehrte Nachrichten a vznik pražské Učené společnosti, *Naše věda* 21 (1942), s. 197–207; Jiří BERAN, Osmdesátiletá diskuse o vzniku Soukromé společnosti nauk, *Dějiny věd a techniky* 1 (1968), s. 237–250; Jiří BERAN, Nové příspěvky ke sporu o vznik Soukromé společnosti nauk, *Dějiny věd a techniky* 4 (1971), s. 13–19.

14 Václav VOJTÍŠEK, *180 let Královské české společnosti nauk*, Praha: Nákladem Královské české společnosti nauk, 1953. (*Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická roč. 1951* [1953, č. 6]).

15 *200 let České společnosti nauk: 1784–1984: vědecká konference Ústavu čs. a světových dějin ČSAV, Praha 30. 10. – 2. 11. 1984*. Vyd. Jaroslav Purš. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1985.

16 Systematicky se dějinám KČSN věnoval v rámci studia dějin vědeckých institucí historik Jiří Beran. Bibliografický přehled jeho studií publikovaných v odborných časopisech a sbornících přesahuje téma této práce, jeho nejdůležitější studie k tématu viz Magdaléna POKORNÁ, Královská česká společnost nauk. In: Alena MÍŠKOVÁ – Martin FRANC – Antonín KOSTLÁN, *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010, s. 58–144, literatura s. 135–138. Další výběrové studie k tématu jsou Jaroslava HOFFMANNOVÁ, Přednášková činnost Královské české společnosti nauk 1890–1952, *Práce z dějin Akademie věd* 3 (2011), č. 1, s. 1–36; Pavla VRBOVÁ, Jan a Josef Mayerovi, *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu* 53 (24) (2023), č. 1, s. 16–22; Marek ĎURČANSKÝ, Jaroslav Bidlo jako člen Královské české společnosti nauk a České akademie věd a umění, *Dějiny věd a techniky* 53 (2020), č. 3, s. 131–151.

17 Josef PETRÁŇ, Královská česká společnost nauk. Místo České učené společnosti v dějinách a proudu vědy, *Vesmír* 74 (1995), č. 11, s. 632–635; Antonín KOSTLÁN, Královská česká společnost nauk a počátky nové tolerance. In: *Mezi časy: kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800: sborník příspěvků z 19. ročníku sympozií k problematice 19. století, Plzeň, 4.–6. března 1999.* Praha: KLP-Koniasch Latin Press, 2000, s. 98–104; Antonín KOSTLÁN, Josefínská vzdělanost a vznik Královské české společnosti nauk. In: Hana SVATOŠOVÁ (ed.), *Praha Mozartova. Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800*. Praha: Archiv hlavního města Prahy – Scriptorium, 2006, 2006, s. 29–41.

Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích, zaměřená na počátky vědeckého zkoumání v českých zemích a na dějiny místních významných vědeckých institucí.[18] Královskou českou společností nauk a její transformací v dnešní Učenou společnost České republiky se zabývala obhájená rigorózní práce.[19]

Přímo na knihovnu Společnosti a na její postavení v nově vytvořené Základní knihovně ČSAV se zaměřil František Horák.[20] Jeho pojednání je důležité především proto, že jako tehdejší ředitel nové knihovny popsal i stav knihovny Společnosti v době, kdy byly její fondy integrovány do nově vzniklé celoakademické knihovny spolu s dalšími knihovními celky – knihovnou České akademie věd a umění a knihovnou Masarykovy akademie práce. Další zprávy Františka Horáka o činnosti Základní knihovny ČSAV, publikované při příležitosti pěti a deseti let od jejího založení, popisují agendu, kterou knihovna v rámci celé akademie vykonávala.[21] Knihovny České akademie věd a umění a Masarykovy akademie práce a reorganizaci jejich knihovních fondů po sloučení podrobněji popisují ve dvou interních nepublikovaných studiích Václav Podaný a Jindřich Schwippel.[22] Dílčí důležité informace obsahuje i zvláštní číslo časopisu *Vědecké informace* vydané v roce 1989[23] a také nepublikovaná

[18] Alena MÍŠKOVÁ – Martin FRANC – Antonín KOSTLÁN, *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010. Královské české společnosti nauk je v ní po zásluze věnovaná nejrozsáhlejší kapitola, jejíž autorkou je Magdaléna Pokorná (s. 58–144).

[19] Jiřina JEDINÁKOVÁ, *Učená společnost České republiky, o. s., a její předchůdci. Od Královské české společnosti nauk k Učené společnosti České republiky, o. s.*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2007. Rigorózní práce.

[20] František HORÁK, Základní knihovna Československé akademie věd, *Věstník Československé akademie věd* 63 (1954), č. 4–6, s. 263–274. Článek obsahuje kromě důležitých faktografických údajů i květnatou oslavu leningradské knihovny Akademie věd Sovětského svazu, která podle Horáka byla vzorem nově vzniklé Československé akademie věd a její knihovny. Chvála byla jistě úlitbou dobové ideologii, navíc však možná naznačuje i potřebu ospravedlnit či vysvětlit rozhodnutí o zrušení tří fungujících institucí se samostatnými knihovnami, na jejichž základě nová knihovna vznikla.

[21] František HORÁK, Pět let Základní knihovny ČSAV, *Věstník Československé akademie věd* 67 (1958), č. 1–2, s. 144–155; František HORÁK, Deset let knihoven ČSAV, *Věstník Československé akademie věd* 72 (1963), č. 2, s. 270–283.

[22] Václav PODANÝ, *Vznik ČSAV a její Základní knihovny*. Praha: ZK-ÚVI ČSAV, 1985 (interní tisk); Jindřich SCHWIPPEL, *Předchůdci ČSAV a jejich knihovny*. Praha: ZK-ÚVI ČSAV, 1985 (interní tisk). První z autorů se rovněž zabýval srovnáním knihoven KČSN a České akademie věd a umění: Václav PODANÝ, Knihovny ČAVU a KČSN od r. 1918 do vzniku ČSAV, *Práce z dějin Československé akademie věd*, řada A, sv. 4 (1992), s. 12–30.

[23] Dějiny a současnost ZK-ÚVI ČSAV, *Vědecké informace ČSAV* (1989), *(Příručka pro uživatele 6)*.

brožura sestavená při příležitosti výstavy pořádané Knihovnou Akademie věd ČR v roce 2002.[24] Nedávno vydaná studie Jiřího Šoukala hodnotí činnost Základní knihovny ČSAV v prvním desetiletí její činnosti a zmiňuje přitom i knihovnu Královské české společnosti nauk.[25] Dějiny knihovny Společnosti byly podrobněji zpracovány i ve dvou kvalifikačních pracích.[26]

Dvěma výše zmíněnými institucemi, Českou akademií věd a umění a Masarykovou akademií práce, jejichž fondy přešly spolu s knihovnou Královské české společnosti nauk do dnešní Knihovny Akademie věd ČR, se podrobněji a z různých hledisek zabývalo několik badatelů;[27] knihovně České akademie věd a umění se nejnověji věnovala Anežka Baďurová.[28]

Předchůdci Královské české společnosti nauk

Založení vědecké společnosti, z níž se později vyvinula Královská česká společnost nauk, bylo výsledkem soudobého rostoucího zájmu o vědecké poznání. Ten vyplýval z myšlenek osvícenství a souvisel i s nebývalým rozkvětem především přírodních věd od počátku 18. století. Ne náhodou se tak stalo v období, kdy rozvoj vědy dosáhl tak vysoké úrovně, že obsáhnout vědomosti z několika oborů již přesahovalo možnosti jednotlivce. Královská česká společnost nauk byla inspirována podobnými společnostmi či akademiemi, které vznikaly zejména v západní Evropě, například v Nizozemsku, Belgii, Německu, Francii nebo Anglii, a existovaly paralelně vedle univerzit.[29]

---

[24] *Knihy v historii akademií. Sborník textů k výstavě, kterou ve dnech 2. 12. 2002 až 17. 1. 2003 uspořádala Knihovna Akademie věd ČR a Tiskový odbor AV ČR v budově Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1*. Praha: Knihovna AV ČR, 2002.

[25] Jiří ŠOUKAL, Základní knihovna ČSAV. In: Martin FRANC – Věra DVOŘÁČKOVÁ a kol. (eds.), *Dějiny Československé akademie věd I. 1952–1962*. Praha: Academia, 2019, s. 674–683.

[26] Růžena DOUBKOVÁ, *Královská česká společnost nauk a její knihovna (1784–1835)*. Praha: Filozofická fakulta UK, 1952. Disertační práce; Jindřiška STACHOVÁ, *Knihovna Královské české společnosti nauk v letech 1918–1952*. Praha: Filozofická fakulta UK, 1983. Diplomová práce.

[27] Jiří POKORNÝ (uspořádal) – Jan NOVOTNÝ (red.), *Česká akademie věd a umění 1891–1991. Sborník příspěvků k 100. výročí zahájení činnosti*, Praha: Historický ústav AV ČR, 1993; Jiří POKORNÝ, Česká akademie věd a umění. In: A. MÍŠKOVÁ – M. FRANC – A. KOSTLÁN, *Bohemia docta*, s. 194–233; Martin MARTINOVSKÝ, Česká akademie věd a umění za protektorátu 1939–1945, *Práce z Archivu Akademie věd. Studie a články* (2002), s. 214 (kapitola *Knihovny*).

[28] Nejnověji Anežka BAĎUROVÁ, Knihovna České akademie věd a umění, *Informace* 2015, č. 3, [online], dostupné z: <https://lib.cas.cz/casopis-informace/knihovna-ceske-akademie-ved-a-umeni>, s přehledem dosavadní literatury.

[29] Podrobněji Peter BURKE, *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*. Praha: Karolinum,

V návaznosti na snahu habsburských panovníků podpořit růst domácí ekonomiky vznikaly také tzv. hospodářské společnosti, z nichž nejznámější v českých zemích byla Gesellschaft des Ackerbaues und der freien Künste im Königreich Böhmen, později transformovaná do Patriotisch-ökonomische Gesellschaft. Vliv hospodářských společností na rozvoj a organizaci vědy byl ovšem omezený. Inspirací pro vznik Královské české společnosti nauk byla jistě Královská akademie věd a umění (Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique) založená v roce 1772 v Bruselu, hlavním městě tehdejšího rakouského Nizozemí spravovaného v letech 1713–1794 Habsburky; tato instituce ovšem brzy zanikla.

Královská česká společnost nauk přitom nebyla první společností tohoto druhu v českých zemích – ve čtyřicátých letech 18. století existovala v Olomouci učená společnost Societas eruditorum incognitorum in terris Austriacis (1746–1751),[30] sdružená kolem bývalého vojáka a vzdělaného organizátora intelektuálního života Josefa Petrasche (1714–1772). Její trvání bylo ovšem pouze epizodní a je spojené především s vydáváním měsíčníku *Monatliche Auszüge alt- und neuer belehrten Sachen*, který vycházel mezi lednem 1747 a zářím 1748. Časopis přinášel zprávy o nových odborných publikacích a zároveň informoval o vědeckém životě v Evropě. Pouze krátkou dobu existoval také spolek Learned Club, napojený na pražského knihkupce Wolfganga Gerleho v roce 1772, a totéž platí i o okruhu vědců soustředěných kolem dvou časopisů, vycházejících v Praze v letech 1771 a 1772. Časopis *Neue Litteratur* vycházel z popudu profesora pražské univerzity a později císařského rady Karla Heinricha Seibta (1735–1806) a jeho protiváhou byl časopis *Prager gelehrte Nachrichten*, jehož jediný ročník vydával během roku 1771 přírodovědec a hybatel vědeckého života Ignác Born (1742–1791).[31]

2007; pro český a moravský kontext zejména Antonín KOSTLÁN, *Societas incognitorum. První učená společnost v českých zemích.* Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 1996, kapitoly *Vznik a rozmach učených společností v Evropě*, s. 15–20 a *Počátky učených společností v Českých zemích*, s. 28–34; Josef PETRÁŇ (ed.), *Počátky českého národního obrození: společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století.* Praha: Academia, 1990, zejména kapitola Josefa Petráně *Učené zdroje obrození*, s. 305–317; Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810.* Brno: ERA, 2006, 2. vyd.

30 A. KOSTLÁN, *Societas incognitorum*, s. 34–41; Martin FRANC – Vlasta MÁDLOVÁ, *Dějiny Akademie věd ČR v obrazech.* Praha: Academia, 2013, s. 10–13.

31 K oběma časopisům a okruhu jejich přispěvatelů Jiří POKORNÝ, Věda, učené společnosti a akademie. In: Ivana ČORNEJOVÁ et al., *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 208–218, zejména s. 213.

Přestože se tyto učené společnosti neudržely dlouho, jejich vznik zřetelně ukazoval zájem tehdejších badatelů o odborné debaty, sdílení a výměnu poznatků a navazování kontaktů napříč zeměmi i obory. Byly také prvním pokusem prolomit dosavadní monopol jezuitského řádu na vzdělávání v českých zemích – obě univerzity, pražská i olomoucká, byly de facto řízeny jezuity. Zejména v souvislosti s časopisem *Monatliche Auszüge* je třeba vyzdvihnout i fakt, že vycházel v němčině, tedy vernakulárním národním jazyce, a ne v latině, jež byla dosud považována za základní jazyk vědy. V tomto ohledu potvrzuje jeho vydávání teze Daniely Tinkové, která považuje za jeden z markantních rysů osvícenství právě vernakularizaci vědění, spočívající v šíření nových poznatků publikovaných v domácích národních jazycích mezi širší vrstvy obyvatelstva.[32]

Vznik Královské české společnosti nauk

Jádrem učené společnosti, z níž se později formovala Královská česká společnost nauk, byla skupina aktivních vědců a badatelů, jež spojovalo nadšení pro vědecké obory a obecně zájem o poznání. Ten se projevoval i vydáváním odborného periodika *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, vaterländische Geschichte und der Naturgeschichte* (1775–1784), volně navazujícího na *Prager gelehrte Nachrichten* Ignáce Borna, který byl ostatně i redaktorem časopisu *Abhandlungen*. O přesném datu vzniku této Soukromé společnosti nauk (Gelehrte Privatgesellschaft)[33] se v odborné literatuře vedly mnohé debaty a bývá kladen mezi léta 1769–1773. Za rok vzniku Královské české společnosti nauk se nejčastěji považuje rok 1784. Tehdy dosud jen volně organizované sdružení vědců vzneslo návrh, aby císař Josef II. jejich společenství oficiálně uznal a zároveň je finančně i materiálně podpořil; tento návrh byl však přijat jen částečně.[34] O důvodech, proč císař finanční podporu nové vědecké společnosti odmítl, můžeme pouze spekulovat, ale zřejmě byly podobné těm, které oddálily vznik akademie věd ve Vídni. Marie

[32] Daniela TINKOVÁ, Osvícenství jako proces vernakularizace vědění, *Cornova* 10 (2020), č. 2, s. 11–19 a následná diskuse v tomto čísle časopisu.

[33] Do roku 1790 se objevuje pod názvy Gelehrte Privatgesellschaft (Soukromá společnost nauk), případně Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften (Česká společnost nauk), po roce 1790 pak většinou jako Königliche Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften (Královská česká společnost nauk).

[34] Společnost získala uvolněný prostor v Karolinu, odkud se do Klementina přestěhovala univerzitní knihovna. Pravidelnou finanční podporu ovšem císař Společnosti nenabídl.

Terezie sice již v roce 1774 rozhodla o založení akademie věd ve Vídni, ovšem s podmínkou, že se její badatelský záběr bude soustředit výhradně na přírodní vědy; tímto omezením se evidentně mělo předejít očekávané politizaci akademie. I proto se fakticky založení této instituce odkládalo a skutečná Císařská akademie věd ve Vídni (Kaiserliche Akademie der Wissenschaften) vznikla teprve v roce 1847.[35] Jejími členy byla i poměrně početná skupina českých učenců (P. J. Šafařík, F. Palacký) i německy mluvících odborníků z českých zemí, kteří byli zároveň řádnými či korespondujícími členy Královské české společnosti nauk.[36]

Členové soukromé společnosti se však odmítnutím ze strany císaře nenechali odradit a jejich činnost, v zásadě spočívající především ve vydávání časopisu a pořádání přednášek a učených debat, pokračovala dále. Za zakládající členy Královské české společnosti nauk je tak považován okruh vědců publikujících v časopise *Abhandlungen*. Ke kmenovým autorům tohoto periodika patřili matematikové Jan Tesánek (Tessanek) (1728–1788) a Tobiáš Gruber (1744–1806), astronom Antonín Strnad (1746–1799), matematik a astronom hrabě Franz Ernst Schaffgotsch (1743–1809), historik František Martin Pelcl (1734–1801), historik a knihovník Karel Rafael Ungar (1744–1807), historik a filolog Gelasius Dobner (1719–1790), slavista Josef Dobrovský (1753–1829), lékař Johann Mayer (1754–1807) a jeho bratr, přírodovědec Josef Mayer (1752–1814).

Stanovy Královské české společnosti nauk z roku 1784[37] uvádějí počet členů a typ jejich členství (řádné, mimořádné, přespolní, čestné) a dále vnitřní rozdělení Společnosti do jednotlivých tříd podle oborů: fyzikální, matematické a historické. Ty byly později sloučeny do dvou tříd – fyzikálně-matematické a vlastenecko-historické, odpovídající zhruba členění na přírodní a společensko-humanitní obory. Činnost Společnosti v zásadě spočívala v organizaci vědeckého života v českých zemích a zároveň v hledání zdrojů pro jeho podporu. Pořádala přednášky a učené debaty, jejichž cílem bylo vzájemné propojování učenců na národní i mezinárodní úrovni. Řádné členství bylo omezeno počtem (původně měla Společnost 18, později až 30 řádných členů) a umožněno bylo

[35] A. KOSTLÁN, *Societas incognitorum*, s. 49.

[36] Podrobněji o vídeňské Císařské akademii věd M. FRANC – V. MÁDLOVÁ, *Dějiny Akademie věd ČR v obrazech,* s. 36–39.

[37] První stanovy vydané v roce 1784 pod názvem *Einrichtung und Gesetze der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften* byly v roce 1791 upraveny a k dalším úpravám stanov docházelo i později.

pouze vědcům s trvalým bydlištěm v Praze; počet přespolních a mimořádných členů omezen nebyl. Členství bylo podmíněno rovněž publikováním odborné stati v *Abhandlungen* a v případě řádných členů i účastí na zasedáních Společnosti. Celkově prošlo řadami Královské české společnosti nauk za celou dobu jejího trvání (1784–1952) více než 1 200 členů.

První léta

Jako zásadní – a jak uvidíme, pro akviziční strategii budoucí knihovny rozhodující – se ukázalo vydávání odborného periodika *Abhandlungen der (königlichen) böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, později nazývaného *Pojednání Královské české společnosti nauk*, resp. *Rozpravy Královské české společnosti nauk*. Společnost dále vydávala zprávy ze zasedání svých jednotlivých tříd (*Sitzungsberichte der Königlichen Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, *Věstník Královské české společnosti nauk*, *Mémoires de la Société royale des sciences en Bohême*). K finančnímu zajištění Společnosti přispělo každoroční vydávání *Schematismu Království českého* (1800–1851), tedy úředního kalendáře, a později také pravidelná finanční podpora od zemských úřadů.

Přestože měla Společnost ve svém názvu adjektivum Královská, představovala na císaři nezávislou a soukromou společnost učenců. Své příznivce a mecenáše získávala především mezi vysokými úředníky zemské správy z řad aristokratů, kteří také většinou zastávali čestnou funkci prezidentů Společnosti. V této funkci se postupně vystřídali zástupci významných šlechtických rodů – kníže Karl Egon Fürstenberg (funkční období v letech 1784–1787), hrabě Eugen z Vrbna a Bruntálu (1784–1789), hrabě Prokop Lažanský z Bukové (1789–1794), hrabě František de Paula Hartig (1794–1797), hrabě Jan Rudolf Chotek (1804–1824) a hrabě František Antonín Kolovrat-Libštejnský (1825–1861).[38] Společnost dále podporovali příslušníci šlechtických rodů Kinských a Nostitzů. Zatímco role prezidenta Společnosti byla víceméně čestná, na její vlastní směřování měl větší vliv její direktor, resp. předseda; tuto funkci postupně zastávali nejvýznamnější vědci zastupující různé obory. V roce 1867, po přijetí zákona o spolcích, byl potvrzen formální statut Královské české společnosti nauk jakožto soukromého sdružení vědců; ten si Společnost uchovala až do svého rozpuštění v roce 1952.

[38] Osobní jména uvádíme až na výjimky podle databáze národních autorit Národní knihovny České republiky.

Důležitý pro další rozvoj Společnosti byl rok 1791, kdy se jejího slavnostního zasedání zúčastnil císař Leopold II. a podpořil ji darem ve výši 6 000 zlatých. Tuto jednorázovou finanční dotaci Společnost použila jednak na nákup různých zařízení a přístrojů, ale i na financování badatelských cest svých členů: díky tomuto daru mohl například Josef Dobrovský podniknout okružní cestu přes německé knihovny do Švédska a Ruska s návratem do Prahy přes Polsko.[39] Kromě jednorázových darů od různých mecenášů měla Společnost menší příjem z prodeje svých publikací, ale pravidelný finanční příspěvek jí zajišťovalo zmíněné vydávání *Schematismu* a také státní i zemské subvence. Společnost tak podle svých možností financovala rozmanitou odbornou činnost: vydávala časopisy i různé edice pramenů, pořádala přednášky, vypisovala vědecké soutěže, iniciovala a podporovala badatelské cesty. Její role se tak částečně kryje s posláním dnešních vědeckých ústavů Akademie věd, ale částečně i grantové nebo technologické agentury.

Neochota císaře financovat první organizovanou učenou společnost v českých zemích jí sice zajistilo nezávislost na státu a s ní určitou badatelskou svobodu, zároveň však předznamenalo i neustálý nedostatek financí. Ten se naplno projevil, jak uvidíme později, především při zřízení knihovny a do značné míry ovlivnil i její fungování. Vedle nezávislosti na zřizovateli se všemi jejími důsledky se u Královské české společnosti nauk projevila i nevyhraněnost národnostní: její členové pocházeli z českých i německojazyčných kulturních okruhů a v obou těchto národních jazycích rovněž vycházely v odborných časopisech vydávaných Společností jejich příspěvky.[40]

Činnost Královské české společnosti nauk

Okruh odborných aktivit, jimž se Společnost věnovala, se v zásadě neměnil po celou dobu její existence, jejich rozsah ovšem kolísal v závislosti na finančních možnostech. Po činorodých počátečních letech a vzestupu následoval útlum daný historickými okolnostmi, především napoleonskými válkami, i domácí politickou situací. Změna nastala s příchodem Františka Palackého

[39] M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 79–80.

[40] Historik Josef Petráň připomíná, že „… [Společnost] se v exaltovaném obrozeneckém prostředí nacionálně nevyhranila a zůstávala věrna teritoriálnímu programu vědeckého výzkumu na jazykově utrakvistické bázi kulturních okruhů.“ J. PETRÁŇ, Královská české společnost nauk, s. 632–635.

(1798–1876) do vedení Společnosti: letech 1835–1836 působil jako její ředitor, v letech 1840–1844 jako sekretář a mezi lety 1868–1875 jako předseda. Tento neúnavný organizátor společenského a politického života povzbudil Společnost k intenzivnější činnosti, což se projevilo i tím, že se jejími členy tehdy staly špičky soudobého společenského života.[41]

Revoluční rok 1848 a následující léta přinesla krizi, kterou prohloubila i ztráta pravidelných příjmů z vydávání *Schematismu*. Přes jednorázové příspěvky (dar 6 000 zlatých od císaře Františka Josefa I. v roce 1866 a příspěvek mecenáše Josefa Hlávky ve výši 20 000 zlatých, postupně navyšovaný v roce 1884 a třech následujících letech) i pozdější státní a zemskou podporu byla finanční situace Společnosti složitá a neumožňovala plánovaný rozvoj. Po vydání spolkového zákona v roce 1867 a revizi svých stanov si udržela status soukromé společnosti a zůstala jí i státní a zemská finanční podpora, včetně sídla ve státních budovách.

Národnostní a jazyková polarizace v 80. letech 19. století se vcelku pochopitelně dotkla i Společnosti. Na členství v ní tehdy rezignovalo několik německých odborníků; většina z nich ovšem přešla na kariérně zajímavější místa. Po roce 1882, kdy byla pražská Karlo-Ferdinandova univerzita rozdělena na českou a německou část, byli za členy Společnosti voleni němečtí vědci pouze výjimečně.[42] Německy orientovaní vědci žijící v českých zemích byli od roku 1891 sdruženi v nově vzniklé Společnosti pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen). Tato společnost, tvořená převážně okruhem profesorů Německé univerzity, existovala až do vzniku Československé republiky v roce 1918.[43] Jiný rozkol, tentokrát ovšem mezi českými odborníky, vyvolal později vleklý spor o pravost tzv. Rukopisů královédvorského a zelenohorského.[44]

Přestože se v 80. letech 19. století uvažovalo i o transformaci Královské české společnosti nauk na národní (tj. českou) instituci, ke změně její orientace nedošlo. Národní badatelskou základnou se stala nově založená Česká

[41] Podrobně popisuje éru Františka Palackého M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 90–94.

[42] M. FRANC – V. MÁDLOVÁ, *Dějiny Akademie věd ČR v obrazech*, s. 30.

[43] Alena MÍŠKOVÁ, Německé mimouniverzitní instituce v Čechách. In: A. MÍŠKOVÁ – M. FRANC – A. KOSTLÁN, *Bohemia docta*, s. 234–257; M. FRANC – V. MÁDLOVÁ, *Dějiny Akademie věd ČR v obrazech*, s. 90–95.

[44] Podrobněji M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 99–102.

akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění (zkráceně ČAVU). Její vznik inicioval v roce 1891 již zmiňovaný mecenáš Josef Hlávka (1831–1908)[45] a jejím hlavním úkolem byla podpora odborné činnosti českých badatelů a obecně rozvoje české vědy.

Královská česká společnost nauk ve 20. století

Kontakty mezi domácími a zahraničními vědci i partnerskými institucemi, jako ostatně veškerou činnost Královské české společnosti nauk, omezila první světová válka. Pozice Společnosti v nově vzniklé republice zůstala v zásadě stejná, musela se ovšem jednoznačněji profilovat, protože po roce 1918 přibyly další univerzitní i mimouniverzitní vědecké instituce. Společnost se v té době více soustředila na posílení svých dlouho budovaných vztahů se zahraničními partnery. Pravidelně vydávala dva cizojazyčné časopisy (přehledovou *Revue des Travaux scientifiques tchécoslovaques* a na chemii zaměřený časopis *Collection of Czechoslovak chemical communications*) a jednorázově i několik prací svých členů ve francouzštině a angličtině. Profilovala se tak jako instituce, která během svého působení dosáhla světového uznání a rozhodně v této cestě mínila pokračovat. V meziválečném období byly v rámci Společnosti zřízeny komise k vydávání edic – například komise pro vydání ediční řady *Archiv český*, pro vydání díla Bernarda Bolzana nebo spisů Josefa Dobrovského.

Kvůli zavedení tzv. norimberských zákonů v červnu 1939 museli Společnost opustit její židovští členové: historik Julius Glücklich (1876–1950), historik Bedřich Mendl (1892–1940), matematik a statistik Emil Schoenbaum (1882–1967) a literární historik Arnošt Vilém Kraus (1859–1943).[46] Devatenáct dalších členů zahynulo v koncentračních tábo-

[45] Ke Hlávkovým aktivitám viz Jiří WITZANY (ed.), *Josef Hlávka, jeho myšlenkový odkaz a 100 let činnosti jeho nadace: konference 2004*. Praha: ČVUT, 2024; Jiří POKORNÝ, Josef Hlávka. In: A. MÍŠKOVÁ – M. FRANC – A. KOSTLÁN, *Bohemia docta*, s. 179–183; Jiří POKORNÝ, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. In: A. MÍŠKOVÁ – M. FRANC – A. KOSTLÁN, *Bohemia docta*, s. 184–193.

[46] Julia Glücklicha chránila před deportací do koncentračního tábora jeho nežidovská manželka a na konci války byl deportace ušetřen kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu. Viz Jana HELSNEROVÁ, *Život pozapomenutého Gollova žáka Julia Glücklicha*. Brno: HÚ FF MU, 2006, s.16-17, bakalářská práce, s. 16–17. Pokud jde o další zmiňované členy Společnosti, Bedřich Mendl spáchal v roce 1940 sebevraždu. Emil Schoenbaum emigroval před válkou do USA, po jejím skončení se vrátil do Československa, ale v roce 1948 opět emigroval do Mexika. Arnošt Kraus byl deportován v červenci 1942 ve věku 82 let do ghetta Terezín a zemřel tam

rech, ve vězení nebo bylo popraveno.[47] Za druhé světové války byla činnost Společnosti velmi omezena a ztížena mimo jiné i stěhováním, které se neblaze dotklo, jak uvidíme, nejvíce její knihovny. Krátké intermezzo mezi osvobozením republiky v roce 1945 a únorovým převratem v roce 1948, kdy se Společnost snažila obnovit činnost a mezinárodní kontakty utlumené válkou, ovlivnil opět především nedostatek financí a prostoru. O jejím dalším osudu však rozhodla averze a nedůvěra nové vlády v dosud nezávislou vědeckou instituci propojenou se zahraničím, včetně západních zemí. Představám nové vlády o reorganizaci vědeckého života v Československu po roce 1948 ani Královská česká společnost nauk, ani Česká akademie věd a umění nevyhovovaly. Naopak sílily hlasy o nutnosti vybudovat zcela novou, vládou zřízenou a jí úkolovanou Československou akademii věd. Formálně sice měla vzniknout přebudováním Královské české společnosti nauk a České akademie věd a umění, fakticky ale šlo o zrušení obou dosud relativně nezávislých institucí.[48] Toto nové uspořádání se pochopitelně výrazně projevilo i v jejich knihovnách. Ty sice přešly do nově vzniklé knihovny, ale byly zcela přeorganizovány bez ohledu na své předchozí uspořádání.

o devět měsíců později, v dubnu 1943. K B. Mendlovi viz *Biografický slovník českých zemí* (online), heslo Mendl, Bedřich, autorka hesla Marie Makariusová, dostupné z <https://biography.hiu.cas.cz/pageid/52543>. K E. Schoenbaumovi viz *Sociologická encyklopedie* (online), heslo Schoenbaum, Emil, autor hesla Jiří Večerník, dostupné z <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Schoenbaum_Emil>. K Arnoštu Krausovi viz Databáze obětí, <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/102577-arnost-kraus>.

47 M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 123–125.

48 Zákon o Československé akademii věd přijalo Národní shromáždění 29. října 1952. K okolnostem zániku Společnosti přehledně M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 125–134. Podrobněji o prvním desetiletí existence ČSAV a jejím vztahu ke Společnosti a České akademii věd a umění viz Martin FRANC – Věra DVOŘÁČKOVÁ a kol. (eds.), *Dějiny Československé akademie věd I. 1952–1962.* Praha: Academia, 2019.

Knihovna České akademie věd a umění

Než se zaměříme na knihovnu Královské české společnosti nauk, musíme připomenout alespoň stručně knihovnu již vícekrát zmiňované České akademie věd a umění (ČAVU),[49] plným názvem Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění. Tato instituce, založená díky podpoře mecenáše Josefa Hlávky a císařem schválená v roce 1890, zahájila svou činnost v roce 1891 v Národním muzeu. Jejími členy byli přední čeští odborníci, z nichž mnozí byli současně členy Královské české společnosti nauk.[50] Pracovala ve čtyřech třídách: společenské a humanitní (historie–filozofie–právo), přírodovědné (přírodní, lékařské a matematické vědy), filologické a umělecké. Jednotlivé pracovní třídy vydávaly odborné *Rozpravy České akademie věd a umění*, v nichž vycházely studie jejich členů, o dění v akademii informovala periodika *Věstník České akademie věd a umění* a *Almanach České akademie věd a umění*. Kromě toho Česká akademie věd a umění vydala několik edic, mezi nejvýznamnější patří Zíbrtova *Bibliografie české historie*[51] či série *Památky historické a umělecké*.

Okruh aktivit, jimž se Česká akademie věd a umění věnovala, byl tedy podobný jako v případě Královské české společnosti nauk: především vydávala odborné publikace, dále financovala výzkum a také vypisovala ceny a prémie na podporu badatelské činnosti. To vše si mohla dovolit i díky dalšímu významnému mecenáši, architektovi Antonínu Wiehlovi (1846–1910), který České akademii věd a umění věnoval palác na Václavském náměstí – tzv. Wiehlův dům na rohu Václavského náměstí a Vodičkovy ulice, kde dnes sídlí nakladatelství Academia. A. Wiehl založil také fond na podporu vědeckého bádání.

Stejně jako Královská česká společnost nauk, i Česká akademie věd a umění od počátku svého vzniku uvažovala o vzniku vlastní knihovny. Systematické a koncepční budování knihovny ovšem akademie nezamýšlela, její knihovna

[49] K ní nejnověji Vlasta MÁDLOVÁ, *Stálé vojsko vědecké. Česká akademie věd a umění 1891–1952*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Academia, 2024.

[50] M. FRANC – V. MÁDLOVÁ, *Dějiny Akademie věd ČR v obrazech*, s. 50–60.

[51] K ní Anežka BAĎUROVÁ, Čeněk Zíbrt a Bibliografie české historie, *Knihy a dějiny* 29 (2022), s. 188–206.

měla být jen základní pomůckou k jiným aktivitám.[52] Podobně jako knihovna Královské české společnosti nauk byla omezována nedostatkem vhodného prostoru k uložení knih. Knihovna České akademie věd a umění měla v prostorách Národního muzea k dispozici několik místností, které ovšem pro uskladnění knih nestačily. Členové akademie mohli zároveň využívat bohaté fondy muzejní knihovny, a proto nejspíš ani nijak nenaléhali, aby akademie zřídila samostatnou knihovnu. Díky své publikační činnosti však mohla Česká akademie věd a umění navázat výměnu s partnerskými institucemi, a proto k vlastní knihovně postupně dospěla. Knihovna přesto evidentně nebyla předmětem jejího hlavního zájmu, ale spíš jakýmsi doplňkem. Zřejmě i proto se již v roce 1908 uvažovalo o začlenění knihovny České akademie věd a umění do fondu knihovny Národního muzea.[53]

V období dočasné prosperity po vzniku samostatného Československa prošla knihovna České akademie věd a umění reorganizací. Zásadní podíl na jejím rozvoji měl tehdejší knihovník Václav Flajšhans (1866–1950). Pod jeho vedením v letech 1921–1932 knihovna zavedla dosud neexistující evidenci a zpracování. V roce 1928 byla dokončena její katalogizace a fond byl rozčleněn do čtrnácti oborů. Knihovna udržovala výměnu se zahraničními institucemi a ročně touto cestou získala cca 2 000 svazků. V roce 1929 evidovala celkem 17 560 jednotek.[54] Jejím hlavním akvizičním zdrojem byla výměna s domácími a zahraničními institucemi, v menší míře pak nákup, dary či odkazy knižních sbírek. Touto cestou se do jejího fondu dostalo například asi 7 500 svazků z knihovny profesora římského práva Otakara Sommera (1885–1940).[55] (obr. 1).

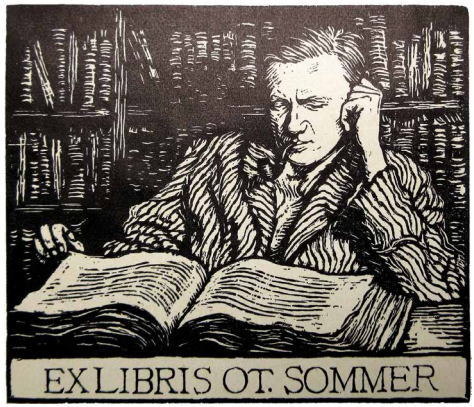
Postupně se však finanční možnosti České akademie věd a umění opět vyčerpaly, a i kvůli nedostatku prostor pro uložení knih se její vedení v roce 1935 rozhodlo věnovat knihovnu jako „věčné depozitum“ Národní a univerzitní

[52] Podrobně ke vzniku a činnosti knihovny České akademie věd a umění A. BAĎUROVÁ, Knihovna České akademie věd a umění.

[53] Dějiny a činnost ZK-ÚVI, s. 13.

[54] V. PODANÝ, Knihovny ČAVU a KČSN, s. 24–25.

[55] Nebyly však zařazeny do knihovny České akademie věd a umění, protože k jejich katalogizaci došlo až po sloučení této knihovny se Základní knihovnou ČSAV. Všechny Sommerovy svazky se tak dnes nacházejí v Knihovně Akademie věd ČR. Knihovně České akademie věd a umění byla sice odkázána například i knihovna Jaroslava Vrchlického, ale ta je dnes ve správě Národní knihovny ČR. Viz A. BAĎUROVÁ, Knihovna České akademie věd a umění.

Obr. 1: Exlibris profesora Otakara Sommera v jednom z právnických tisků z jeho sbírky. KNAV, signatura S-T 365.

knihovně. Po přestěhování do Klementina v roce 1936 došlo i k jejímu přeuspořádání s ohledem na tehdejší praxi Národní knihovny, byla však stále přístupná badatelům. Na rozdíl od knihovny Královské české společnosti nauk, která se, jak uvidíme, během válečných let několikrát stěhovala v rámci Prahy i jinam, zůstala knihovna České akademie věd a umění v Klementinu až do roku 1944. Tehdy byla spolu s dalšími pražskými knihovnami včetně knihovny Královské české společnosti nauk evakuována do kláštera Zlatá Koruna.[56]

Na podzim roku 1945 se Česká akademie věd a umění přestěhovala do budovy bývalé spořitelny na Národní třídě č. 3, kam přesídlilo i oddělení knihovny zajišťující výměnu publikací. Knihovna zatím kvůli logisticky náročnému převozu zůstávala v klášteře Zlatá Koruna, odkud byla teprve v roce 1947 přestěhována zpět do Klementina. Tamní prostory však k uspořádání knihovny nestačily, a většina knih tak byla stále nepřístupná. I proto tehdejší ředitel České akademie věd a umění Zdeněk Nejedlý požádal o přemístění knihovny z Klementina na Národní třídu. Ke stěhování a dočasnému scelení knihovny České akademie věd a umění došlo až v roce 1952; její fond měl tehdy téměř 76 000 svazků. Krátce poté však byla knihovna České akademie věd a umění zrušena v souvislosti se vznikem Základní knihovny ČSAV, která převzala i její knižní fond.

[56] Podrobněji o Zlaté Koruně a evakuaci pražských knihoven v části Knihovna KČSN za protektorátu.

Knihovna Masarykovy akademie práce

Dalším knihovním celkem, jejž je třeba alespoň ve stručnosti zmínit, je knihovna Masarykovy akademie práce (MAP).[57] Tato instituce, založená v roce 1920 za podpory – materiální i duchovní – prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, sdružovala především technicky orientované odborníky, inženýry nebo lékaře. Jejím cílem byla podpora rozvoje technických a hospodářských oborů. Stejně byla orientovaná i její knihovna: shromažďovala především technickou, ekonomickou a částečně i přírodovědnou literaturu včetně odborných periodik. Knihovna původně sídlila na Staroměstském náměstí v paláci Kinských a v roce 1930 se přestěhovala do Lobkovického paláce ve Vlašské ulici č. 19. Za druhé světové války se Masarykova akademie práce nuceně přejmenovala na Českou akademii technickou a její knihovna sídlila od roku 1942 na Václavském náměstí č. 66. Na rozdíl od knihoven České akademie věd a umění a Královské české společnosti nauk získávala knihovna přírůstky nejčastěji nákupem a v menší míře také dary a výměnou. Masarykova akademie práce vydávala vlastní *Věstník* a *Sborník*, dále několik odborných časopisů i edičních řad či edic (např. třináct svazků *Československé vlastivědy* aj.). Knihovna Masarykovy akademie práce byla, stejně jako knihovna České akademie věd a umění, zrušena v roce 1952 po vzniku Československé akademie věd. Rovněž její fond, obsahující více než 30 000 svazků, přešel do nově vzniklé Základní knihovny ČSAV.[58]

[57] K této knihovně především Emilie TĚŠÍNSKÁ – Jindřich SCHWIPPEL, Masarykova akademie práce. In: A. MÍŠKOVÁ – M. FRANC – A. KOSTLÁN, *Bohemia docta,* s. 286–331, s kompletním přehledem literatury.

[58] Dějiny a činnost ZK-ÚVI, s. 15–16.

Knihovna Královské české společnosti nauk

Počátky

Od počátků organizované činnosti Královské české společnosti nauk plánovali její členové založení knihovny, avšak jejich představy neodpovídaly možnostem Společnosti. První návrh, aby knihy a časopisy potřebné pro odbornou práci svých členů zajistila právě knihovna, podal jeden ze zakládajících členů Společnosti Tobiáš Gruber (1744–1806) již 13. prosince 1784. V situaci, kdy Společnost neměla vlastní sídlo a téměř žádný příjem, nebylo zřízení vlastní knihovny reálné, a návrh byl tedy odložen. Další zakládající člen Společnosti, Karel Rafael Ungar (1744–1807), od roku 1780 kustod Veřejné c. k. univerzitní knihovny, původní Gruberův návrh alespoň doplnil seznamem odborných časopisů, které docházely do univerzitní knihovny.

Díky vzájemným přátelským vztahům mohli členové Královské české společnosti nauk využívat i fondy jiných pražských knihoven, institucionálních i soukromých. Uvědomme si, že okruh tehdejších učenců byl malý a vzájemně propojený, jen s malou nadsázkou si můžeme dovolit tvrdit, že „každý znal každého". Členům Společnosti tak byly k dispozici jak fondy tehdejší univerzitní knihovny, tak i Strahovské knihovny, a dokonce i některých soukromých šlechtických knihoven – například knížete Fürstenberka nebo hraběte Nostitze. Univerzitní knihovnu mohli členové společnosti využívat díky benevolenci jejího kustoda Karla Rafaela Ungara. Totéž platilo i pro fond knihovny premonstrátů na Strahově, kde původně Karel Rafael Ungar působil a která byla členům Společnosti přístupná i v době jeho nástupce Bohumíra Jana Dlabače (1756–1820). Členové mohli využívat i sbírku odborné literatury k matematice, fyzice a astronomii, již spravoval a doplňoval ředitel hvězdárny v Klementinu Josef Stepling (1718–1778). Byla jim k dispozici nejspíš díky Steplingovu nástupci a současně jednomu ze zakládajících členů Společnosti Antonínu Strnadovi (1746–1799).

Za druhé zásadní datum spojované s dějinami knihovny Společnosti je považován 11. listopad 1786. Tehdy navrhl hrabě František de Paula Hartig, aby se základem nově budované knihovny staly publikované spisy členů Společnosti.

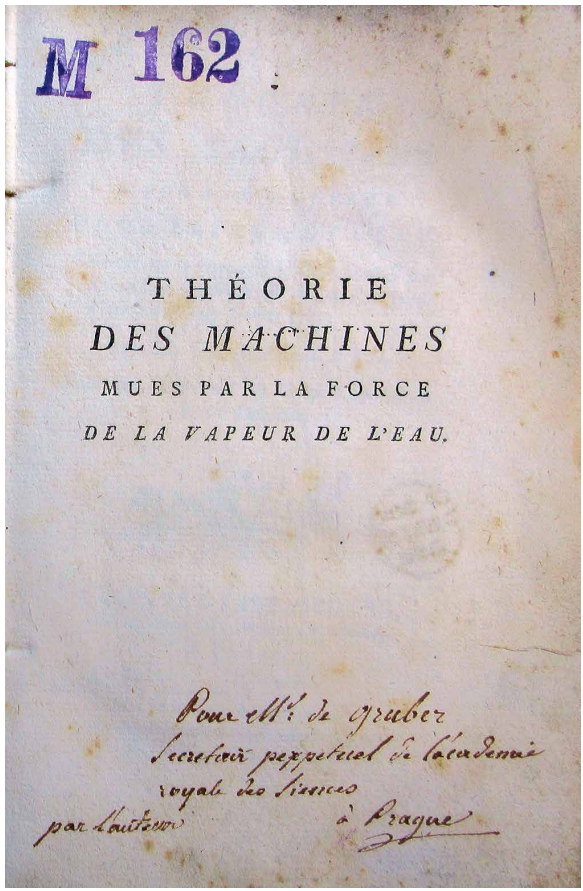
To do jisté míry potvrdil i provenienční průzkum, přestože registruje pouze prokazatelné dary, tj. knihy, časopisy a další dokumenty, v nichž je přímo zaznamenána dedikace Společnosti. Obecně však dary a odkazy sbírek jejích členů představovaly pro knihovnu spolu s výměnou základní akviziční zdroj. Jedním z prvních odkazů knih byla – či měla být – soukromá knihovna matematika a technika Tobiáše Grubera, kterou Společnosti odkázal ve své závěti. Přestože se v odborné literatuře uvádí, že po Gruberově smrti v roce 1806 měla Společnost jako výraz úcty přijmout jeho fyzikální přístroje i knihovnu v rozsahu 229 čísel/svazků, provenienční průzkum tento dar nepotvrdil.[59] Knih patřících původně Tobiáši Gruberovi je ve fondu Královské české společnosti nauk pouze čtrnáct.[60] Je však možné, že si své knihy Tobiáš Gruber nijak neoznačil: původ jeho svazků dokládá pouze nenápadný rukopisný papírový proužek s Gruberovým jménem, vevázaný většinou za titulní list (obr. 2). Je však také možné, že se vlastnický nebo dedikační záznam ztratil, například při převazbě, kdy se nezachovala původní obálka knihy.

Allgemeine
Weltgeſchichte.
Des 50ſten Bandes
erſte Abtheilung.
Buch.
Aelteſte Hungariſche Geſchichte, oder Geſchichte des größern Illyriens unter der Herrſchaft der Römer.
Einleitung.

Obr. 2: Třináct svazků německého překladu *Všeobecných světových dějin* (*Allgemeine Weltgeschichte*) Williama Guthrieho vydaných v roce 1788 obsahuje vevázaný papírový proužek se jménem Tobiáše Grubera. KNAV, signatura S-D 370/Bd. 53.

[59] J. KALOUSEK, *Děje Král. České Společnosti Náuk*, s. 97–98.

[60] O Gruberově odkazu viz Dějiny a činnost ZK-ÚVI ČSAV, s. 8. Kromě třinácti svazků *Allgemeine Weltgeschichte* Williama Guthrieho vydaných v roce 1788 (KNAV, signatura S-D 370/Bd. 53) patřil do Gruberovy knihovny ještě spis o parních strojích autora Sebastiana von Maillarda *Théorie des machines mues par la force de la vapeur de l'eau* vydaný v roce 1784. Na titulním listě je rukopisné věnování autora T. Gruberovi. KNAV, signatura S-M 162 (obr. 3).

Obr. 3: Titulní list spisu Sebastiana von Maillarda o parních strojích *Théorie des machines mues par la force de la vapeur de l'eau* vydaného v roce 1784 s rukopisným věnováním autora Tobiáši Gruberovi.
KNAV, signatura S-M 162.

V roce 1833 měla knihovna získat další větší knižní odkaz – tentokrát šlo o knihovnu matematika a inženýra Františka Josefa Gerstnera (1756–1832).[61] Stejně jako v případě knihovny Tobiáše Grubera, provenienční výzkum Gerstnerovy knihy v knihovně Královské české společnosti nauk nepotvrdil. Je ovšem možné, že ani František Josef Gerstner žádné vlastnické označení nepoužíval. Mezi knihami Společnosti se přitom nachází čtrnáct knih, jejichž původním vlastníkem byl jeho syn František Antonín Gerstner (1795–1840). Obdobně je tomu s knihami, které knihovně odkázal Josef Karel Eduard Hoser (1770–1848), lékař, botanik, etnograf a řádný člen Společnosti. Z jeho

[61] Masarykův ústav a Archiv AV ČR (dále jen: MÚA), fond KČSN, k. 54, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy. Knihovna – obecná ustanovení, celkový stav a růst, koordinace činnosti; Zpráva o knihovně KČSN pro Ústřední národní výbor hl. m. Prahy z 25. listopadu 1950.

odkazu měla knihovna získat 122 děl ve 238 svazcích.[62] Během provenienčního výzkumu však nebyla zjištěna žádná z Hoserových knih.

Knihovna v pohybu

Kromě nedostatku financí, s nímž se trvale potýkala celá Společnost, omezoval rozvoj knihovny i chybějící vhodný prostor. Prvním sídlem knihovny bylo Karolinum, kde v roce 1784 získala Společnost díky rozhodnutí císaře Josefa II. prostory mezi prvním a druhým dvorem, uvolněné po přesunu univerzitní knihovny do Klementina. V roce 1828 byly knihovně dány k dispozici další prostory v Karolinu, a to v průčelí naproti divadlu. Tam byla v roce 1840 rovněž zřízena první čítárna a studovna.[63] V Karolinu knihovna přestála i dramatické události během svatodušních bouří v červnu roku 1848, kdy byla budova obsazena nejdříve radikálními studenty a později dobyta vojskem.[64] Velmi zajímavé svědectví z té doby obsahuje zpráva tehdejšího knihovníka Karla Jaromíra Erbena (1811–1870) předložená na zasedání Společnosti v únoru 1854. Erben zde jakožto očitý svědek popisuje situaci v Karolinu: „… Po svém návratu jsem nalezl dveře do knihovny vylomené, skříně čítárny, kde bývaly vystaveny nejnovější přírůstky a nejčastěji používaná díla, byly zpola prázdné, některá cenná díla byla roztrhaná na kusy, vícero skleněných tabulí z knihovních skříní v sále knihovny bylo rozbito a v některých policích těchto skříní, zejména těch nalevo od dveří vedoucích do zasedacího sálu, byly [dříve] uloženy nejvzácnější knihy. [Lístkový] katalog v krabicích, stále doplňovaný, byl rozházený na zemi a teprve později jej sluha uklidil. Ještě nyní jsou na některých kartách patrné stopy. Na revizi knihovny, k níž by bylo zapotřebí několik týdnů, nešlo pomyslet.“[65] (obr. 4).

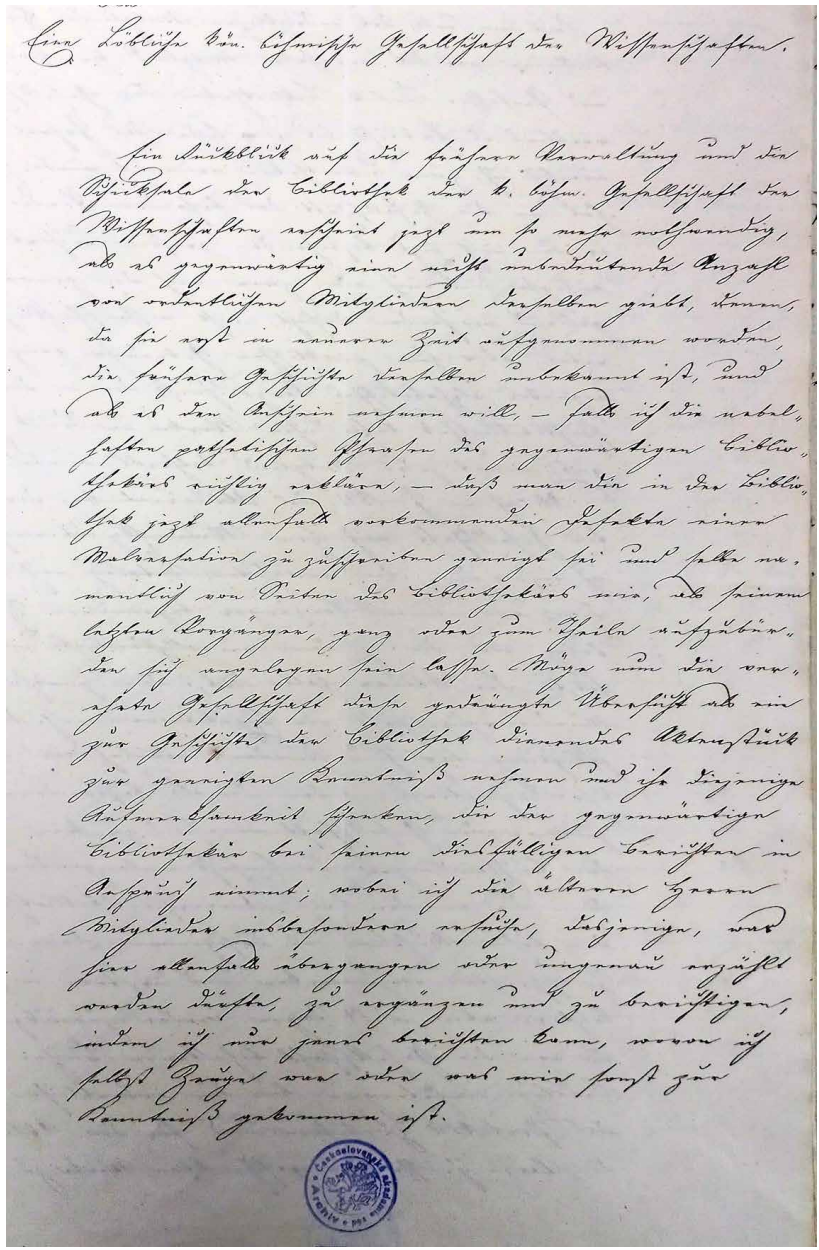
---

62 J. KALOUSEK, *Děje Král. České Společnosti Náuk*, s. 163.

63 Dějiny a činnost ZK-ÚVI, s. 9; Jiří WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, *České knihovnictví. Časopis věnovaný potřebám českých knihoven* 1 (1901), č. 4 (leden 1901), s. 97–99, zde s. 98.

64 Dějiny a činnost ZK-ÚVI, s. 9. Podle Magdalény Pokorné byla knihovna umístěna v Klementinu, tam se ovšem přestěhovala až později, v roce 1927. K červnovým událostem roku 1848 viz Karel KAZBUNDA, České hnutí roku 1848: podle nových archivních pramenů povahy úřední, *Český časopis historický* 34 (1928), č. 1, s. 25–121, zde s. 69–70, a Roman VONDRA, Svatodušní bouře: pokus o revoluční povstání v Praze v červnu roku 1848, *Akademický bulletin AV ČR* (2008), č. 6, s. 6–8.

65 MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 145, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny; Zpráva knihovníka K. J. Erbena z 28. února 1854. Nefoliováno, řazeno chronologicky. Překlad autorka.

Obr. 4: Zpráva knihovníka Karla Jaromíra Erbena z 28. února 1854 o situaci v knihovně ve 40. letech 19. století a zejména v roce 1848.
MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 145, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny.

V letech 1850–1880 sídlila knihovna v Celetné ulici v prvním patře univerzitního domu č. 560 (tzv. Stockhaus, dnes Celetná 16). V roce 1880 se přestěhovala do sousedního domu č. 562/1 (Buquoyský palác, dnes Celetná 20), kde měla k dispozici pět sálů. V roce 1891 sice Společnost získala sál v budově Národního muzea, ale vhodný prostor pro knihovnu jí stále chyběl.[66] Knihovna zůstala v Buquoyském paláci v Celetné ulici, kde sídlila i kvestura Německé univerzity.[67] Tamní prostory ovšem knihovnímu provozu naprosto nevyhovovaly, a to jak co do velikosti, tak kvality: od roku 1907 vedení knihovny upozorňovalo na špatný stav budovy, která měla trhliny, a uvažovalo se dokonce o jejím zbourání. V opakované žádosti o přidělení nových prostor z roku 1920 se uvádí, že do místností knihovny zatéká a knihy jsou napadeny plísní.[68]

V korespondenci Společnosti se státními úřady týkající se vhodného prostoru se připomínalo i to, že od svého vzniku Společnost mohla sídlit ve státních budovách, což představovalo jistou formu státní podpory. Zřejmě i proto se s knihovnou Společnosti počítalo také v nově plánované, ale nikdy nerealizované stavbě ústřední knihovny Univerzity Karlovy, o níž se uvažovalo od počátku 20. let. Z roku 1922 jsou doloženy žádosti Společnosti o umístění její knihovny v ústřední univerzitní knihovně. Z té doby pochází i návrh, že se knihovna Společnosti při té příležitosti bude transformovat nově bude poskytovat své služby i všem pracovníkům univerzity – dosud totiž byla knihovna přístupná pouze členům Společnosti a významným vědeckým pracovníkům na základě doporučení.[69] V roce 1926 však plán na stavbu ústřední knihovny Univerzity Karlovy definitivně zkrachoval z finančních důvodů. V září 1927 získala knihovna prostory v prvním patře Klementina, v části bývalého arcibiskupského semináře, a mohla využívat i skladiště v nedaleké Platnéřské ulici.[70]

---

66 M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 94.

67 Dějiny a činnost ZK-ÚVI, s. 11. Podrobněji MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 254, sign. 041 – Spisy. Místnosti (získávání, adaptace, údržba).

68 MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 254, sign. 041 – Spisy. Místnosti (získávání, adaptace, údržba); Žádost vedení KČSN ministerstvu školství a národní osvěty o přidělení nových prostor z 10. prosince 1920.

69 MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 254, sign. 041 – Spisy. Místnosti (získávání, adaptace, údržba); Dopis vedení společnosti z 11. dubna 1922.

70 Dějiny a činnost ZK-ÚVI, s. 11; V. PODANÝ, Knihovny ČAVU a KČSN, s. 19–21.

Knihovna za protektorátu

Největší přesuny však knihovnu postihly za druhé světové války. Přitom právě v této době, kdy byly od listopadu 1939 české vysoké školy i se svými knihovnami uzavřeny, mohla být knihovna Společnosti nejvíce badatelsky využívaná. Omezený přístup totiž měla i Národní a univerzitní knihovna: od roku 1940 byla přístupná pouze studentům a profesorům německé Karlovy univerzity. Čeští badatelé museli žádat o zvláštní povolení ke studiu přímo německého komisaře dosazeného Úřadem říšského protektora, který dohlížel na činnost knihovny, již nadále spravovalo protektorátní ministerstvo školství. I z tohoto důvodu mnoho českých badatelů na studium v knihovně raději rezignovalo. Přístup českým badatelům byl znovu povolen v únoru 1941.[71] Přestože knihovna Společnosti dosud sloužila jejím členům a významným vědcům, o rozšíření svých služeb i pro další badatele uvažovala už několik let před válkou a později k němu částečně přistoupila – například poskytovala výjimečně absenční výpůjčky i mimopražským členům, což bylo dříve vyhrazeno pouze členům řádným, tj. s bydlištěm v Praze. Za války se ovšem místo suplování služeb za dočasně zavřené české vysokoškolské knihovny knihovna Společnosti během čtyř let třikrát stěhovala a většinu času byla nepřístupná právě kvůli stěhování.

V roce 1940 se knihovna musela přesunout z Klementina do budovy koleje Arnošta z Pardubic ve Voršilské ulici, kde sice měla k dispozici šestnáct místností, ale ne na dlouho. O dva roky později, v roce 1942, ji postihlo další stěhování, a to do prostor domu U Helmů v Lazarské ulici č. 8, patřícímu v té době uzavřenému Českému vysokému učení technickému. Další stěhování, či spíš evakuace, knihovnu čekalo v roce 1944, kdy byla spolu s dalšími cennými pražskými knihovnami převezena z Prahy do kláštera Zlatá Koruna.

Cisterciácký klášter ve Zlaté Koruně po zrušení klášterů za vlády Josefa II. získal rod Schwarzenbergů. V roce 1940 byl klášter zabaven a v říjnu 1943 byl vybrán jako dočasný úkryt vzácných knihovních sbírek. Podobné objekty měly zajistit ochranu sbírek před očekávaným poškozením během války.[72]

---

[71] V roce 1941 byla Národní a univerzitní knihovna protektorátními úřady přejmenovaná na Zemskou a univerzitní knihovnu. Podrobněji k její situaci za války i s přehledem starší odborné literatury viz Kamil BOLDAN, Karlštejn jako „Bergungsdepot" pro historické fondy Zemské a univerzitní knihovny v Praze na sklonku druhé světové války, *Acta Musei nationalis Pragae – Historia litterarum* 64 (2019), č. 3–4, s. 6–19, zde s. 7–9.

[72] Podobným způsobem byly evakuovány před bombardováním knihovny v Německu. V Čechách byly takto využity kromě Zlaté Koruny například hrad Karlštejn, klášter Pohled u Havlíčkova

Kromě Zlaté Koruny sloužily k evakuaci cenných knihovních a muzejních sbírek i další objekty v tehdejším protektorátu – hrady, zámky, usedlosti nebo kláštery.[73] Z rozkazu německého vedení ministerstva školství, pod něž spadaly i knihovny, byly do kláštera ve Zlaté Koruně postupně evakuovány fondy Národní a univerzitní knihovny v Praze, dále fond knihovny Židovské náboženské obce v Praze zabavené nacistickými úřady již v roce 1940[74] i několik dalších knihoven včetně knihovny Královské české společnosti nauk a knihovny České akademie věd a umění. Celkem bylo ve Zlaté Koruně do konce války provizorně uskladněno asi 400 000 svazků.[75]

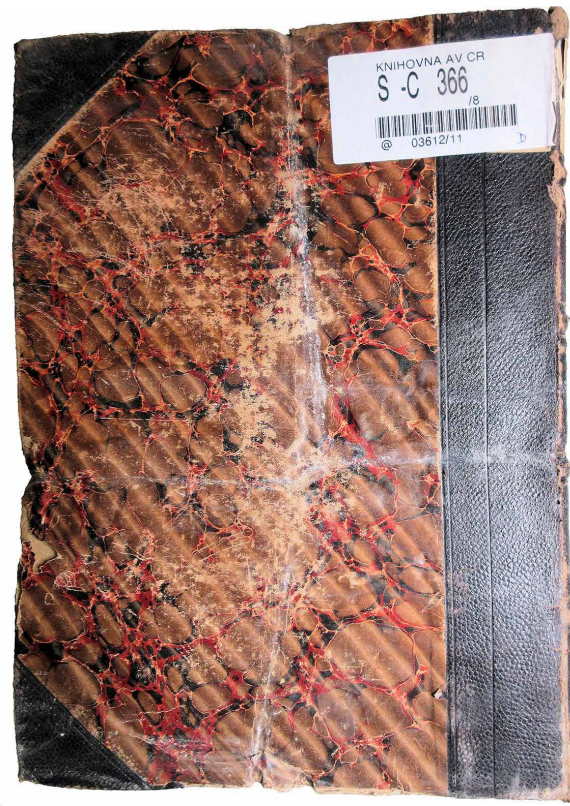
Jak komplikované a organizačně náročné pro knihovnu několikeré stěhování během krátké doby bylo, si lze snadno představit. Většina knih byla nedostupná, protože provizorní prostory umožňovaly pouze uskladnění, ale rozhodně ne stavění podle signatur, proto většina knih nebyla ani vybalena. Mnoho knih bylo navíc nevhodným skladováním a častými přesuny poškozeno.

Brodu, zámek Kinských v Horažďovicích, zámky ve Slatiňanech, Lysé nad Labem, Žlebech, Lánech, Mníšku, Průhonicích, Veltrusích a na Křivoklátě. Podrobněji Jiří DOLEŽAL, *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA, 1996, s. 120. Knihy uloupené židovským institucím zejména v Německu, jež byly postupně soustředěné v Berlíně, byly po silném bombardování města v roce 1943 převáženy do méně ohrožených lokalit v protektorátu. Nejvzácnější knihy byly převezeny do ghetta v Terezíně, kde byly dokonce vybranou odbornou skupinou vězňů katalogizovány, další knihy byly uskladněny v zámcích v Mimoni, Housce, na Novém Falkenburgu a na Novém Berštejně. Podrobněji a s odkazy na další literaturu Andrea JELÍNKOVÁ, Books in the Terezín Ghetto and Their Post-War Fate, *Judaica Bohemiae* 47 (2012), č. 1, s. 85–107.

73 Nejvzácnější bohemikální rukopisy a tisky Národní a univerzitní knihovny v počtu cca 12 000 knih, stejně jako část sbírek Uměleckoprůmyslového muzea či Metropolitní kapituly, byly převezeny v květnu 1943 na hrad Karlštejn. Viz K. BOLDAN, Karlštejn jako „Bergungsdepot", s. 13.

74 Viz Magda VESELSKÁ, *Archa paměti. Cesta pražského židovského muzea pohnutým 20. stoletím*. Praha: Academia – Židovské muzeum, 2012, s. 42. Ke knihovně Židovské náboženské obce v Praze podrobněji Andrea BRAUNOVÁ, Origin of the Book Collection of the Library of the Jewish Muzeum in Prague, *Judaica Bohemiae* 36 (2001), s. 160–172; Michal BUŠEK, *Naděje je na další stránce: 100 let knihovny Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum, 2007. Nejpodrobněji popsal přesuny knižních fondů dnešní Národní knihovny na konci války Kamil Boldan (K. BOLDAN, Karlštejn jako „Bergungsdepot"). Výsledky svého bádání představil i na výstavě *Evakuace historických fondů Zemské a univerzitní knihovny na sklonku 2. světové války* z roku 2019 prezentované v Národní knihovně České republiky. Přehledně k situaci v Národní a univerzitní knihovně po válce Marcela STROUHALOVÁ, *Knihy znovu nalezené. Konfiskované knihy po druhé světové válce ve správě NK ČR*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2016.

75 K. BOLDAN, Karlštejn jako „Bergungsdepot", s. 15.

Obr. 5: Vazba, na níž jsou stále patrné stopy po svázání motouzem, připomíná časté stěhování knižního fondu Královské české společnosti nauk.
KNAV, signatura S-C 366.

Připomínkou stěhování a přesunů jsou otlaky způsobené nešetrným převázáním motouzy, které jsou na vazbách některých knih patrné i po desítkách let (obr. 5).

Návrat knihovny ze Zlaté Koruny se neobešel bez problémů a protáhl se na několik let. Infrastruktura země byla poničena válkou, železniční provoz byl omezen a převozy knih v té době rozhodně nebyly prioritou. V případě Zlaté Koruny komplikovala stěhování i dvojí překládka balíků s knihami kvůli omezené nosnosti můstku, přes nějž bylo třeba projet.[76] Stěhování přitom mohlo probíhat pouze v letních měsících: prostory kláštera byly sice klimaticky uspokojivé k uskladnění knih, ale ne pro práci knihovníků. Do svých původních prostor v Klementinu se knihovna navíc vrátit nemohla, jelikož zde probíhala přestavba. Postupně se tedy knihovna vracela do prostor budovy v Lazarské ulici č. 8 patřící Českému vysokému učení technickému.

[76] Podrobněji viz korespondence a průběžné zprávy Bohumila Ryby z konce 40. a začátku 50. let. MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 254, sign. 041 – Spisy. Místnosti (získávání, adaptace, údržba).

Vlastní stěhování ze Zlaté Koruny zpět do Prahy probíhalo v několika etapách. Připravovalo se od léta roku 1947 a bylo ukončeno teprve v létě roku 1949.[77] Podílela se na něm pod dohledem pracovníků knihovny, Jarmily Gallové a Bohumila Ryby, i zhruba stovka studentů několika fakult Univerzity Karlovy.[78] Ani po návratu do Prahy do Lazarské ulice však knihovna kvůli nevhodným prostorám a špatnému uskladnění nebyla využívána.[79] O několik let později, v roce 1952, pak byla knihovna definitivně zrušena a její fondy, jak víme, přešly do nové Základní knihovny ČSAV.

Knihovníci

Tabulka č. 1: Přehled knihovníků Královské české společnosti nauk a jejich funkčních období.[80]

Jméno	Funkční období
Bernard Bolzano (1781–1848)	1818 (direktor KČSN v letech 1818–1819, 1841–1848)
Franz Xaver Maximillian Millauer (1784–1840)	direktor KČSN v letech 1821–1822 a 1828–1829, zmiňován K. J. Erbenem i jako knihovník
Jakob Philipp Kulik (1793–1863)	prosinec 1832 (dle Josefa Kalouska 13. 10. 1833) – 14. 10. 1849
Karel Jaromír Erben (1811–1870)	14. 10. 1849 – 6. 4. 1853 (dle Josefa Kalouska 2. 3. 1853)

[77] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 254, sign. 041 – Spisy. Místnosti (získávání, adaptace, údržba). Situaci ve Zlaté Koruně dokumentuje pohlednice Bohumila Ryby zaslaná ze Zlaté Koruny kolegům do Prahy dne 28. srpna 1947 s textem: „Pěkný pozdrav ze zájezdu do Zlaté Koruny. Knihovna v nejlepším pořádku, p. Špicner ji stále věrně střeží. Slibované transporty do Prahy dosud pohříchu nezačaly, snad však NUK [Národní a univerzitní knihovna] má již vozidlo v pořádku.“ Šlo o vůz Ford zakoupený Národní a univerzitní knihovnou od americké organizace United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA) pro účely stěhování.

[78] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 254, sign. 041 – Spisy. Místnosti (získávání, adaptace, údržba). Seznam brigádníků při stěhování knihovny ze Zlaté Koruny do Prahy dne 7.–8. května 1949. Mezi brigádníky byl například i klasický filolog a kodikolog prof. Pavel Spunar (1928–2025).

[79] Dějiny a činnost ZK-ÚVI, s. 12.

[80] Údaje o knihovnících jsou excerpovány z V. PODANÝ, Knihovny ČAVU a KČSN s. 17; F. HORÁK, Základní knihovna, s. 265–266; J. KALOUSEK, *Děje Král. České Společnosti Náuk*, s. 243–244; archivní fondy MÚA, fond Královská česká společnost nauk. Viz též <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/historie/Predstavitele-AV-CR-a-jejich-predchudcu>; databáze Slovník českých knihovníků [online], <https://ipk.nkp.cz/oborove-baze-dat/slovnik-ceskych-knihovniku>.

Jméno	Funkční období
Ignác Jan Hanuš (1812–1869)	6. 4. 1853 – 5. 12. 1860
Karl Adolf Konstantin von Höfler (1811–1897)	2. 1. 1861 – 5. 11. 1862
Ignác Jan Hanuš (1812–1869)	5. 11. 1862 – 1. 2. 1865
Wilhelm Kaulich (1819–1881)	1. 3. 1865 – 8. 10. 1868
Julius Pažout (1837–1911)	4. 11. 1868 – 14. 10. 1874 placený pořadatel knihovny
Jiří Wegner (1840–1905)	14. 10. 1874 – říjen 1904 (kustos)
Alois Mrázek (1868–1923)	říjen 1904 – prosinec 1912
V. Dobrovský	prosinec 1914 (zmíněn v archivních výkazech), jeho pomocník byl i ing. Jiří Dobrovský
Josef Zubatý (1855–1931)	1917–1922
Jaroslav Bidlo (1868–1937)	1922–1932
Václav Posejpal (1874–1935)	vrchní knihovník 12. 10. 1932 – 8. 4. 1935
Gustav Friedrich (1871–1943)	1935–1943
František Záviška (1879–1945)	1943–1944
Josef Král (1882–1978)	pověřen vedením agendy vrchního knihovníka 8. 12. 1943 – 28. 11. 1945, fakticky do 31. 12. 1945
Bohumil Ryba (1900–1980)	vrchní knihovník 28. 11. 1945 (s platností od 1. 1. 1946) až do zániku KČSN 1952
Jarmila Gallová (1902–?)	v knihovně pracovala od roku 1933, od roku 1937 tajemnice KČSN, 1950 jako vedoucí knihovny, dohlédající funkcionář vrchní knihovník Bohumil Ryba. Od 1952 zástupkyně ředitele ZK ČSAV.

Názory na to, zda knihovna měla či neměla od svých počátků stálého knihovníka, se liší. František Horák míní, že prvním knihovníkem byl Antonín Strnad a po jeho smrti v roce 1799 zůstala pozice knihovníka neobsazená až do doby, kdy se jí v roce 1818 ujal Bernard Bolzano,[81] který byl v témže roce zvolen direktorem Královské české společnosti nauk. Podle Františka Veselého a Jiřího Wegnera byla funkce knihovníka zavedena teprve od roku 1833 a do té doby ji zastával tajemník Společnosti. Tehdy se stal knihovníkem profesor Jakob

[81] F. HORÁK, Základní knihovna, s. 265.

Philipp Kulik (do funkce byl jmenován již 26. prosince 1832), který knihovnu o asi 700 svazích zkatalogizoval a spravoval ji do října 1849.[82]

O pozvolna narůstající fond knihovny se tak v prvních desetiletích zřejmě starali různí vrcholní členové Společnosti spíš ze své dobré vůle a ve svém volném čase; formálně přitom spadala pod direktora Společnosti. Evidentně to bylo i proto, že Společnosti chyběly finance na plat stálého knihovníka, ostatně fond knihovny se rozrůstal teprve postupně a relativně pomalu. Teprve po několika desetiletích chodu knihovny se potřeba uspořádat ji tak, aby byla funkční a snadno dostupná, ukázala jako akutní.

Přesnější představu o úkolech spadajících do kompetence knihovníka máme díky zprávě Karla Jaromíra Erbena, již přednesl během zasedání Společnosti 28. února 1854.[83] Karel Jaromír Erben pracoval jako aktuár (nižší úředník) Společnosti od roku 1841, v roce 1848 byl zvolen mimořádným členem a o rok později řádným členem.[84] Funkci knihovníka Karel Jaromír Erben převzal po Jakobu Philippu Kulikovi a zastával ji v letech 1849–1853. Z jeho zprávy ovšem jasně vyplývá, že svědomitě se knihovně věnoval především jako aktuár, tedy před tím, než byl jako řádný člen jmenován knihovníkem. Po nástupu do funkce měl totiž na práci v knihovně paradoxně mnohem méně času, protože souběžně vykonával jiné funkce a z nich vyplývající úkoly. Svou zprávu sepsal především i jako obranu proti výtkám, které k jeho působení v knihovně měl jeho nástupce, knihovník Ignác Jan Hanuš. O podstatě tohoto poměrně vyhroceného sporu se ještě zmíníme, ale díky Erbenově podrobné zprávě získáváme mimo jiné i přesnější obraz o fungování knihovny a její roli v rámci Společnosti.

Z Erbenovy zprávy o situaci v knihovně ve 40. a 50. letech 19. století víme, že knihovnu sice formálně vedl knihovník jmenovaný Společností, ale rozsah jeho úkolů byl poměrně velký a jedna osoba je nemohla obsáhnout. Do agendy knihovníka spadala totiž celá řada úkolů od akvizice přes katalogizaci přírůstků až po službu v čítárně a evidenci výpůjček. Dílčí práce v knihovně tak zastával vedle knihovníka (nebo v době, kdy knihovník nebyl jmenován?) i aktuár,

[82] František VESELÝ, Vývoj organizace vědecké práce v českých zemích. I (K desátému výročí zřízení ČSAV), *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 8 (1963), č. 4, s. 185–196, s. 190, J. WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, s. 98.

[83] MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 145, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny; Zpráva knihovníka K. J. Erbena z 28. února 1854.

[84] Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník archivářů v českých zemích*. Praha: Libri, 2000, s. 164–165.

tedy úředník, který nebyl členem Společnosti, ale měl na starosti její agendu a administrativu. Mezi povinnosti knihovníka (a jeho pomocníka) dále patřila expedice knih na výměnu a posouzení knihkupeckých nabídek. Kromě toho měl prohlížet časopisy předávané do čítárny k nahlédnutí členům Společnosti z univerzitní knihovny a knihovny Českého (dnes Národního) muzea a opět je vracet s frekvencí jednou, později dvakrát měsíčně. Dále měl evidovat a katalogizovat nové přírůstky, pořizovat jejich seznamy a ty předkládat na zasedání Společnosti; soupis nových přírůstků byl pravidelně přikládán ke zprávám ze zasedání. Samostatným úkolem knihovníka nebo jeho pomocníka bylo zajistit chod studovny; ta měla být přístupná všem členům Společnosti denně mezi druhou a čtvrtou hodinou odpolední.

Možná i proto nebylo v některých obdobích místo knihovníka obsazeno. Musíme totiž vzít v úvahu i fakt, že do funkce knihovníka byl až do roku 1868 jmenován vždy řádný člen, tedy odborník, který nehodlal kvůli správě knihovny přerušit profesní kariéru ve svém oboru a věnovat se knihovně na úkor vlastního bádání. Je tak zřejmé, že práce v knihovně představovala i jakousi osobní oběť. Alespoň do jisté míry měl mít knihovník vzdělání blízké knihovnické profesi. Často tak vykonávali funkci knihovníka archiváři (Karel Jaromír Erben, Julius Pažout), historikové a literární historikové (Ignác Jan Hanuš, Karl Adolf Konstantin von Höfler, Jaroslav Bidlo, Gustav Friedrich), filologové (Josef Zubatý, Bohumil Ryba), ovšem první knihovník (Bernard Bolzano) byl matematik a filosof, stejně jako někteří z jeho nástupců – Jakob Philipp Kulik nebo Wilhelm Kaulich či Josef Král. Jedněmi z mála přírodovědců mezi knihovníky Společnosti byli zoolog Alois Mrázek a experimentální fyzik Václav Posejpal.[85] Čistě knihovníkem bez jiné profese byl Jiří Wegner, a snad i proto pracoval v knihovně nejdéle, celých třicet let.

Knihovnu zásadně ovlivnil Ignác Jan Hanuš (1812–1869), filozof, filolog, literární historik a bibliograf, od roku 1850 mimořádný člen Společnosti a od roku 1852 její člen řádný.[86] Místo knihovníka převzal v roce 1853 po zmíněném Karlu Jaromíru Erbenovi. Knihovníkem Společnosti byl Ignác

[85] Agenda související s knihovnou byla v letech 1943–1944 v kompetenci hlavního tajemníka KČSN, jímž byl od roku 1942 teoretický fyzik František Záviška. Přímo jako knihovníka jej zmiňuje V. PODANÝ, Knihovny ČAVU a KČSN, s. 17.

[86] K přehledu jeho odborné činnosti viz *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 2/I. Zpracoval autorský a redakční kolektiv, vedoucí redaktor Vladimír Forst. Praha: Academia, 1993; dále BLKÖ (*Biographisches Lexikon der Kaisertum Österreich*), online, dostupné z: <https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Hanu%C5%A1,_Ignaz_Johann>.

Jan Hanuš dokonce dvakrát: od roku 1853 do roku 1860, kdy převzal po Pavlu Josefu Šafaříkovi místo bibliotékáře pražské univerzitní knihovny, a do knihovny Společnosti se vrátil opět v letech 1862–1865. Jeho systematičnost a smysl pro pořádek byly pro knihovnu, do té doby organizovanou pouze nárazově, velice důležité. Její fond i mobiliář totiž po urychleném přestěhování do nových prostor v roce 1848 značně utrpěl a místo pořádku v něm převládal spíš chaos.

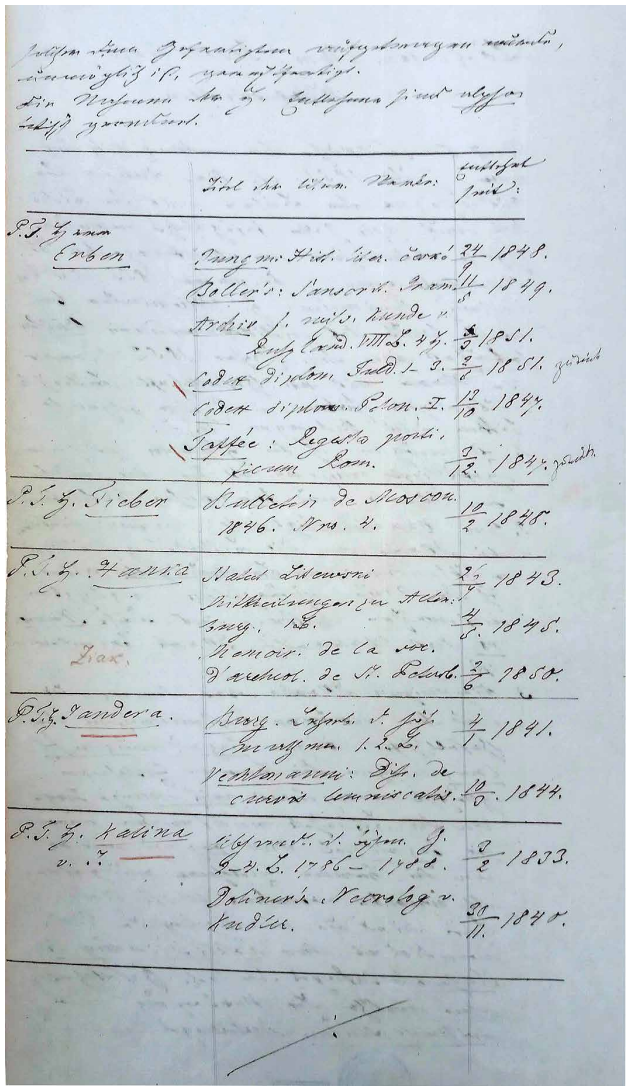
Z něj Ignác Jan Hanuš částečně vinil i svého předchůdce ve funkci knihovníka Karla Jaromíra Erbena. Ten na zasedání Společnosti v únoru 1854 vystoupil se svou obhajobou, která je zároveň důležitým dokumentem shrnujícím starší dějiny knihovny. Karel Jaromír Erben ke své omluvě připomíná, že během doby, kdy vedl knihovnu, byl zaneprázdněn jinými funkcemi mimo Společnost a úkoly z nich vyplývajícími.[87] Chaos v knihovně byl zapříčiněn především nečekaným stěhováním z Karolina do nových prostor v Celetné ulici, komplikacemi při něm – osoba pověřená dohledem nad stěhováním si měla zlomit nohu a knihovnu a katalogy pak stěhovaly cizí osoby bez odborného dozoru – a následnou déletrvající konsolidací. Uznává přitom, že knihovně nebyla věnována dostatečná péče a že v ní vládl zmatek.[88] Zásadně však odmítá nařčení, že by jakékoli knihy vědomě zcizil nebo zpronevěřil. Podle Karla Jaromíra Erbena docházelo v souvislosti s jeho obviněním údajně ke kuriózním a poměrně absurdním situacím, kdy měly být postrádané knihy záměrně schovávány do bot jednotlivým členům Společnosti, aby pak následně mohli být tito členové obviněni z jejich odcizení. Jak silně se Karla Jaromíra Erbena nařčení ze strany jeho nástupce dotklo, dokládá jeho závěrečný apel na vedení Společnosti: požaduje buď písemnou omluvu a uznání, že ztráty v knihovně nezavinil, nebo naopak na právních důkazech založené vytknutí nedostatků. Není podstatné, jak byla vyhrocená situace vyřešena a zda se vedení Společnosti přiklonilo na stranu bývalého, nebo současného knihovníka. Důležitější je, že dokument přináší konkrétní a zajímavé osobní svědectví o reálné situaci

[87] Karel Jaromír Erben byl v roce 1843 se souhlasem Společnosti pověřen pracemi na přípravě českého diplomatáře. Během následujících čtyř let byl vždy čtyři až pět měsíců v roce na cestách a sbíral podklady pro edici písemných historických pramenů české provenience z českých i evropských archivů (*Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, RBM). První díl této edice vyšel v roce 1855.

[88] To se dle Karla Jaromíra Erbena ovšem netýkalo pouze knihovny – připomíná přitom Bernarda Bolzana, který měl celou Společnost a v ní panující nepořádek přirovnat na jednom zasedání k holubníku („Taubenhaus“). Viz citovaná zpráva knihovníka K. J. Erbena z 28. února 1854.

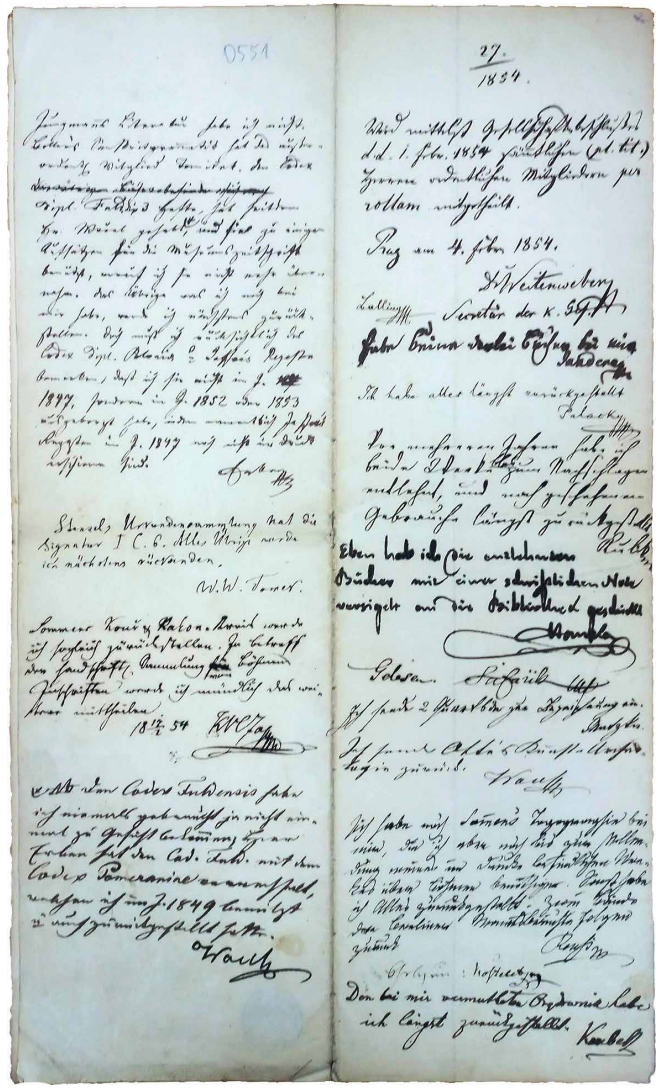
a poměrech v knihovně a částečně vypovídá i o komplikovaných vztazích mezi některými členy Společnosti.

Nejspíš i pod vlivem výše popsané situace a střetu s Karlem Jaromírem Erbenem sestavil Ignác Jan Hanuš knihovní řád, obsahující i instrukce pro používání knihovny, a navrhl oborové členění knihovny. Přísně dbal na evidenci výpůjček a trval na jejich navracení. O stavu knihovny Ignác Jan Hanuš pravidelně informoval na schůzích členů Společnosti, kde mimo základních informací o stavu fondu, katalogizaci a dalších prováděných pracích vedení

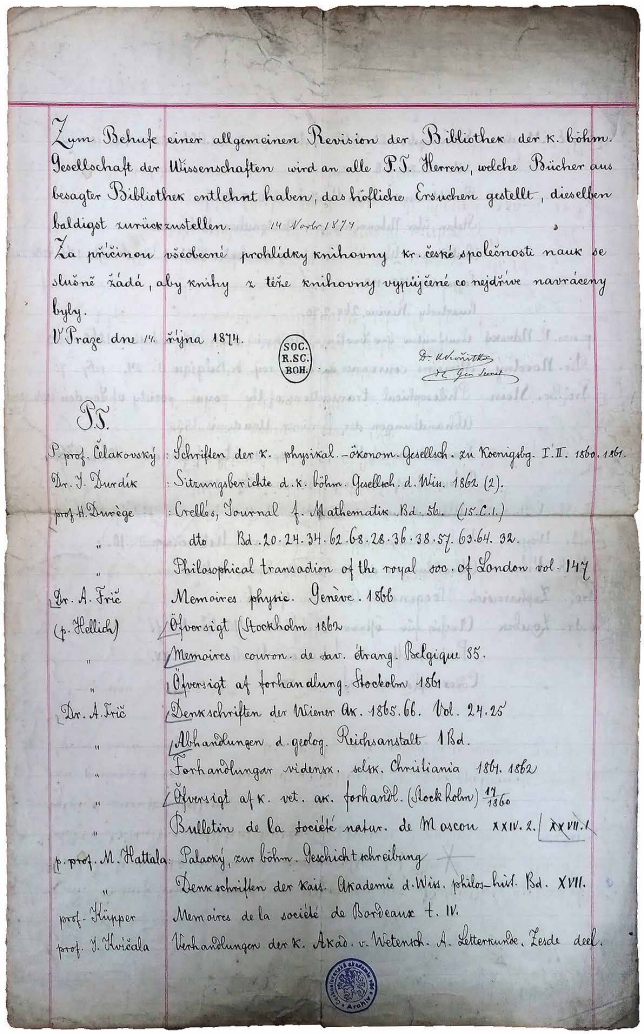

Obr. 6: Seznam osob a jejich dlouholetých výpůjček, prezentovaný knihovníkem Ignácem Janem Hanušem na zasedání Společnosti 2. ledna 1854.
MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 151, sign. 0551 – Spisy. Půjčování knih.

Společnosti připomínal, že některé knihy jsou vypůjčené několik let (obr. 6). Nekompromisní knihovník Ignác Jan Hanuš tak již v lednu 1854 upomínal vrcholné představitele Společnosti, například Karla Jaromíra Erbena, Václava Hanku, Pavla Josefa Šafaříka, Jana Erazima Vocela, Václava Vladislava Tomka a další význačné literáty. Většina oslovených se bránila, že požadované knihy již vrátila – František Palacký údajně již před dlouhou dobou, Václav Vladivoj Tomek je přislíbil přinést příště apod. (obr. 7). Obdobné apely měly evidentně účinek a pokračovali v nich i Hanušovi nástupci (obr. 8).

Obr. 7: Vyjádření jednotlivých osob k nevráceným výpůjčkám. MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 151, sign. 0551 – Spisy. Půjčování knih.

Zum Behufe einer allgemeinen Revision der Bibliothek der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften wird an alle P.T. Herren, welche Bücher aus besagter Bibliothek entlehnt haben, das höfliche Ersuchen gestellt, dieselben baldigst zurückzustellen. 14 Oktober 1874

Za příčinou všeobecné prohlídky knihovny kr. české společnosti nauk se slušně žádá, aby knihy z téže knihovny vypůjčené co nejdříve navráceny byly.

V Praze dne 14. října 1874.

SOC. R.SC. BOH.

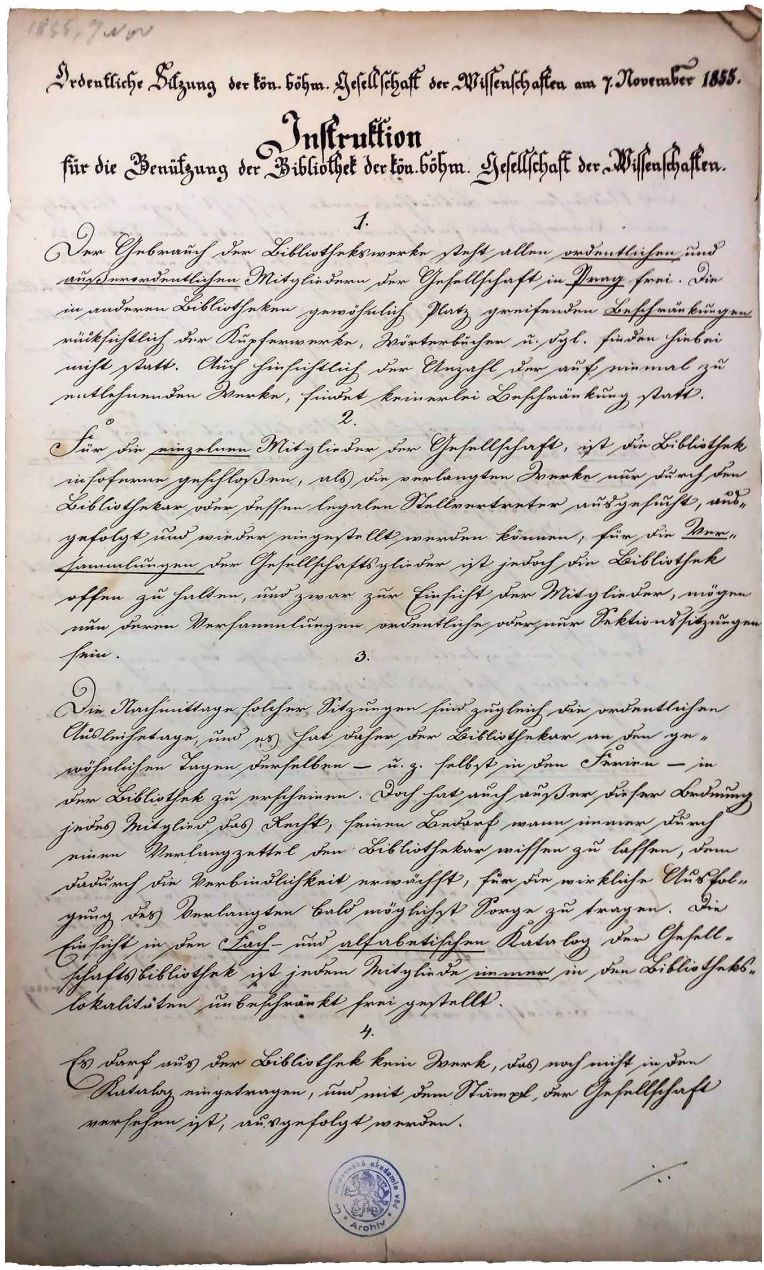
P.S.

P. prof. Čelakovský: Schriften der k. physikal.-ökonom. Gesellsch. zu Koenigsbg. I.II. 1860. 1861.
Dr. J. Durdík: Sitzungsberichte d. k. böhm. Gesellsch. d. Wiss. 1862 (2).
prof. H. Durège: Crelle's Journal f. Mathematik Bd. 56. (15.C.1.)
" dto Bd. 20. 24. 34. 62. 68. 28. 36. 38. 57. 63. 64. 92.
" Philosophical transaction of the royal soc. of London vol. 147
Dr. A. Frič: Memoires physic. Genève. 1866
(p. Hellich) Öfversigt (Stockholm 1862
" Memoires couron. de sav. étrang. Belgique 35.
" Öfversigt af forhandlung. Stockolm 1861
Dr. A. Frič: Denkschriften der Wiener Ak. 1865.66. Vol. 24.25
" Abhandlungen d. geolog. Reichsanstalt 1 Bd.
" Forhandlingar vidensk. selsk. Christiania 1864. 1862
" Öfversigt af k. vet. ak. forhandl. (Stockholm) 17/1860
" Bulletin de la société natur. de Moscou XXIV. 2. XXVII.1
p. prof. M. Hattala: Palacký, zur böhm. Geschichtschreibung
" Denkschriften der Kais. Akademie d. Wiss. philos.-hist. Bd. XVII.
prof. Klipper: Memoires de la société de Bordeaux t. IV.
prof. J. Kvičala: Verhandlungen der k. Akad. v. Wetensch. A. Letterkunde. Zesde deel.

Obr. 8: Žádost knihovníka o vrácení vypůjčených knih před revizí knihovny ze 14. října 1874. MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 151, sign. 0551 – Spisy. Půjčování knih.

Nový knihovní řád, který se týkal z větší části právě systému výpůjček, představil knihovník Ignác Jan Hanuš na řádném zasedání Společnosti 7. listopadu 1855.[89] (obr. 9). Potřebu náležitě nastavit výpůjční pravidla si vyžádalo i výše zmíněné nevracení knih. Mezi řádky tak můžeme číst, že někteří členové považovali knihy z knihovny Společnosti za téměř své vlastnictví, takže je nemínili vracet vůbec, natož včas. Vzhledem k tomu, že se jedná o vůbec první řád knihovny Společnosti, připomínáme zde jeho nejdůležitější body:

89 MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 145, sign. 050 – Spisy, knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny; *Instruction für die Benützung der Bibliothek*, 7. listopadu 1855.

Ordentliche Sitzung der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften am 7. November 1855.

Instruktion
für die Benützung der Bibliothek der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften.

1.

Der Gebrauch der Bibliotheksbücher steht allen ordentlichen und außerordentlichen Mitgliedern der Gesellschaft in Prag frei. Die in anderen Bibliotheken gewöhnliche Art, gewissenhaften Leihscheinen rückstellig der Bücherbücher, Empfangbestätigungen u. dgl. sind hier nicht statt. Auf Verlangen der Einzelne kann nöthigenfalls zur Aufklärung der Bücher, jedoch keine weitere Legitimation statt.

2.

Für die einzelnen Mitglieder der Gesellschaft, ist die Bibliothek in folgender Art geöffnet, als: die verlangten Bücher nur durch den Bibliothekar oder dessen ständigen Vollmachtträger verabfolgt, und folgt nur wenn nöthig alle monden können, für die Zeit, Sammlungen der Gesellschaft gleichen ist jedoch die Bibliothek offen zu halten, und zwar zur Einsicht der Mitglieder, wegen neuen Anschaffungen verdienstlicher Werke neuer Publikationen seien.

3.

Die Versendungen solcher Bücher sind zufolge der verdienstlichen Absichtungen, und es soll dieser der Bibliothekar an den gewöhnlichen Tagen schriftlich — z. B. selbst in dem Saale — in der Bibliothek zu verfügen. Der sich auf einer dieser Bedingungen jedes Mitglied das Recht, seinen Landsch wenn immer seinen Antrag zu der Bibliothekar wissen zu lassen, dem Wünschen die Verbindlichkeit zu wissen, für die wirklich Absicht gegen das Verlangen bald möglichst Folge zu tragen. Die für sich in den Lese- und Arbeitssaal Räder der Gesellschaft Bibliothek ist jedem Mitglieder immer in der Bibliothek lokalitäten zu benützen frei gestellt.

4.

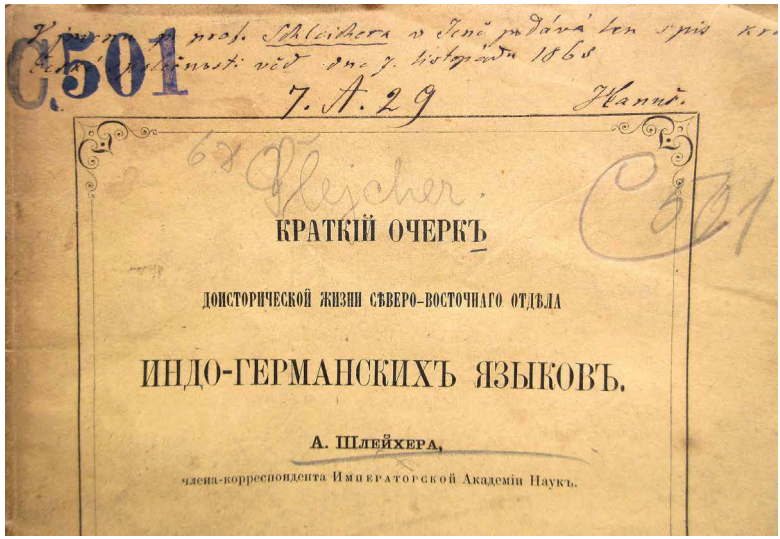
Es darf aus der Bibliothek kein Buch, das nicht in den Katalog eingetragen, und mit dem Stempel der Gesellschaft versehen ist, verabfolgt werden.

Archiv

Obr. 9: *Instruction für die Benützung der Bibliothek.* Návrh knihovního řádu sestavený knihovníkem Ignácem Janem Hanušem, představený na řádném zasedání Společnosti 7. listopadu 1855.
MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 145, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny.

I. Knihovna je k dispozici řádným i mimořádným členům z Prahy, počet vypůjčených knih není omezen. Pro individuální návštěvy je knihovna zavřená, požadovaná díla vyhledá, expeduje a vrací zpět knihovník nebo jeho zástupce.
II. Knihovna je otevřena během řádných zasedání členů i zasedání jednotlivých sekcí, a to i o prázdninách.
III. Odpoledne v těchto zasedacích dnech jsou rovněž výpůjční dny. Krom toho má každý člen právo informovat knihovníka o požadovaných knihách prostřednictvím žádanky, tomuto požadavku musí knihovník v nejbližší době vyhovět. Předmětový a abecední katalog knihovny je bez omezení k dispozici každému členu v prostorách knihovny.
IV. Z knihovny se nesmí vynášet díla, která ještě nebyla zkatalogizována a opatřena razítkem knihovny.
V. Výpůjčka je zaznamenána na výpůjčním lístku (revers) a ve výpůjční knize vedené knihovníkem.
VI. Doba obvyklé výpůjčky je tři měsíce, u nově vyšlých časopisů pouze jeden měsíc; poté je možné výpůjčku prodloužit, není-li kniha požadována jiným členem. V polovině července běžného roku, tj. před prázdninami, se mají vrátit všechna vypůjčená díla. Pokud by člen nepřetržitě a nutně potřeboval nějaké dílo, a to i o prázdninách nebo po termínu, oznámí to na řádných měsíčních zasedáních a věc se projedná.
VII. Podobné projednání je třeba i u výpůjček řádných a mimořádných členů, kteří žijí mimo Prahu, a rovněž pokud si chce knihu vypůjčit neoprávněná osoba (nečlen nebo posel či slouha).
VIII. Pokud člen odjede na dobu delší než tři měsíce, musí vypůjčené knihy vrátit. Knihovníka během jeho nepřítomnosti nepřesahující jeden měsíc zastupuje sekretář Společnosti, u déletrvající nepřítomnosti musí knihovník požádat na řádném zasedání o dočasný zástup.
IX. Náhradu škody za poškozenou nebo ztracenou knihu řeší Společnost na řádných zasedáních.

Kromě knihovního řádu, organizace knihovny a jejího oborového členění sestavil Ignác Jan Hanuš i kompletní bibliografický soupis sborníků vydaných Společností včetně *Abhandlungen – Systematisch und chronologisch geordnetes Verzeichnis sämtlicher Werke und Abhandlungen der Königlichen böhmischen*

Obr. 10: Záznam knihovníka Ignáce Jana Hanuše, který zprostředkoval předání knihy do knihovny Společnosti. KNAV, signatura S-C 501.

Gesellschaft der Wissenschaften (1854).[90] V Hanušově soupisu pokračoval později knihovník Jiří Wegner vydáním dvou rejstříků: *Obecný rejstřík spisů Královské české společnosti nauk 1784–1884*[91] a jeho pokračování pro léta 1884–1904.[92] (obr. 10).

Počínaje rokem 1865 dostával knihovník roční odměnu ve výši 200 zlatých. Současně se měla rozšířit provozní doba čítárny – měla být zpřístupněna členům Společnosti každodenně po dobu jedné hodiny. Tato praxe byla schválena na zasedání jako tak zvaná Höflerova instrukce podle svého navrhovatele Karla Adolfa Konstantina von Höflera.[93] Od roku 1868 došlo k další důležité změně – nově měl funkci knihovníka vykonávat odborník mimo Společnost,

[90] Ignác Jan HANUŠ, *Systematisch und chronologisch geordnetes Verzeichnis sämtlicher Werke und Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Praha: Druck von Friedrich Rohliček im Fürserztbischofl. Seminar, 1854.

[91] Jiří WEGNER, *Generalregister zu den Schriften der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 1784–1884. Obecný rejstřík ke spisům královské české společnosti nauk 1784–1884.* Praha: Královská česká společnost nauk, 1884.

[92] Jiří WEGNER, *Generalregister der Schriften der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 1884–1904. Obecný rejstřík spisů Královské české společnosti nauk 1884–1904.* Praha: Královská česká společnost nauk, 1905.

[93] J. KALOUSEK, *Děje Král. České Společnosti Náuk*, s. 185.

tzv. pořadatel knihovny (Bibliotheksordner), knihovna ovšem spadala pod formální dohled vrchního knihovníka, jednoho z členů prezídia Společnosti.[94] Tento pořadatel knihovny dostával roční mzdu 200 zlatých, později 300 zlatých.[95] Obdobně tomu bylo i během dlouhého působení Jiřího Wegnera s tím rozdílem, že pro jeho funkci se užívalo označení kustos. Později, přinejmenším od roku 1917, se Společnost vrátila ke starší praxi, totiž že knihovníkem byl člen Společnosti – často i vyšší funkcionář, jako v případě Josefa Zubatého, který byl zároveň tajemník I. třídy.[96]

14. října 1874 byl knihovníkem, respektive pořadatelem knihovny, jmenován Jiří Wegner, který zůstal ve službě třicet let, až do roku 1904, kdy ze zdravotních důvodů svou kariéru ukončil.[97] Jiří Wegner zároveň působil i v knihovně dnešního Národního muzea, kde katalogizoval mimo jiné knihy darované muzeu Joachimem Barrandem.[98] Situaci v knihovně Společnosti podrobněji popsal v roce 1901 v článku pro časopis *České knihovnictví*.[99]

Zajímavé svědectví o knihovníkovi Jiřím Wegnerovi přináší ve svých pamětech Bohumil Němec (1873–1966), biolog a pozdější místopředseda Společnosti (obr. 11). Zde je Jiří Wegner vylíčen jako velmi benevolentní knihovník, jehož přístup byl sice nadmíru vstřícný vůči uživatelům, avšak pro knihovnu a její fond zničující. „… Bibliotekářem byl pan Wegner, který nám ochotně a bez zálohy půjčoval z bohaté knihovny. Někdy ani nezapsal, co si kdo vypůjčil, nebo když zapsal na lístek, při navrácení knihy lístek nevrátil. Měl velkou důvěru k J. Fl. Baborovi, který ho umluvil tak, že mu půjčil vše, co si přál. Když se stal předsedou společnosti prof. Král, chtěl dát do pořádku knihovnu, a tu se objevilo, v jak velikém je nepořádku. Bylo to za první světové války a také na mne, […] prof. Král udeřil, že prý mám vypůjčenu řadu knih. Marně jsem se bránil, že jsem je měl vypůjčeny, ale že jsem je vrátil již Wegnerovi. V knihovně byly mé výpůjční lístky, ale nikoli knihy. […] Upozornil

94 F. HORÁK, Základní knihovna, s. 265–266.

95 J. KALOUSEK, *Děje Král. České Společnosti Náuk*, s. 209.

96 V. PODANÝ, Knihovny ČAVU a KČSN, s. 17.

97 K Jiřímu Wegnerovi podrobně *Slovník českých knihovníků* [online], heslo Wegner, Georg, dostupné z <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001653&local_base=SCK>.

98 Zřejmě touto cestou se některé knihy z Barrandova odkazu dostaly do knihovny KČSN. Patrně šlo o duplicity, které již v muzejní knihovně byly, a knihovník Jiří Wegner, dobře obeznámený s fondy obou knihoven, zařídil jejich předání knihovně KČSN. K Barrandově knihovně podrobněji dále.

99 J. WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, s. 97–99.

Obr. 11: Portrét profesora Bohumila Němce (1873–1966), významného botanika a místopředsedy Královské české společnosti nauk v letech 1932–1943. Vznikl v roce 1958 při příležitosti 85. narozenin Bohumila Němce a jeho autorem je český malíř Eduard Demartini (1892–1961). Soukromá sbírka, Praha.

jsem generálního tajemníka společnosti prof. J. Janka, že asi mnohé knihy jsou u dr. J. Fl. Babora, který byl však nezvěstný na vojně jako lékař. Prof. Janko si vymohl na policii, že byl Baborův byt úředně otevřen, a v něm [bylo] nalezeno celé skladiště knih, které patřily Královské české společnosti nauk, a až na jeden separátní otisk také ty, o které jsem byl upomínán."[100]

Nástupcem Jiřího Wegnera byl zoolog Alois Mrázek, který údajně v knihovně trávil veškerý čas, protože kromě práce knihovníka zde měl k dispozici veškerou odbornou literaturu. Představu o situaci v knihovně a činnosti dalších knihovníků máme z průběžných zpráv předkládaných na schůzích Společnosti. Většinou se týkají plánovaných prací, postupující katalogizace, uspořádání knihovny, přehledu výměny publikací a knihovně zaslaných darů, nutných investic do knihovny atd. Z těchto zpráv je rovněž zřejmé, s jakými

[100] Bohumil NĚMEC, *Vzpomínky*. Jan Janko, Václav Podaný, Hana Barvíková, Boris Moskovič (eds.). Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, 2020, s. 120. Jan Florián Babor (1872–1951) byl lékař, zoolog, paleontolog a archeolog. Za první světové války byl lékařem v zázemí v Čechách, po roce 1919 odešel na Slovensko. Viz *Biografický slovník českých zemí*, <https://biography.hiu.cas.cz/wiki/BABOR_Josef_Florian_1872%E2%80%931951>. Zda se knihy nalezené v Baborově bytě do knihovny vrátily, dnes již nezjistíme.

potížemi se knihovna vytrvale potýkala – řešil se chybějící odborný personál i finance a nedostatek vhodných prostor k uskladnění knih.

Situace, v níž se knihovna Společnosti na začátku 20. století nacházela, nebyla rozhodně příznivá. Dokumentuje ji přípis knihovníka Aloise Mrázka ve zprávě z konce roku 1904: „Když [knihovník] převzal správu knihovny, hleděl se především orientovati v sestavení knihovny, aby mohl knihy členům půjčovati, avšak záhy se přesvědčil, že orientace podobná není nijak možnou … Jakmile knihovna bude zcela přestavěna, … bude mimo to pořízen i přehled umístění publikací …, aby se užívání knihovny stalo neodvislým od osoby knihovníkovy a každou knihu bylo lze snadno i kupř. při onemocnění knihovníkově nalézti.“[101] Tento elementární požadavek na funkčnost jakékoli knihovny ovšem pro tehdejší knihovnu Společnosti zdaleka samozřejmý nebyl. K neuspokojivému stavu knihovny přispívala již zmiňovaná nedůslednost v evidenci výpůjček. Vypůjčené knihy se často vracely pozdě nebo vůbec a opakované upomínky knihovníků ne vždy vedly k navrácení knihy. Chaos v evidenci výpůjček je připomínán často jak knihovníky, tak členy společnosti, a bohatě jej dokumentuje dochovaná korespondence.[102]

Nedostatek financí knihovna kompenzovala tím, že od počátku zaměřila svou akviziční politiku na výměnu a dary. Většina knihovníků si uvědomovala i chybějící evidenci a nedostatečnou katalogizaci – knihovník Alois Mrázek mimo jiné ve výše uvedené zprávě připomíná, že musí zapsat nové přírůstky za poslední rok a půl (!). Právě knihovník Alois Mrázek v roce 1910 postupně zkatalogizoval nejrozsáhlejší část knihovny, sérii zpráv zahraničních akademií

[101] MÚA, fond KČSN, k. 8, inv. č. 20 – Zprávy o výměně publikací a knihovně (Přílohy od protokolů o schůzích členů s dodatky vytříděnými ze spisů); Zpráva knihovníka A. Mrázka, 6. prosince 1904.

[102] Ilustrativní je například reakce profesora geodézie Františka Novotného (1864–1918) na předžalobní upomínku ze 7. dubna 1916, adresovaná tehdejšímu tajemníkovi Společnosti prof. Josefu Zubatému, jehož jménem byly upomínky rozesílány: „Milý příteli a přísný tajemníku! Podal jsem ihned po prvé upomínce žádané vysvětlení, že knihy byly vráceny a že dnes po 10 letech je těžko svědky sháněti. Uvedl jsem, že pokud vím, měl je vypůjčeny prof. dr. Nušl. Nedošlo však toto vysvětlení povšimnutí a došel mne dopis druhý s pohrůžkou, že bude kniha vymáhána cestou právní. Víš sám, jaké nepořádky panovaly svého času v knihovně a gratuluji Ti k odvaze dát vše do pořádku. Jsem ochoten zaplatiti plnou náhradu a jelikož jsou to [knihy] společností vydané, nebude to tak značné. Jsem churav a mám emphysem plic, jako prof. dr. Strouhal. Proto polituj raději Tobě oddaného přítele.“ MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 264, sign. 0551 – Spisy. Půjčování knih z knihovny; Dopis F. Novotného ze 7. dubna 1916. V této části archivního fondu jsou doloženy i podobné reakce na upomínky.

a učených společností a dále soubor periodik.[103] Na katalogizaci knih se v té době podíleli i vysokoškolští studenti a nedostatek odborných pracovních sil řešila knihovna i později. Během všeobecné krize ve 30. letech 20. století bylo do knihovny v rámci tzv. Akce pro nezaměstnanou inteligenci přiděleno několik odborníků, kteří katalogizovali disertace, dále pořádali archiv společnosti a vyhotovovali rejstříky jí vydaných spisů. Práce stipendistů této akce pro knihovnu je doložena mezi lety 1934–1941.[104]

Vedle hlavního knihovníka zaměstnávala knihovna i několik dalších pracovních sil. Nejspíš v roce 1925 do knihovny nastoupila jako správkyně Marie Papáčková (1901–?),[105] kterou v roce 1933 vystřídala Jarmila Gallová, o níž se podrobněji zmíním dále.[106] Na katalogizaci disertací z oboru filozofie, přírodních věd a práva se v letech 1933–1934 podílela i slavistka a byzantoložka Marija Alexandrovna Andrejeva (též Andrejevová, 1900–?),[107] která později přešla do Slovanské knihovny. Podle dobových svědectví byla Marija Alexandrovna Andrejeva v letech 1942–1943 nevítaným a obávaným účastníkem tajných schůzek zaměstnanců rukopisného oddělení Klementina a badatelů.[108]

Nejvýznamnějšími osobnostmi spojenými s dějinami knihovny Královské české společnosti nauk ve 20. století jsou Jarmila Gallová (1902–?) a Bohumil Ryba. Oba věnovali knihovně část svého profesního života – Jarmila Gallová

---

[103] MÚA, fond KČSN, k. 8, inv. č. 20 – Zprávy o výměně publikací a knihovně (Přílohy od protokolů o schůzích členů s dodatky vytříděnými ze spisů); Zpráva knihovníka A. Mrázka, 12. října 1910.

[104] Viz průběžné zprávy o činnosti knihovny v MÚA, fond KČSN, k. 8, inv. č. 20 – Zprávy o výměně publikací a knihovně (Přílohy od protokolů o schůzích členů s dodatky vytříděnými ze spisů).

[105] K Marii Papáčkové viz podrobně *Slovník českých knihovníků* [online], heslo Švejdová-Papáčková, Marie, dostupné z <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002428&local_base=SCK>.

[106] K Jarmile Gallové viz podrobně *Slovník českých knihovníků* [online], heslo Gallová, Jarmila, dostupné z <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002411&local_base=SCK>.

[107] K Mariji Alexandrovně Andrejevě podrobně *Slovník českých knihovníků* [online], heslo Andrejeva, Marija Alexandrovna, dostupné z <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001512&local_base=SCK>. Slovník českých knihovníků angažmá dr. Andrejevy v knihovně KČSN nezmiňuje.

[108] Takto popisuje schůzky jedna z jejich účastnic, historička Milena Linhartová: „A tu nastaly dlouhé týdny práce v rukopisném oddělení, kde se tehdy scházela jen skupina pracovníků, […] Práce […], zpestřené pravidelným kafíčkem v deset hodin, […] Posezení o to půvabnější, že bylo za stěnou, chráněno alespoň z jedné strany proti přepadu nepřátel, jež jsme měli seřazeny podle stupně nebezpečnosti: […] horší byla Andrejeva, která se dala slavnostně překřtít na ‚Andrejew' […]". Citováno dle Kamil BOLDAN, Flora, Emma a Katinka. Příspěvek k dějinám inkunábulistiky, *Knihy a dějiny* 26 (2019), s. 27–51, zde s. 36.

zde pracovala víc než dvacet let – a oba byli i u jejího zániku, respektive začlenění do nově vzniklé Základní knihovny ČSAV. Vystudovaná knihovnice Jarmila Gallová, rozená Šlamborová, titulovaná jedním ze svých nadřízeným Václavem Posejpalem jako „paní knihovní doktorka", za svou dlouholetou kariéru knihovnice Společnosti zažila také kritické období stěhování knihovny do různých pražských objektů během války i evakuaci do kláštera Zlatá Koruna v roce 1944. Ta se vlivem nepříznivých poválečných okolností prodloužila o několik let až do roku 1949. Spolu se svým manželem Karlem Gallou a brigádníky, často studenty filozofické fakulty, pomáhala Jarmila Gallová organizovat stěhování knihovny ze Zlaté Koruny zpět do Prahy. Návrat knih zaujímal ostatně největší část agendy prvního poválečného vrchního knihovníka Bohumila Ryby (1900–1980), jenž byl jmenován do funkce 28. listopadu 1945 s platností od ledna 1946 a zůstal v ní až do zániku Královské české společnosti nauk.[109]

Klasický filolog a medievalista Bohumil Ryba převzal vedení knihovny ve složité době, kdy se knihy nepočítaly na knihovní jednotky, ale na běžné metry či metrické centy. Jako vrchní knihovník měl na starosti organizaci převozu knih ze Zlaté Koruny, včetně zajištění nákladních aut, pohonných hmot a uskladnění knih v Praze. Zařizoval také úpravu vhodných prostor a přípravu regálů, ale především vyjednával o potřebných financích, jak dokládají jeho žádosti ministerstvu národní osvěty a školství. Zatímco v předcházejících letech byla hlavní starostí knihovníků Společnosti katalogizace a uspořádání knihovny, Bohumil Ryba řešil především problém, kam a jak knihovnu umístit. Po návratu knihovny bylo v první řadě potřeba přistoupit k revizi, jež měla poprvé od roku 1931 zmapovat skutečný stav knihovny po téměř devíti letech přesunů z místa na místo. Jak se záhy ukázalo, návrat knihovny Společnosti do Prahy neznamenal její nový začátek, naopak – o tři roky později byla Společnost i její knihovna zrušena.

Bohumil Ryba byl, stejně jako většina českých akademiků sdružených v Královské české společnosti nauk, zásadně proti tomu, aby Československá akademie věd byla uměle vybudována po vzoru Sovětského svazu.[110] Zastával

[109] Bohumil Ryba byl jmenován mimořádným členem Královské české společnosti nauk 12. ledna 1938, řádným členem KČSN se stal 18. července 1945 se zpětnou platností od 28. října 1938. Podrobněji k němu Věra DVOŘÁČKOVÁ, Profesor Bohumil Ryba, mezi vědou a vězením, *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 7 (2009 [vyd. 2010]), s. 227–274, zde s. 239.

[110] K tomu M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 125–134 a podrobněji M. FRANC – V. DVOŘÁČKOVÁ, *Dějiny Československé akademie věd,* s. 82–100.

názor, že členství v takovýchto institucích by mělo být založeno na dobrovolnosti a odbornosti, což v té době v Československu přestávalo platit.[111] Přesto byl Bohumil Ryba ihned při vzniku Československé akademie věd 17. listopadu 1952 jako jeden z mála humanitně orientovaných vědců jmenován jejím členem korespondentem.[112] Vedení nově vytvořené Základní knihovny ČSAV převzal již zmiňovaný František Horák, jejž zastupovala knihovnice Jarmila Gallová. Díky její osobě tak mohlo být udrženo alespoň částečné povědomí o významu knihovny Královské české společnosti nauk.[113]

Její poslední vrchní knihovník Bohumil Ryba, po vzniku Československé akademie věd zakladatel Kabinetu pro filologickou dokumentaci, byl 17. února 1953 zatčen a ve vykonstruovaném politickém procesu s protistátní skupinou Václava Syrovátky 24. června 1954 odsouzen za velezradu k devatenácti letům vězení. Z vězení byl Bohumil Ryba propuštěn po sedmi letech na amnestii v roce 1960.[114] Se Základní knihovnou ČSAV se ovšem osobnost Bohumila Ryby propojila i později, přestože ve zcela jiné souvislosti. V roce 1967 byl zvolen předsedou nově založené Komise pro soupis cizojazyčných bohemik z let 1501–1800, která koordinovala práce na národní retrospektivní bibliografii cizojazyčných bohemik, z níž dnes vychází databáze Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT).[115] Pro bibliografii cizojazyčných

---

[111] V. DVOŘÁČKOVÁ, Profesor Bohumil Ryba, s. 241.

[112] Alena MÍŠKOVÁ, Profesor Bohumil Ryba (8. 11. 1900 – 6. 2. 1980). In: *Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození profesora Bohumila Ryby*. *Vědecké informace ČSAV Zvláštní číslo*. Praha: ZK ČSAV 1991, s. 7–14, zde s. 10.

[113] Zde je na místě opravit tvrzení, že Jarmila Gallová po sňatku s dr. Karlem Gallou v roce 1932 ukončila svou kariéru, uvedené v monografii věnované ženám ve vědeckých oborech – viz Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *„Ženám žádný obor vědecký od přírody není uzavřen.“ Spletité cesty žen k vědecké kariéře v první polovině 20. století*. Praha: Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2023, s. 46. Jarmila Gallová skutečně v roce 1932 odešla z univerzitní knihovny, ale zároveň začala pracovat v knihovně Královské české společnosti nauk, kde zůstala až do jejího zániku; v roce 1952 pracovala v knihovně České akademie věd a umění. Po vzniku Základní knihovny ČSAV Jarmila Gallová zastávala poměrně vysokou funkci zástupkyně ředitele. Nepodařilo se mi však dohledat bližší údaje o době působení Jarmily Gallové v Základní knihovně ČSAV ani rok jejího úmrtí.

[114] Podrobněji k procesu, včetně výslechových protokolů, viz V. DVOŘÁČKOVÁ, Profesor Bohumil Ryba. Jedním z důkazů o zapojení Bohumila Ryby do protistátní činnosti bylo vydání Plautových *Comoedií* s komentářem Wallace Martina Lindsaye (Oxford kol. 1903), jež mělo sloužit k šifrování protistátních zpráv. Klíč k šifrování měl sestavit právě Bohumil Ryba. Viz V. DVOŘÁČKOVÁ, Profesor Bohumil Ryba, s. 266–267.

[115] Ke zpracování BCBT a cestě k její dnešní podobě viz <https://bcbt.lib.cas.cz/#!>, podrobněji Andrea JELÍNKOVÁ, *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800.* Edice Věda

bohemik přispíval Bohumil Ryba v letech 1961–1967 záznamy bohemikálních tisků, excerpovaných z katalogu Strahovské knihovny.[116]

Katalogy

Podle Františka Horáka vypracoval první katalog knihovny Bernard Bolzano v roce 1818 a představil jej na zasedání Společnosti 26. dubna 1818.[117] Přestože se nepodařilo tento katalog či soupis dohledat, není pochyb o tom, že právě Bernard Bolzano, jenž byl v prosinci téhož roku zvolen direktorem Společnosti jako nástupce Jana Bohumíra Dlabače (1758–1820), projevoval o knihovnu, respektive její uspořádání, větší zájem než jiní členové. Zprávy ze zasedání Společnosti z roku 1818 dokládají, že se Bernard Bolzano uvolil seřadit četné nové přírůstky, které byly knihovně během několika předchozích let zaslány, a nejspíš přitom pořídil i jejich soupis či seznam. Společnost na oplátku přislíbila pro nové knihy vyčlenit ve své zasedací místnosti vhodný prostor.[118] Nejspíš se však nejedná o katalog v pravém slova smyslu, ale spíš o vůbec první soupis fondu knihovny.

První dochovaný katalog je z roku 1831. Tento rukopisný, abecedně řazený katalog byl prezentován na zasedání Společnosti 16. října 1831. Ke katalogu měl podle zápisu na jeho titulním listu připomínky profesor Franz Xaver Maximilian Millauer (1784–1840), který v letech 1821–1822 a 1828–1829 zastával funkci direktora Společnosti a patrně byl i pověřen agendou knihovny. Přestože neznáme podrobnosti o Millauerových výhradách, je třeba připomenout, že šlo o jeden z prvních pokusů zaevidovat fond knihovny, přehledně jej uspořádat a především dát k dispozici členům společnosti. Katalog evidentně sloužil i jako přírůstková kniha a záznamy do něj byly postupně připisovány. To se ovšem odrazilo i na jeho podobě – některé záznamy jsou kvůli opravám, škrtům a doplňkům po stranách těžko čitelné. Není proto možné zjistit přesný počet záznamů a odhadnout rozsah fondu (obr. 12a-b). Kdo tento katalog sestavil,

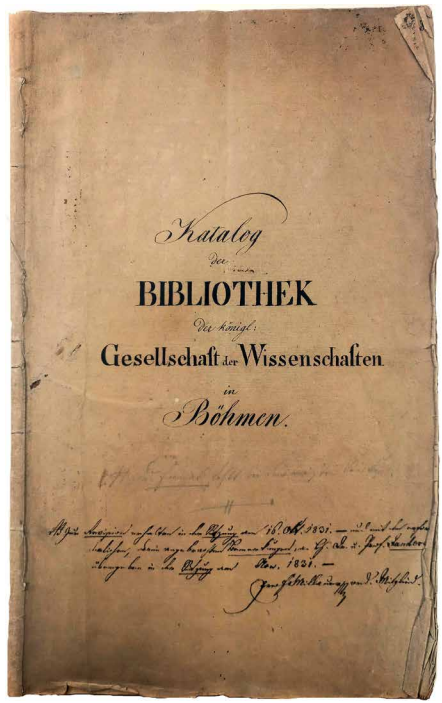
kolem nás. Praha: Academia, 2022, dostupné z <http://www.vedakolemnas.cz/sys/galerie-download/VKN-125.pdf>.

116 Anežka BAĎUROVÁ, Profesor Bohumil Ryba a národní bibliografie. In: *Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození profesora Bohumila Ryby*, s. 41–42.

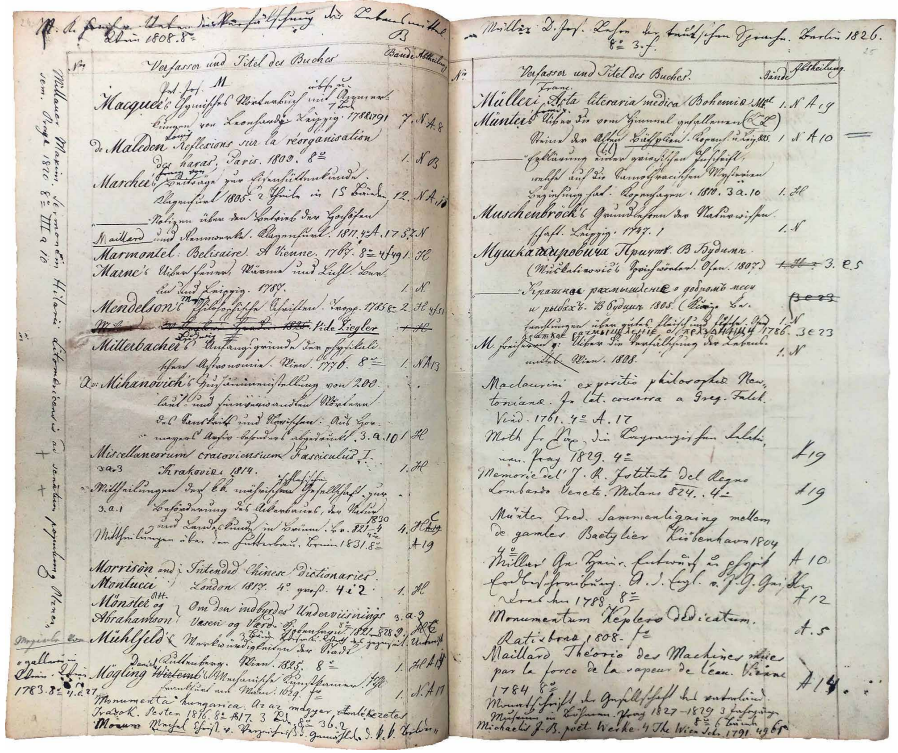
117 F. HORÁK, Základní knihovna, s. 265. Podle J. KALOUSKA, *Děje Král. České Společnosti Náuk*, s. 116, „Bolzano vzal na sebe sepsání katalogu ke knihovně společenské."

118 *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Sechster Band von den Jahren 1818, 1819. Praha: gedruckt bei Gottlieb Haase, 1820, s. 3.

Obr. 12a-b: První dochovaný rukopisný katalog knihovny Královské české společnosti nauk z roku 1831. MÚA, fond KČSN, karton 121, inv. č. 849, signatura neuv.

Katalog
der
BIBLIOTHEK
der königl.
Gesellschaft der Wissenschaften
in
Böhmen.

není jasné, ale nejspíš šlo o Jakoba Philippa Kulika, budoucího knihovníka, nebo někoho z jeho předchůdců.

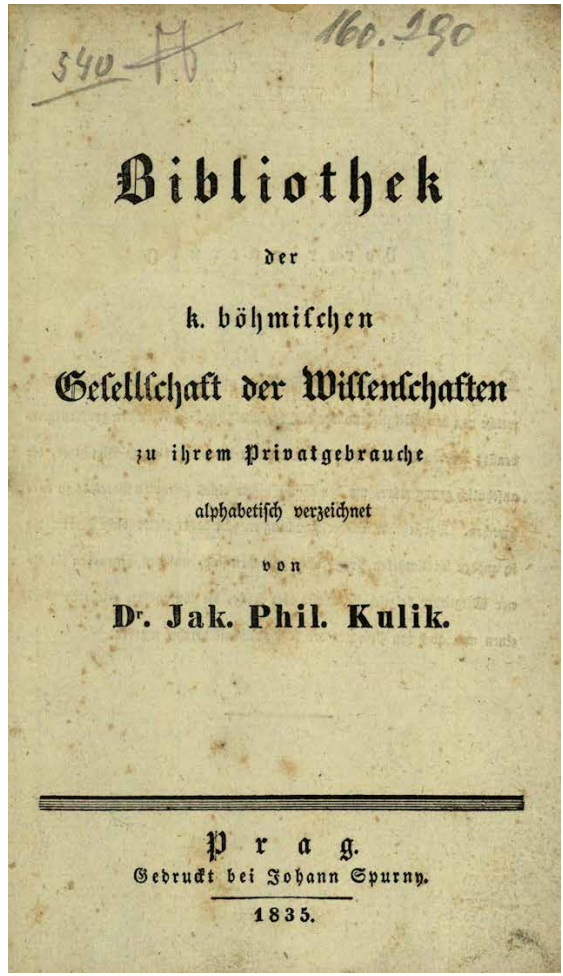
Další katalog sestavil již určitě Jakob Philipp Kulik (1793–1863), který nastoupil do funkce knihovníka na konci roku 1832. Tento katalog vyšel v roce 1835 tiskem a představoval vůbec první možnost, jak se s obsahem knihovny, která fungovala jako uzavřená knihovna privátní vědecké společnosti, mohl seznámit širší okruh zájemců.[119] Autor katalogu upozorňuje na to, že knihovna slouží členům Společnosti, jejichž profesnímu zájmu odpovídá, a obsahuje tak díla, která se v jiných pražských knihovnách nevyskytují a byla pořízena právě na základě poptávky členů Společnosti. V knihovně se zároveň nacházejí spisy získané darem od vědeckých společností i jednotlivců. Nepříliš rozsáhlý, abecedně řazený katalog na 36 stranách eviduje téměř 700 titulů včetně vícesvazkových děl a podle něj tak knihovna v polovině 30. let 18. století měla zhruba 1 000 svazků knih.[120] (obr. 13).

Katalog je však cenný především tím, že zachycuje i knihy dnes nedohledatelné a zřejmě nenávratně ztracené. Systematické srovnání katalogu s dochovaným fondem knihovny Královské české společnosti nauk totiž bohužel ukázalo, že většina nejstarších tisků uvedených v katalogu dnes ve fondu knihovny Společnosti ani Knihovny Akademie věd ČR není. Kulikův katalog eviduje dva tisky ze 16. století a 21 tisků ze 17. století,[121] avšak v současné době jsou dohledatelné pouze tři tisky ze 17. století. Tisky ze 16. a 17. století z Kulikova katalogu jsem srovnávala i s katalogy knihoven Národního muzea a Národní knihovny ČR. Společnost a její knihovna totiž historicky sídlila v budově dnešního Národního muzea a poté i Klementina, a vzhledem k neustálému nedostatku financí, skladovacích prostor a opakovanému stěhování knihovny se nabízí otázka, zda nemohla existovat nějaká dohoda mezi těmito

[119] *Bibliothek der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften zu ihrem Privatgebrauche alphabetisch verzeichnet von Dr. Jak. Phil. Kulik*. Praha: Johann Spurny, 1835.

[120] Jiné počty, bohužel bez uvedení zdroje, uvádí František Horák ve své zprávě z roku 1954. Podle něj měla knihovna KČSN v roce 1835 celkem 474 děl v 1 349 svazcích. Takto F. HORÁK, Základní knihovna, s. 264–265.

[121] Michael STIFEL, *Arithmetica integra*, Norimberk 1544; Johannes SCHÖNER, *De Iudiciis nativitatum*, Nürnberg 1545; Leonhard ZUBLER, *Novum instrumentum geometricum*, Basel 1607; Leonhard ZUBLER, *Fabrica et usus instument chorographici*, s. l. 1607, vydání děl Cornelia TACITA v Antverpách z roku 1668, vydání římských klasiků, elzevierské a další vzácné tisky. Z tisků 18. století jsem systematicky kontrolovala pouze bohemika (J. A. VEITH, *Thermae Podolenses*, Praha 1725 a *Allgemeine Bemerkungen über die Teplitzer Wässer*, s. l., 1761), ale ta, stejně jako většina dalších tisků 18. století, v dnešním fondu KČSN nejsou.

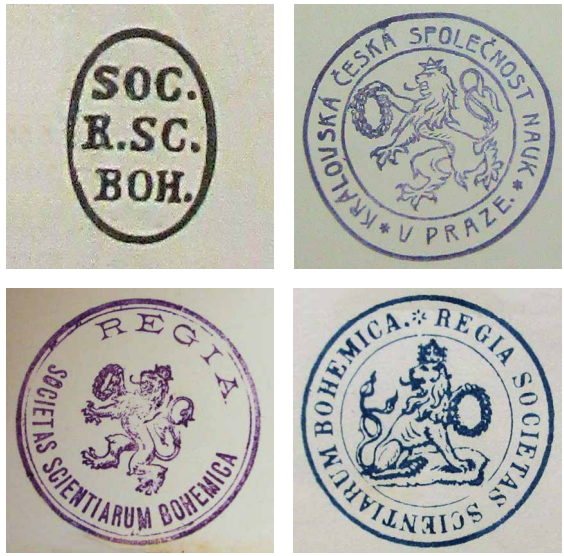

Obr. 13: Kulik, Jakob Philipp: *Bibliothek der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Prag: Johann Spurny, 1835. Národní knihovna ČR, signatura Sd 000563.

knihovnami o uložení nejstarších tisků z fondu Společnosti v univerzitní nebo muzejní knihovně. Srovnání Kulikova katalogu s fondy obou knihoven tuto domněnku ovšem vyloučilo.

Nutnost průběžně aktualizovat katalogy zmiňují vesměs všechny zprávy týkající se knihovny. Je to vcelku pochopitelné, ale zároveň to poukazuje na slabá místa a problémy, s nimiž se správci knihovny vytrvale potýkali. Kromě chybějícího místa šlo především o resty v podobě zapisování nových přírůstků do abecedního lístkového katalogu a revize lokálního lístkového katalogu, který umožňoval základní orientaci v knihovním fondu. Například zpráva knihovníka Ignáce Jana Hanuše z listopadu 1853 uvádí, že musí zapsat přírůstky, které knihovna získala za poslední tři (!) roky. Z jeho zprávy rovněž

víme, že se na katalogizaci podílely i externí síly, konkrétně zmiňuje studenty filozofie a medicíny, jimž byla za odvedenou práci vyplácena nižší mzda. Jeden z jeho pozdějších nástupců Julius Pažout přiznává, že plné dva měsíce od svého nástupu do funkce na konci roku 1868 stále není hotov se zapisováním nových přírůstků, které se nahromadily i proto, že místo knihovníka bylo několik let neobsazeno.[122] Tato neudržitelná situace pak vedla k tomu, že Julius Pažout byl od roku 1868 prvním knihovníkem pověřeným správou knihovny Společnosti, jejímž členem přitom sám nebyl.

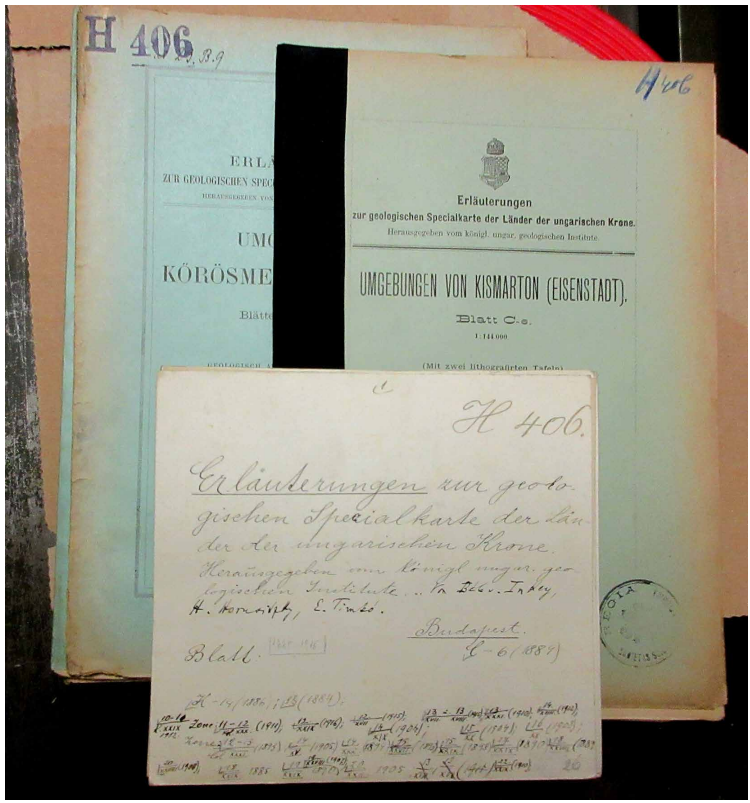

Obr. 14: Různé typy razítek, která se používala v průběhu let v knihovně KČSN.

Jeho nástupce Jiří Wegner knihovnu inventarizoval a na základě této inventarizace vypracoval aktuální lokální katalog, který sloužil i jako inventář. Jiří Wegner dále vypracoval a publikoval již zmiňované rejstříky k bibliografii spisů vydaných Společností (*Obecný rejstřík spisů Královské české společnosti nauk 1784–1884* a jeho pokračování, rejstřík pro léta 1884–1904), které navazují na starší bibliografický soupis publikací Společnosti sestavený knihovníkem Ignácem Janem Hanušem z roku 1854.

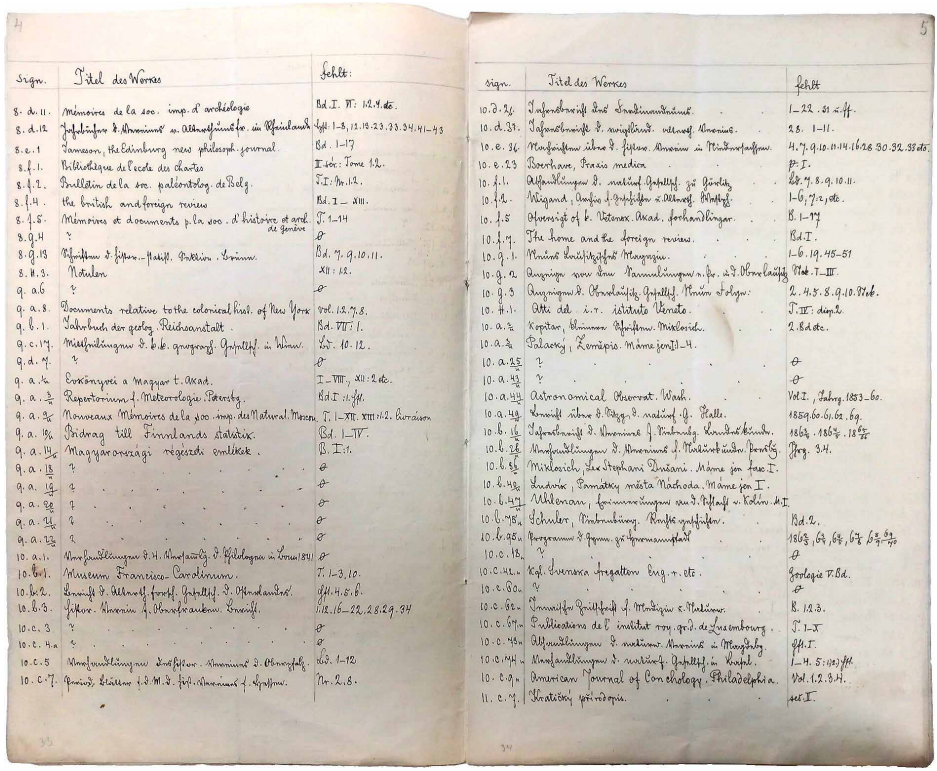
[122] MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 145, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny; Zpráva knihovníka J. Pažouta 13. ledna 1869.

Ke studiu původního fondu knihovny Společnosti existuje několik evidenčních pomůcek.[123] Do dnešní doby se dochovaly přírůstkové seznamy (tzv. *Bibliotheksjournal*) z let 1853–1876 ve dvou svazcích a třísvazkový seznam z let 1923–1933, které jsou uloženy v Archivu AV ČR. Dále se v tomto archivním fondu nachází zmiňovaný rukopisný katalog z roku 1831 a na něj navazující rukopisný katalog vedený v letech 1834–1873. Dochoval se i mladší neúplný lístkový katalog a druhý díl tzv. příručního katalogu sloužícího pro rychlou orientaci ve fondu (obsahuje písmena M–Z). Tento vázaný katalog byl založen v roce 1916, jde o strojopis s ručně doplňovanými přírůstky. Katalogové karty se výjimečně dochovaly i v některých knihách (obr. 15).

Obr. 15: Katalogizační lístek s postupně připisovanými díly edice *Erläuterungen zur geologischen Specialkarte der Länder der ungarischen Krone*. KNAV, signatura S-H 406.

[123] Podrobněji J. BERAN, *Inventář archivního fondu Královské české společnosti nauk,* s. 72–73.

Obr. 16: Dvojstránka ze seznamu ztrát zjištěných v knihovně Společnosti. MÚA, fond KČSN, karton 123, inv. č. 854, signatura neuv.

Vedle katalogů se paralelně vedly seznamy ztrát. Nejstarší rukopisný soupis (*Verzeichniss der in der Bibliothek der K. Gesellschaft der Wissenschaften vorgefundenen Defekten*) vznikl nejspíš za působení knihovníka Jiřího Wegnera po roce 1874 (obr. 16). Sestává ze šesti listů, na nichž jsou ve dvou sloupcích uvedeny stručné názvy chybějících tisků i s jejich signaturami. Z pozdější doby je druhý sešit ztrát, založený v roce 1950 a používaný nadále i při pozdějších revizích této části fondu – nejmladší zápisy jsou z roku 1958. Některé záznamy o nedohledaných knihách jsou výmluvné a propojují historii knihovny Královské české společnosti nauk s pohnutými osudy jejích členů. Poznámky revidujících knihovníků jsou tichým svědectvím nejen o chybějících knihách – „ztraceno v ústavě prof. Schäferny při zavření vysokých škol 1939“,[124] „ztraceno při

[124] Karel Schäferna (1884–1950), profesor hydrobiologie a ichtyologie.

zatčení prof. Štorkána v r. 1942“, „ztraceno, měl popravený dr. Štorkán“,[125] „měl prof. Paudler, zahynul v koncentračním táboře“,[126] „vypůjčovatel J. Čepelák nezvěstný“ a podobně.

Tabulka č. 2: Oborové členění knihovny Královské české společnosti nauk.[127]

Signatura	Obor
S-A	periodika
S-C	filologie, knihovnictví, knihověda
S-D	historie, archeologie, umění
S-E	zeměpis, etnografie a meteorologie
S-F	matematika a astronomie
S-G	fyzika a chemie
S-H	přírodní vědy a antropologie
S-I	teologie
S-K	právní vědy
S-L	lékařské vědy
S-M	technické a hospodářské vědy / zemědělství, potravinářství, technika
S-N	beletrie a edice
S-O	varia / biografie
S-P	atlasy a mapy
S-R	vědy sociální a národohospodářské / statistiky a zprávy
bez označení	separátní sbírka cca 19 000 převážně cizojazyčných disertačních prací (od cca 1850 do 1952) v oborech sociologie, právo, lékařství a filozofie
bez označení	řada periodik včetně periodických publikací vydávaných Společností

[125] Jaroslav Štorkán (1890–1942), profesor zoologie, popraven 1. června 1942 kvůli zapojení do protinacistického odboje.

[126] Fritz Paudler (1882–1945), profesor antropologie a etnografie, zemřel zřejmě v květnu 1945. Jeho osud po roce 1944, kdy byl vyloučen z Německé univerzity v Praze, je nejasný. Podle některých zdrojů byl deportován do ghetta v Terezíně, ovšem Terezínská pamětní kniha jeho jméno neuvádí. Viz Petr HLAVÁČEK – Dušan RADOVANOVIČ, *Vytěsněná elita. Zapomínaní učenci z Německé univerzity v Praze*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze – Togga, 2012, s. 80–83.

[127] Podle F. HORÁK, Základní knihovna, s. 265.

Nárůst fondu a akviziční politika

Jak víme, začátky knihovny byly, pokud jde o katalogizaci a s ní související odhad počtu svazků, poněkud chaotické. Kulikův katalog z roku 1835 eviduje o něco více než 1 000 svazků. Podle knihovníka Jiřího Wegnera měla knihovna v roce 1877 asi 10 000 svazků a k roku 1900 již 30 000 svazků.[128] Podrobné údaje o rozsahu knihovního fondu máme díky přehledným statistikám, vypracovaným některým z knihovníků k roku 1939, které zahrnovaly období 1875–1939.[129] V nich jsou uvedeny údaje o počtu svazků a signatur, celkovém ročním přírůstku rozděleném na nákupy, dary a výměnu včetně počtu institucí, s nimiž knihovna udržovala výměnu. Tento statistický přehled je doplněn odkazem na příslušnou stranu výroční zprávy Společnosti věnovanou knihovně. K roku 1939 tedy měla knihovna celkem 93 180 svazků pod 9 689 signaturami a dále 154 vázaných a 3 175 nevázaných map.

Přesné údaje z pozdější doby lze zjistit i ze statistik vypracovávaných pro potřeby státních úřadů. K 31. prosinci 1948 měla knihovna 100 007 svazků a k 1. červnu 1949 celkem 100 645 svazků.[130] Tento počet k 30. červnu 1950 narostl na 102 458 svazků.[131] V době svého začlenění do Základní knihovny ČSAV – k 31. prosinci 1952 – měla knihovna Královské české společnosti nauk celkem 108 042 svazků.[132] Tento počet zahrnoval monografie, disertace, separáty a periodicky vydávané tisky (časopisy, výroční zprávy, ročenky). Pro úplnost připomeňme, že v době svého vzniku měla Základní knihovna ČSAV celkem 260 887 svazků. Ty pocházely, jak víme, ze tří zmíněných zrušených knihoven (Královské české společnosti nauk, Masarykovy akademie práce a České akademie věd a umění), a přibyly k nim další knihovní sbírky soukromých osob i institucí; tento fond knihovna postupně rozšiřovala nákupem nových i starších knih a výměnou.[133]

---

[128] J. WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, s. 99.

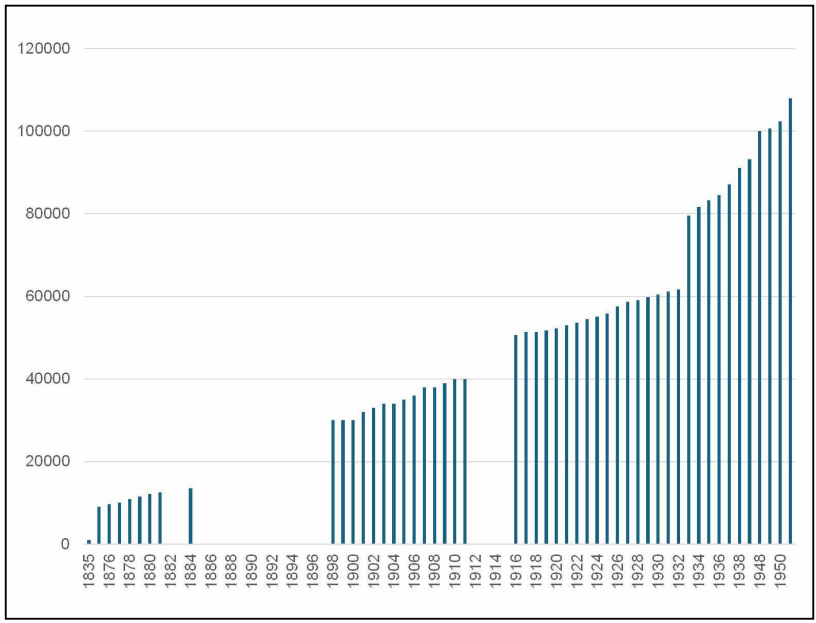
[129] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav a růst, koordinace činnosti.

[130] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 264, sign. 0551 – Spisy. Půjčování knih z knihovny; Sčítací list Státního úřadu statistického: k 15. červnu 1949.

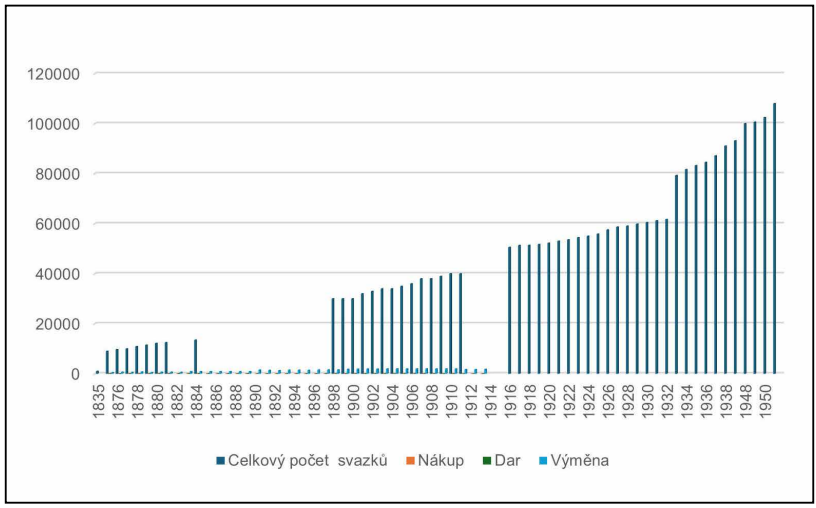
[131] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav a růst, koordinace činnosti; Zpráva pro Ústřední národní výbor hl. m. Prahy z 25. listopadu 1950.

[132] F. HORÁK, Základní knihovna, s. 265.

[133] F. HORÁK, Základní knihovna, s. 271.

Graf č. 1: Nárůst fondu v letech 1835–1952.[134]

Graf č. 2: Nárůst fondu a podíl nákupů, darů a výměny v letech 1835–1952.

[134] Data, z nichž vycházejí grafy č. 1 a 2, bohužel nejsou úplná. Pro některá období máme údaje pouze o přírůstcích, ale ne o celkovém počtu svazků. Přes tyto chybějící informace grafy poskytují základní představu o nárůstu fondu a jeho struktuře.

Hlavním akvizičním zdrojem knihovny Společnosti byla výměna se zahraničím, na druhém místě byly dary a odkazy jejích členů nebo příznivců a teprve daleko za nimi byl nákup. Nové knihy knihovna mohla nakupovat pouze v omezené míře, a to hlavně kvůli vytrvalému nedostatku financí. S omezenými prostředky přitom nakládala hospodárně – nákup nových knih koordinovala s jinými odbornými pražskými knihovnami, zejména muzejní knihovnou, univerzitní knihovnou a knihovnami jednotlivých fakult, zejména technických a přírodovědných.

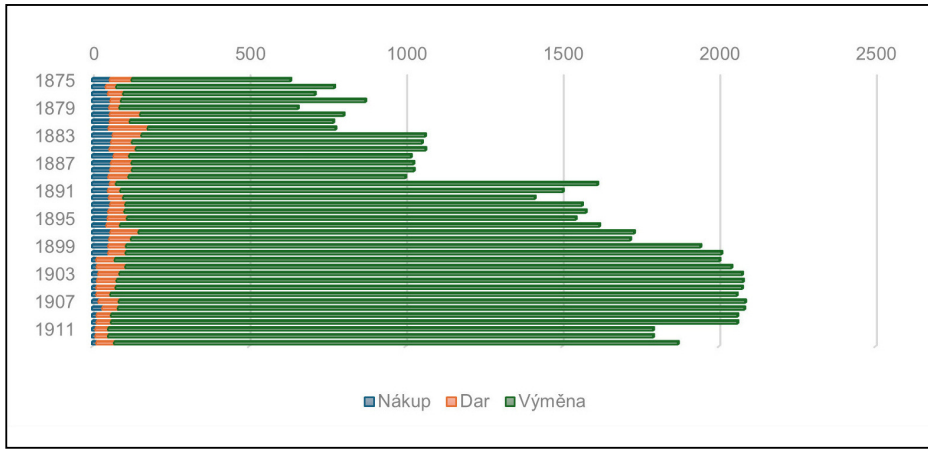
Nákup nových knih vycházel z návrhů členů Společnosti, jejichž badatelským a odborným zájmům knihovna především sloužila. V archivních materiálech se dochovala řada žádostí předních českých vědců o zakoupení konkrétní knihy nebo časopisu. Takto např. v roce 1876 navrhoval zoolog a biolog František Vejdovský (1849–1939) nákup časopisu *Archives de zoologie expérimentale et générale*, vycházejícího v Paříži. František Vejdovský, jenž byl tehdy asistentem Muzea království českého, připomíná, že kvůli vysoké ceně časopisu jej muzejní knihovna zakoupit nemůže.[135] Tento časopis nakonec zakoupen nejspíš nebyl, protože ve fondu Knihovny Akademie věd ČR není, avšak s ohledem na ztráty, které knihovnu Společnosti postihly, to vyloučit nemůžeme. Tato a jí podobné žádosti adresované vedení Společnosti přitom ukazují, jak důležitá byla knihovna a obecněji celá Společnost pro soudobé vědce a jak přispívala ke sledování nejnovějšího vývoje v jednotlivých vědních oborech.

Výměna

Partnerským institucím v cizině mohla Společnost nabízet vlastní odborný časopis (*Abhandlungen der* [*königlichen*] *böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*), výroční zprávy a zprávy ze zasedání (*Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, později *Věstník Královské české společnosti nauk*) a další odborné publikace, které vydávala – publikace I. a II. třídy, edice *Spisy poctěné jubilejní cenou Královské české společnosti nauk* a další.[136] Publikace vyměňovala s nejrůznějšími partnerskými institucemi v tuzemsku i v zahraničí. Právě s ohledem na zahraniční výměnu jakožto primární zdroj

[135] MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 146 – Spisy, doplňování knihovny, obecná ustanovení, celkový stav knihovny; Dopis Fr. Vejdovského z 4. prosince 1876.

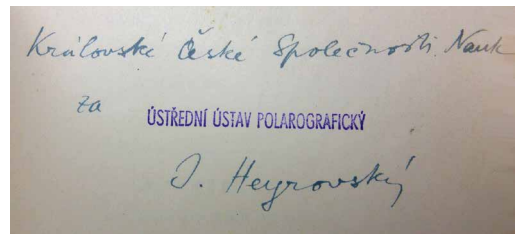
[136] M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 111–112.

Graf č. 3: Struktura akvizice v letech 1875–1913.

akvizice se fond knihovny Společnosti postupně profiloval jako cizojazyčný.[137] Výměna s domácími institucemi se uskutečňovala spíše nárazově – své publikace do knihovny pravidelně zasílalo například České zemské místodržitelství, Zemský výbor a další státní úřady. Některé domácí instituce či spolky naopak dostávaly publikace Společnosti darem, nebo o ně alespoň žádaly, jak později uvidíme (obr. 17).

Mezinárodní výměna publikací byla pro knihovnu jakožto hlavní, a v některých letech dokonce jediný zdroj přírůstků velmi rozsáhlá a dobře organizovaná. Podle statistik z konce 19. a začátku 20. století představovala výměna více než 90 % akvizičních zdrojů knihovny a o zbylých deset procent se rovnoměrně podělily odkazy a nákup.[138] Prakticky výměnu zajišťovalo pražské knihkupectví

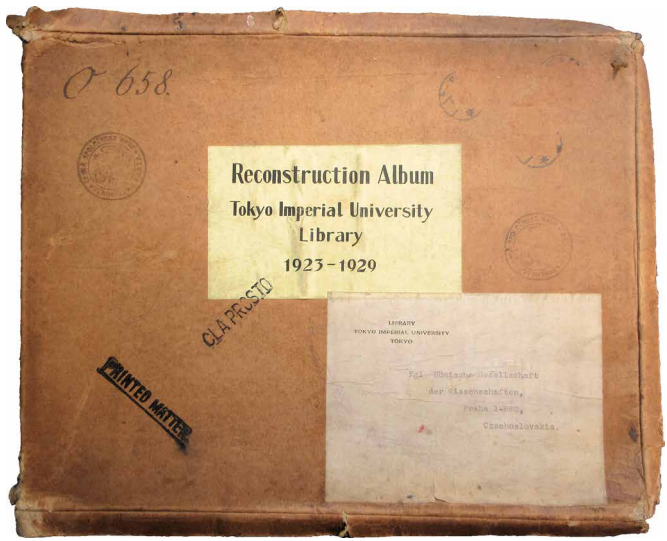

Obr. 17: Podpis Jaroslava Heyrovského na sborníku z I. mezinárodního polarografického sjezdu, získaného výměnou s Ústředním polarografickým ústavem. KNAV, signatura S-G 347.

[137] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy. Knihovna – obecná ustanovení, celkový stav a růst, koordinace činnosti; Zpráva z 25. listopadu 1950 pro Ústřední národní výbor hl. m. Prahy.

[138] MÚA, fond KČSN, k. 8, inv. č. 20 – Zprávy o výměně publikací a knihovně; Zprávy knihovníků J. Wegnera a A. Mrázka z let 1892, 1893 a 1904.

Calve, jemuž knihovníci Společnosti předávali knihy pro zaslání do zahraničí. Výčet zemí, s nimiž knihovna navázala výměnu, je rozsáhlý. Zahrnuje jak sousední či nedaleké státy – Německo, Polsko, Rakousko, Maďarsko, Rusko, Rumunsko nebo Švýcarsko, tak i vzdálenější evropské země – Norsko, Švédsko, Řecko nebo Velkou Británii. Ze zemí mimo Evropu probíhala výměna s institucemi v USA, Kanadě, Mexiku, Brazílii a Chile, dále v Egyptě, ve Východní Indii (dnešní Indonésie) a Japonsku, ale i v Austrálii a na Novém Zélandu.[139] Prakticky tak výměna pokrývala téměř celý svět.

Obr. 18: Poštovní obálka, v níž přišel knižní dar z Japonska. KNAV, signatura S-O 658.

První instituce, s níž byla zahájena pravidelná a oboustranná výměna, byla Moravsko-slezská společnost pro zvelebení orby, přírodopisu a vlastivědy (Mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde). Tato společnost, založená v roce 1811 v Brně, byla jakousi moravskou obdobou Královské české společnosti nauk a Společnosti vlastenského muzea, které fungovaly v Čechách. Podobně jako Královská česká společnost nauk vydávala moravsko-slezská společnost vlastní odborný časopis *Mittheilungen der k. k. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft*, v němž publikovali

[139] Tam výměnu zajišťovala centrálně vláda státu Nový Jižní Wales. Viz MÚA, fond KČSN, k. 49, inv. č. 201, sign. 421 – Spisy. Zahraniční výměna. Afrika, Austrálie. Nový Zéland.

převážně její členové.[140] Vzájemná výměna periodik probíhala již od února 1816. Jen o několik let později, v lednu 1824, byla zahájena výměna s prestižním vědeckým časopisem *Bulletin des sciences mathématiques, astronomiques physiques et chimiques*. Ten vydával v Paříži vlastním nákladem francouzský přírodovědec André Étienne d'Audebert, baron de Férussac (1786–1836).[141] Tato první mezinárodní výměna, navíc iniciovaná z francouzské strany, jasně ukazuje zájem o výsledky vědeckého výzkumu českých badatelů v zahraničí.

Meziknihovní výměna se postupně rozšiřovala a kopírovala i postupný nárůst počtu vědeckých společností, akademií a univerzit. Koncem 60. let 19. století si knihovna vyměňovala publikace s více než stovkou institucí, v roce 1875 jejich počet stoupl na 170 a začátkem 20. století udržovala výměnu s více než čtyřmi sty vědeckými ústavy doma i v zahraničí.[142] Ve 30. letech 20. století se počet institucí zapojených do výměny pohyboval kolem pěti stovek.[143] Knihovna Společnosti si díky výměně postupně vybudovala vedle sbírky zahraniční odborné literatury i jedinečnou, kontinuálně udržovanou řadu cizojazyčných periodik, která nemá v českých knihovnách obdoby. Mnohé z nich docházely do knihovny pravidelně již od začátku 19. století[144] (obr. 19).

Mezi instituce, s nimiž si knihovna Společnosti vyměňovala publikace, patřily akademie věd, univerzity a další společnosti či spolky různého zaměření. S akademiemi věd ve Vídni, Berlíně, Paříži, Mnichově, Stockholmu, Bruselu, Madridu, Petrohradě a Amsterdamu probíhala výměna už od poloviny 19. století. Knihy docházely také z univerzit a vysokých škol v Evropě – šlo o knihovny ve Vídni, Tübingenu, Freiburgu, Uppsale, Lundu, Tartu, Petrohradě, Černovicích, Charkově nebo Lvově, ale zapojeny byly i vzdálenější univerzity v Japonsku (Tokio) nebo na americkém kontinentě, jako například

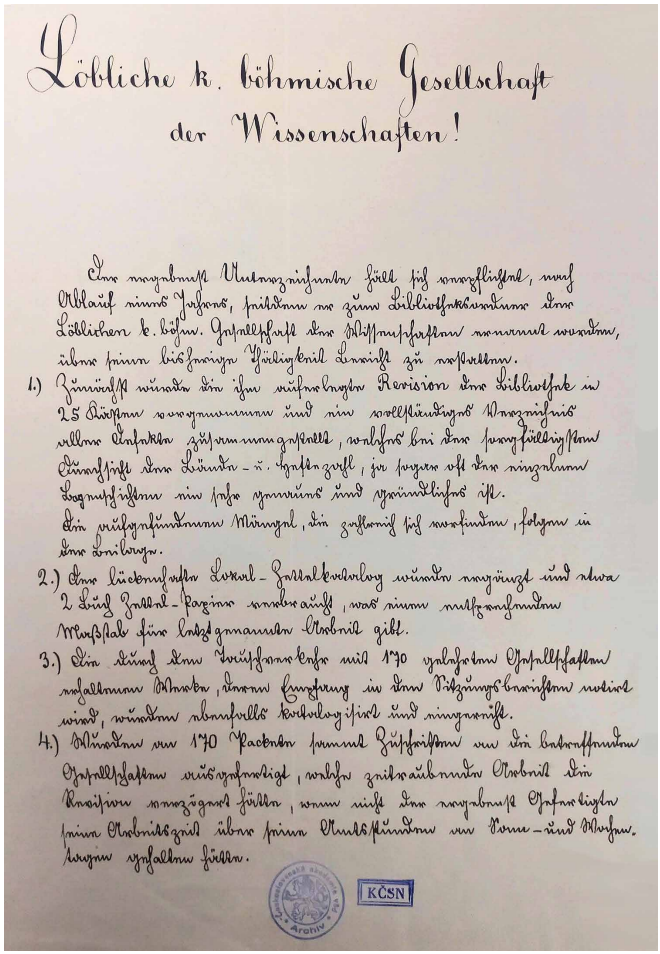
[140] Petr BUREŠ, Botanika na Moravě před založením Masarykovy univerzity. In: *Botanika: dějiny oboru na Masarykově univerzitě v Brně* (*Folia historica* 70). Vladimír Vacek (ed.). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001.

[141] J. WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, s. 97–98.

[142] MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy, knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny; Zpráva knihovníka J. Wegnera z 1. října 1875; J. WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, s. 98.

[143] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav a růst, koordinace činnosti; Zpráva z 25. listopadu 1950 pro Ústřední národní výbor hl. m. Prahy.

[144] Přehled nejvýznamnějších periodik viz J. WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, s. 98–99.

Löbliche k. böhmische Gesellschaft der Wissenschaften!

Eine wegabmahl Unterzeichnete fühlt sich verpflichtet, auf Ablauf eines Jahres, seitdem sie zum Bibliotheksvorsteher der Löblichen k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften ernannt worden, über seine bisherige Thätigkeit Bericht zu erstatten.

1.) Zunächst wurde die ihm aufgetragene Revision der Bibliothek in 25 Sälen vorgenommen und ein vollständiges Verzeichniß alles Enthalten zusammengestellt, welches bei der gegenwärtigen Einrichtung der Localien – d. h. Schränke zwar, so lange es noch eine einzelnen Lagerstätten ein sehr genaues und gründliches ist.

Die aufgefundenen Mängel, die zahlreich sich vorfanden, folgen in der Anlage.

2.) Eine lückenhafte Local- Zettelcatalog wurde angelegt und etwa 2 Fünf Zettel- Lagen sind auf, was einen ungefähren Maßstab für den Gesammten Abgang gibt.

3.) Ein Theil der Bücherbestände mit 170 gebundenen Zeitschriften befindet sich in einer Lagerung in den Räumlichkeiten unter, wo sie durch Feuchtigkeit sehr leiden.

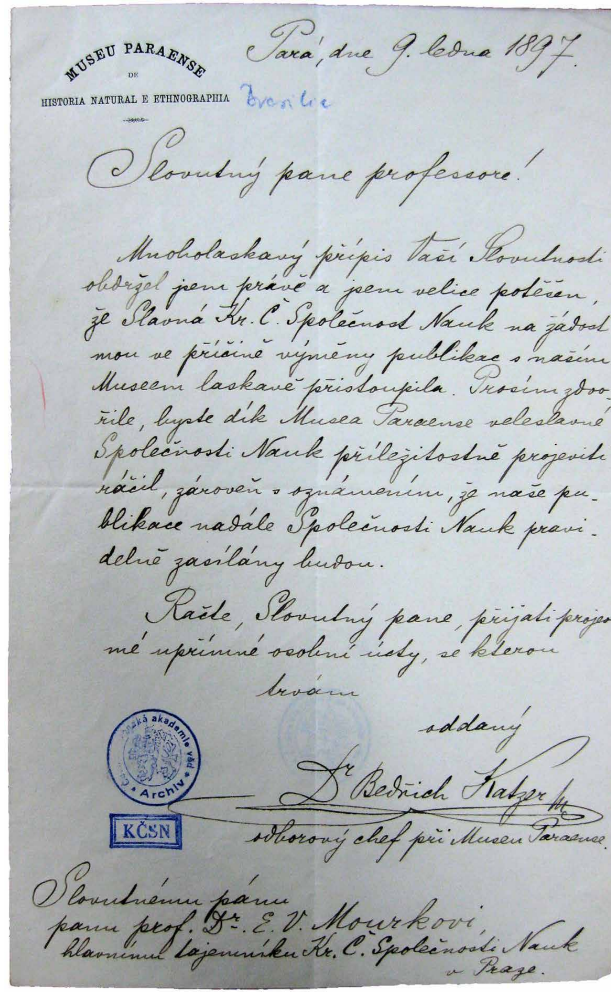
4.) Während von 170 Packen gemischt Zeitschriften und den Duplicaten Zeitschriften vorhanden sind, welche zurückgelassen Abgang den Raumen angezeigt fühlen, wenn nicht eine angebrachte Ordnung seine Abgangsgrund über seine Abschaffung von Dupl- und Mehrfachen vorhanden fühlen.

KČSN

Obr. 19: Zpráva knihovníka Jiřího Wegnera z 1. října 1875. MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy, knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny.

Johns Hopkins University v Baltimore nebo vědecká společnost Volta Bureau ve Washingtonu. Doložena je i výměna se státními úřady, jako např. vládou Francouzské Západní Afriky nebo americkou kanceláří Bureau of Indian Affaires, a také s vědeckými spolky. Mezi ně patřily například přírodovědné společnosti v Brně, Lipsku, Kodani, Moskvě, Göttingenu, Paříži, Tartu a Vídni či spolky pro regionální historii v německých, rakouských a pruských městech, ale i čtenářské spolky a kluby, jmenovitě např. Akademický čtenářský spolek v Praze, Akademisches Leseverein ve Vídni, Innsbrucku, Grazu a Curychu. Knihovna udržovala kontakty i s odbornými pracovišti – meteorologickými observatořemi v Petrohradě a v mexickém Vera Cruz, a také muzei, včetně proslulých Smithsonian Institute, American Museum of Natural History,

Australian Museum Sydney nebo Museum Paraense v brazilském státě Pará. Za zahájení výměny mezi knihovnou Společnosti a místním muzeem v Pará poděkoval 9. ledna 1897 velmi zdvořilým dopisem psaným v češtině krajan Bedřich Katzer, „sborový chef při Museu Paraense“.[145] (obr. 20).

MUSEU PARAENSE
DE
HISTORIA NATURAL E ETHNOGRAPHIA

Pará, dne 9. ledna 1897.

Slovutný pane professore!

Mnoholaskavý přípis Vaší Slovutnosti obdržel jsem právě a jsem velice potěšen, že Slavná Kr. Č. Společnost Nauk na žádost mou se příčině výměny publikace s naším Museem laskavě přistoupila. Proto mi dovolte, bych dík Musea Paraense veleslavné Společnosti Nauk příležitostně projeviti ráčil, zároveň s oznámením, že naše publikace nadále Společnosti Nauk pravidelně zasílány budou.

Račte, Slovutný pane, přijati projevy mé upřímné vroucí úcty, se kterou trvám

oddaný
Dr Bedřich Katzer m. p.
sborový chef při Museu Paraense.

Archiv
KČSN

Slovutnému pánu
pan. prof. Dr. E. V. Mourkovi,
hlavnímu tajemníku Kr. Č. Společnosti Nauk
v Praze.

Obr. 20: Dopis Bedřicha Katzera z 9. ledna 1897. MÚA, fond KČSN, karton 49, inv. č. 201, sign. 421 – Spisy. Zahraniční výměna. Americké země mimo USA.

[145] MÚA, fond KČSN, k. 49, inv. č. 201, sign. 421 – Spisy. Zahraniční výměna. Americké země mimo USA; Dopis B. Katzera z 9. ledna 1897. Bedřich Katzer (1861–1925) byl geolog a mineralog narozený v Rokycanech, který se po studiu na univerzitách v Praze a Giessenu vydal do Brazílie, kde působil mezi lety 1895–1897 mimo jiné jako vedoucí geologicko-mineralogického oddělení muzea v Pará. Po návratu do Evropy přesídlil Bedřich Katzer do Bosny a Hercegoviny, kde byl zaměstnán jako státní geolog.

K obohacení fondu knihovny přispěl zvláště Smithsonian Institute ve Washingtonu. Bezplatně jí totiž zasílal nejen vlastní vydané knihy, ale v souladu se svým posláním, zaměřeným na šíření vědy a vědeckého výzkumu, posílal dokonce i knihy jiných amerických vědeckých institucí. Knihovna Společnosti tak výměnou získala několikanásobně víc publikací, než odeslala. Do výměny publikací se zapojily i zemské a regionální spolky nejrůznějšího zaměření – přírodovědné, historické nebo literární, i různá profesní sdružení a podobně. Publikace Společnosti se tak dostaly například i do prestižních institucí jako již zmíněného Smithsonian Institute ve Washingtonu, Royal Society v Londýně, Ossolinea ve Lvově, ale i do exotické Royal Batavian Society for Arts and Sciences ve Východní Indii, dnešní Indonésii, či na Srí Lanku, kam docházely výměnou za ročenku Buddhist Annual of Ceylon (obr. 21a-b). Na to, jak zásadní význam zahraniční výměna pro místní vědeckou komunitu měla, upozorňuje i knihovník Jiří Wegner v článku z roku 1901: „Značná pak jest cena takového zařízení [výměny], scházejí se publikace s nejnovějšími výzkumy a vymoženostmi, tak že stojí knihovna na výši doby; některé spisy ani nepřicházejí do prodeje, určeny jsouce toliko k výměně.“[146]

Vliv na fungování zahraniční výměny měly pochopitelně historické události. Silně ji omezila druhá světová válka a ani po jejím skončení v roce 1945 se výměnu nepodařilo obnovit v celém rozsahu. Komplikovaná situace nastala, i pokud jde o knižní dary zasílané knihovně ze zahraničí – za ně totiž knihovna měla platit clo, které převyšovalo její finanční možnosti.[147] O tom, jak negativní vliv měl nejen na výměnu publikací a vědeckou mobilitu obecně únorový převrat v roce 1948, není pochyb.

Dary

Druhým nejvýznamnějším akvizičním zdrojem knihovny Společnosti byly dary. V této souvislosti je třeba rovněž připomenout, že knihovna knižní dary nejen přijímala, ale své publikace často sama různým institucím věnovala. O darech knihovny se zmíníme později, nyní se budeme věnovat publikacím, které knihovna dostávala.

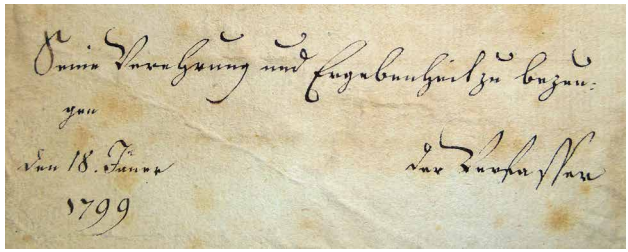
Již jsme uvedli, že základem knihovního fondu byly odkazy několika prominentních členů Společnosti – Tobiáše Grubera, Josefa Gerstnera a Josefa

[146] J. WEGNER, Knihovna Král. české společnosti náuk, s. 98.
[147] M. POKORNÁ, Královská česká společnost nauk, s. 125–126.

Obr. 21a-b: Ročenky *The Buddhist Annual of Ceylon* zasílané do knihovny Společnosti v letech 1922 až 1932 s vloženými darovacími kartami a zbytkem poštovní obálky. Přestože odesílatel napsal nepřesnou adresu a umístil Prahu do Belgie, ročenka v pořádku došla. KNAV, signatura S-D 1243.

Obr. 22: Nejstarší zjištěný darovací vpisek – dar Karla Jindřicha Seibta knihovně Společnosti z roku 1799. KNAV, signatura S-B 35.

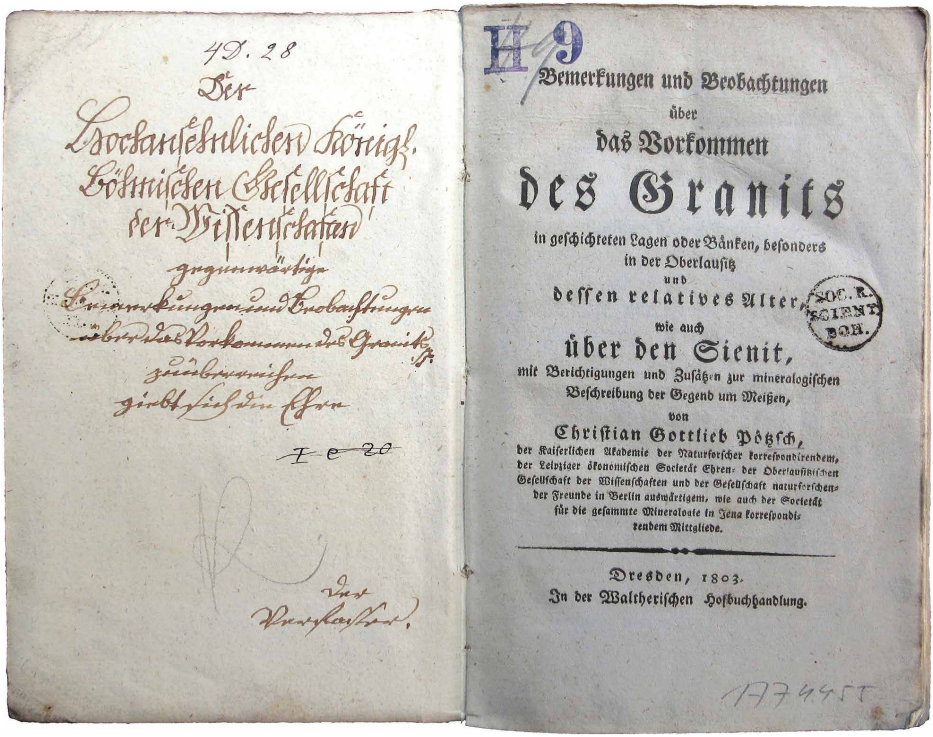
Karla Eduarda Hosera. Vedle těchto odkazů do knihovny průběžně přicházely další soubory i jednotliviny. Nejstarší dosud zjištěnou knihou, která nese darovací vpisek, je sborník přednášek Karla Jindřicha Seibta (1735–1806) vydaný v Praze s autorovou dedikací z 18. ledna 1799.[148] (obr. 22). Přestože ze zápisu nevíme, komu byla kniha „jako výraz úcty a oddanosti" věnována, šlo s největší pravděpodobností o Společnost. Tuto domněnku podporuje i to, že Karel Jindřich Seibt, profesor krásných věd, morálky a dějin vzdělanosti na pražské univerzitě, patřil k okruhu učenců sdružených kolem časopisu *Neue Literatur*, který je považován za zárodek učené společnosti, z níž se později vyvinula Královská česká společnost nauk.

Zatím nejstarší zjištěnou zahraniční knihou věnovanou knihovně Společnosti je odborný petrologický spis pojednávající o výskytu žuly v Horní Lužici německého přírodovědce a mineraloga Christiana Gottlieba Pötzsche (1732–1805).[149] Autor jej věnoval knihovně nejspíš v roce 1803, kdy se stal členem Společnosti (obr. 23). Jiný ze starších darů ze zahraničí pochází z roku 1817. Jeho editor a autor, italský sinolog Antonio Montucci (1762–1828), věnoval výtisk své srovnávací studie dvou čínsko-anglických slovníků „prezidentu a učeným členům akademie věd v Čechách" během své návštěvy v Praze v červnu roku 1817, jak dokládá francouzsky psaná dedikace.[150] Dalším ze starších zahraničních darů je katalog numismatické sbírky univerzity

[148] *Klugheitslehre, praktisch abgehandelt in akademischen Vorlesungen*. Praha 1799. KNAV, sign. S-B 35. Na předsádce vpisek „Seine Verehrung und Ergebenheit zu bezeugen, der Verfasser. Den 18. Jäner 1799".

[149] *Bemerkungen und Beobachtungen über das Vorkommen des Granits in geschichteten Lagen oder Bänken, besonders in der Oberlausitz* … Dresden 1803. KNAV, sign. S-H 9.

[150] *Urh-chih-tsze-tëen-se-yin-pe-keáou; being a parallel drawn between the two intended Chinese dictionaries; together with Morrison's Horae Sinicae, a new edition, with the text to the popular chinese primer San-tsi-king*. London 1817. KNAV, sign. S-C 376. Dedikace: „A messieurs le Président et Savan[t]s membres de l'Académie des Sciences de Bohème de la part de l'auteur et éditeur. A Prague ce 22. Juin 1817."

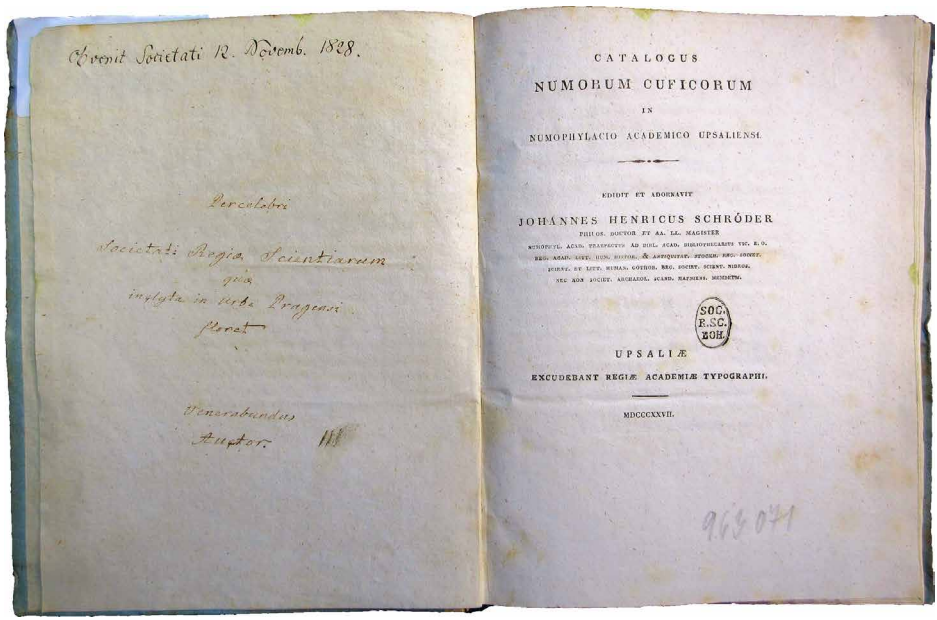
Obr. 23: Darovací vpisek autora Christiana Gottlieba Pötzsche vepsaný na přídeští spisu o mineralogii hornolužické oblasti. Kniha je nejstarším zdokumentovaným zahraničním darem knihovně Společnosti. KNAV, signatura S-H 9.

v Uppsale sestavený Johanem Henrikem Schröderem (1791–1857), který byl do knihovny zaslán v roce 1828.[151] Autor vepsal na předsádku latinskou dedikaci „přeslavné Královské společnosti nauk, která vzkvétá ve slavném městě Praze“ („Percelebri Societati Regiae Scientiarum quae inclyta in urbe Pragensi floret“). Na předsádce je zároveň poznámka tehdejšího knihovníka o přijetí knihy v listopadu 1828 (obr. 24).

Z 50. let 19. století pochází několik darů knihovně od lékaře Jeana de Carro (1770–1857).[152] Tento v Ženevě narozený lékař se po studiích ve Skotsku usadil ve Vídni, ale pravidelně navštěvoval Prahu i Karlovy Vary, kam se v roce 1826

[151] *Catalogus numorum cuficorum in Numophylacio Academico Upsaliensi*. Uppsala 1827. KNAV, sign. S-D 251.

[152] K Jeanu de Carro viz Marcela HUTAROVÁ, Jean de Carro a naši obrozenci, *Matiční listy – literární příloha Zpravodaje Matice české* (2006), č. 3, s. 3–4.

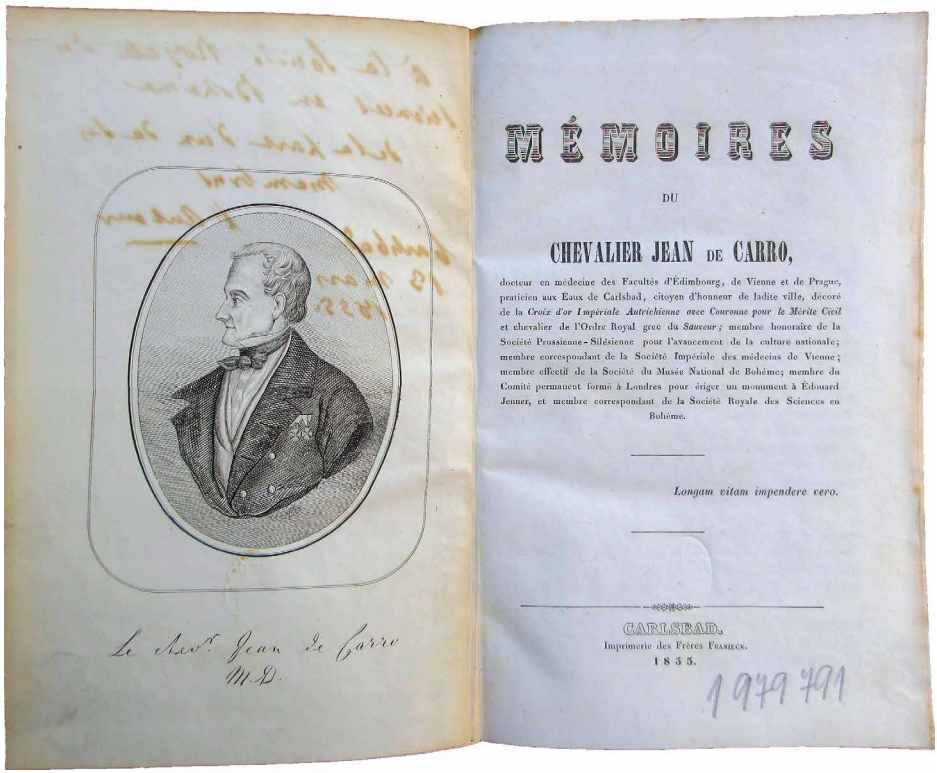

Obr. 24: Katalog mincí zaslaný z univerzitní knihovny v Uppsale v roce 1828 patří k nejstarším doloženým darům knihovně Společnosti ze zahraničí. KNAV, signatura S-D 251.

přestěhoval a kde více než dvacet pět let provozoval během lázeňské sezóny lékařskou praxi. Mezi lety 1831–1856 vydával Jean de Carro v Karlových Varech vlastním nákladem vlastivědnou ročenku ve francouzštině *Almanach de Carlsbad*, kam přispíval články o karlovarských léčivých pramenech. V roce 1855 sepsal pod názvem *Mémoires du Chevalier Jean de Carro* své paměti, které vyšly v Karlových Varech. Jeden výtisk jakožto dopisující člen věnoval Jean de Carro i její knihovně (obr. 25a-b).

Zajímavý a poměrně exotický dar představuje dvousvazkové pojednání o slonech a slonovině *Elephant*, jež zaslal jeho autor Ecudžiro Sunamoto knihovně v roce 1933.[153] V průvodním dopise autor vysvětluje svou motivaci k sepsání díla – stejně jako jeho otec byl umělecký řezbář a obchodník s předměty ze slonoviny. Svou knihu, jíž věnoval patnáct let svého života, pojal jako encyklopedické pojednání o slonech, řezbářství a uměleckých předmětech ze slonoviny. Zatímco Ecudžiro Sunamoto poctil slony obsáhlou knihou, jeho otec Fukumatso Sunamoto nechal zhotovit bronzovou sochu slona s boddhisattvou

[153] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy; Dopis E. Sunamota z 18. října 1933.

MÉMOIRES

DU

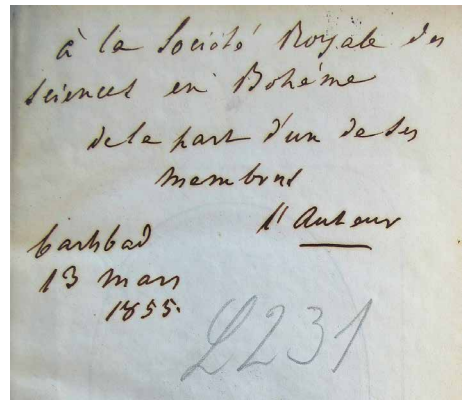
CHEVALIER JEAN DE CARRO,

docteur en médecine des Facultés d'Édimbourg, de Vienne et de Prague, praticien aux Eaux de Carlsbad, citoyen d'honneur de ladite ville, décoré de la *Croix d'or Impériale Autrichienne avec Couronne pour le Mérite Civil* et chevalier de l'Ordre Royal grec du *Sauveur*; membre honoraire de la Société Prussienne-Silésienne pour l'avancement de la culture nationale; membre correspondant de la Société Impériale des médecins de Vienne; membre effectif de la Société du Musée National de Bohême; membre du Comité permanent formé à Londres pour ériger un monument à Edouard Jenner, et membre correspondant de la Société Royale des Sciences en Bohême.

Longam vitam impendere vero.

CARLSBAD,
Imprimerie des Frères Frasseck.
1855.

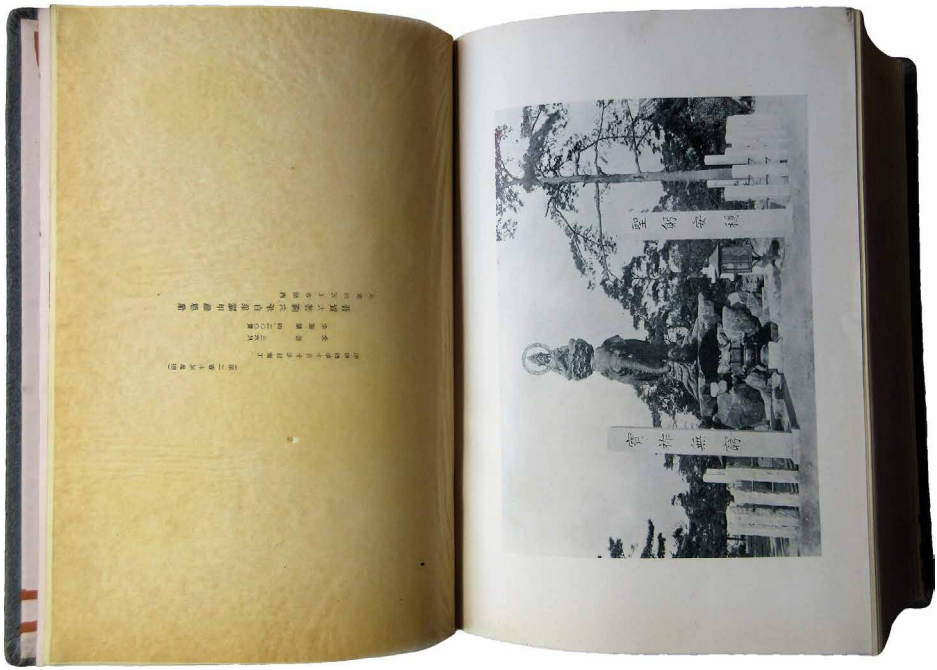
1979791

Obr. 25a-b: Dar švýcarského lékaře Jeana de Carro z roku 1855. Jean de Carro se později usadil v Karlových Varech, kde působil jako lázeňský lékař, a vyšly zde i jeho paměti. KNAV, signatura S-L 231.

Fugen pro chrám Tennoji v Osace. Chtěl tím upozornit na utrpení slonů, kteří jsou kvůli slonovině zabíjeni. Kniha *Elephant* je uložena v Knihovně Akademie věd ČR pod signaturou S-H 873 (obr. 26).

Názorným příkladem toho, jak Společnost a její knihovna přispívaly k mezioborovému navazování kontaktů, je i dopis, který adresoval kanadský

Obr. 26: Dvoudílnou knihu věnovanou slonům a slonovině *Elephant* zaslal do knihovny její autor Ecudžiro Sunamoto v roce 1933. KNAV, signatura S-H 873.

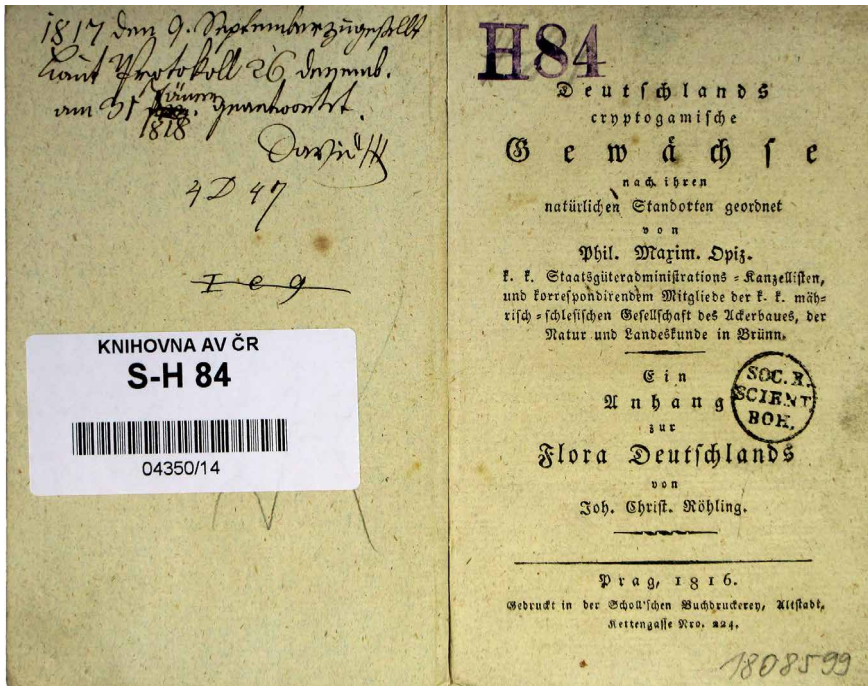
historik, přírodovědec a pozdější knihovník Louis-Adolphe Huguet-Latour (1821–1904) tehdejšímu tajemníkovi Společnosti Karlu Kořistkovi.[154] Jakožto vicepresident Natural History Society v Montréalu zaslal Louis-Adolphe Huguet-Latour 12. října 1881 knihovně několik brožurek a separátů spolu s prosbou, aby byl jeho kontakt předán vybraným členům Společnosti. Své kolegy v českých zemích by rád oficiálně pozval na kongres konaný pod záštitou American Association for the Advancement of Science, který se měl konat v Montréalu v roce 1883. Louis-Adolphe Huguet-Latour je vyzývá k osobní účasti, nabízí však i možnost zaslat písemný referát o stavu vědy v českých zemích, který by ochotně na kongresu v zastoupení přečetl. Na tomto vybraném příkladu z korespondence se zřetelně ukazuje, jak zásadní

[154] K L.-A. Huguetu-Latourovi viz McGill Archival Collections Catalogue 2021: Huguet-Latour, L. A. (Louis Adolphe), 1821–1904. URL: <https://archivalcollections.library.mcgill.ca/index.php/huguet-latour-l-a>. Dopis viz MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců; Dopis L. A. Huguet-Latoura ze 12. října 1881.

roli měla Společnost a její knihovna v organizaci a propojování soudobého vědeckého života.

V této práci pochopitelně nemůžeme zmínit veškeré dary, které knihovna dostávala od institucí a jednotlivců. Jsou však bohatě dokumentovány v archivních materiálech. Knihovník na zasedáních Společnosti pravidelně předkládal jmenný seznam osob, které knihovně svá díla věnovaly, a pečlivě evidoval i to, že jim bylo za dar poděkováno. Knižní dary přicházely bez nadsázky z celého světa, jak ze sousedních zemí – Maďarska, Rakouska, Německa, tak i vzdálenějších, například dnešního Chorvatska, Nizozemska, Belgie, Velké Británie, Francie, USA nebo Kanady (obr. 27, 28).

Od samého vzniku apelovalo vedení Společnosti na své členy, aby knihovně věnovali svá díla. Výzva pochopitelně platila jak pro domácí, tak pro zahraniční vědce. Pro členy Společnosti – řádné, mimořádné i přespolní – mělo být předání vlastní publikace samozřejmostí, jíž si zároveň považovali. To ukazuje například citace z dopisu matematika a technika Gustava Peschky (1830–1903), vládního rady a profesora vysokých škol technických v Brně, z května 1882,

Obr. 27: Přípisek o přijetí knihy, jejím zaevidování a poděkování z let 1817–1818, zaznamenaný Martinem Aloisem Davidem, tehdejším sekretářem společnosti. KNAV, signatura S-H 84.

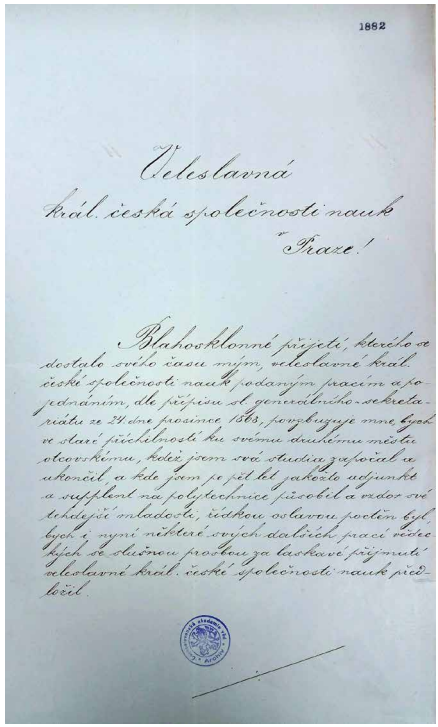
Obr. 28: Poštovní známka na zaslaném separátu. KNAV, signatura S-F 270.

připojeného k zásilce jeho jedenácti tiskem vydaných prací: „… jest to jen mou svatou povinností, bych je [svá díla] věnoval knihovně královské české společnosti nauk jako znamení své nejhlubší úcty a vážnosti.“[155] (obr. 29a-b). Tato povinnost vyplývala jednak z toho, že Společnost často finančně podporovala vydání spisů svých členů, ale vycházela i z trvalého nedostatku financí, jehož si byli členové Společnosti vědomi. To potvrzuje i dovětek literárního historika Hermenegilda Jirečka (1827–1907) v dopise přiloženém k zásilce deseti exemplářů jeho dvou dříve vydaných knih (*Antiquae Boemiae topographia historica* z roku 1893 a *Codex juris Bohemici* II/3 z roku 1889), které zaslal knihovně darem: „… Vždyť vím, že se musí s prostředky společnosti hospodařiti.“ Podle Jirečkovy instrukce mohla knihovna jeho knihy dokonce dát k dispozici i sdruženým učeným spolkům, případně věnovat novým členům Společnosti, kteří by o ně projevili zájem.[156] (obr. 30).

Za zmínku stojí i skutečnost, že knihovně zasílali své spisy i soukromí amatérští či regionální badatelé, kteří členy Společnosti nebyli a jednali z vlastního popudu. Pro tento typ dárců bylo zařazení jejich díla do nejvýznamnější vědecké knihovny spíš otázkou osobní prestiže a sebeprezentace. Svými díly se tak mohli alespoň pomyslně zařadit vedle špičkových vědců a odborníků. Do knihovny tak docházely spisy regionálních učitelů, archivářů, členů a představitelů lokálních historických nebo kulturních spolků a podobně.

[155] MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců; Dopis G. Peschky 8. května 1882. K Peschkovi viz Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL), Band 7, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978, s. 435, dostupné online <https://www.biographien.ac.at/oebl_7/435.pdf>.

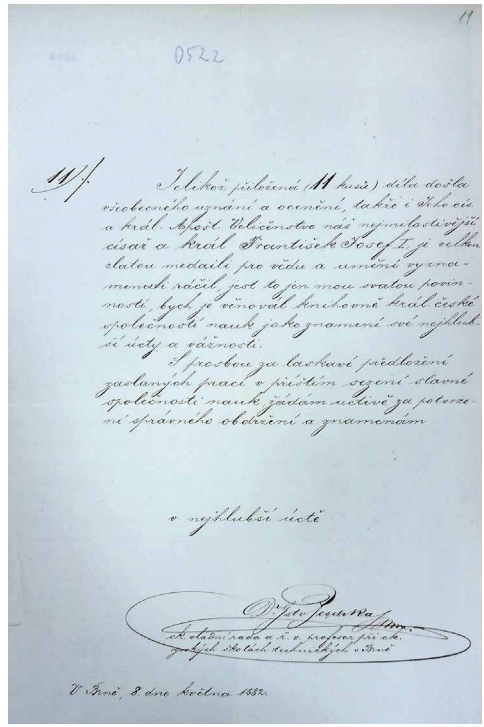
[156] MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců; Dopis H. Jirečka z 12. dubna 1900.

1882

Velesl. Král. česká společnosti nauk v Praze!

Blahosklonné přijetí, kterého se dostalo světu času mým, velesl. král. české společnosti nauk podaným pracím a podnětným, dle přípisu sl. generálního sekretariátu ze 24. dne prosince 1881, pomáhá mne, bych se stal příčetlivostí ku svému druhému městu otcovskému, kdež jsem svá studia započal a ukončil a kde jsem po jistý čas jakožto adjunkt a suppleant na polytechnice působil a vždy své tehdejší mladosti, řídkou oslavu podtěn byl, bych i nyní některé svých dalších prací vědeckých se služnou prosbou za laskavé přijmutí velesl. král. české společnosti nauk předložil.

11

0522

V/f.

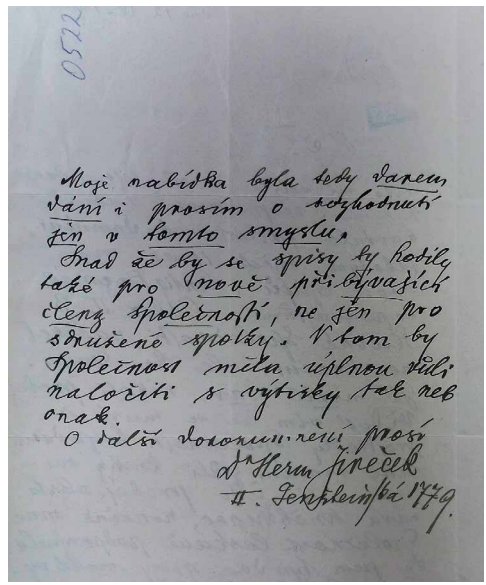
Jelikož přiložená (11 kusů) díla došla všeobecného uznání a ocenění, takže i Jeho cís. a král. Apošt. Veličenstvo náš nejmilostivější císař a král František Josef I. je velkou zlatou medailí pro vědu a umění vyznamenati ráčil, jest to jen mou svatou povinností, bych je věnoval knihovně král. české společnosti nauk jako znamení své nejhlubší úcty a vážnosti.

S prosbou za laskavé předložení zaslaných prací v příštím sezení slavné společnosti nauk jádám učtivě za potvrzení správného obdržení a známením

v nejhlubší úctě

V Brně, 8 dne května 1882.

Obr. 29a-b: Dopis Gustava Peschky z 8. května 1882. MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců.

0522

Moje nabídka byla tedy žádoucí vání i prosím o shovívavost žen v tomto smyslu.

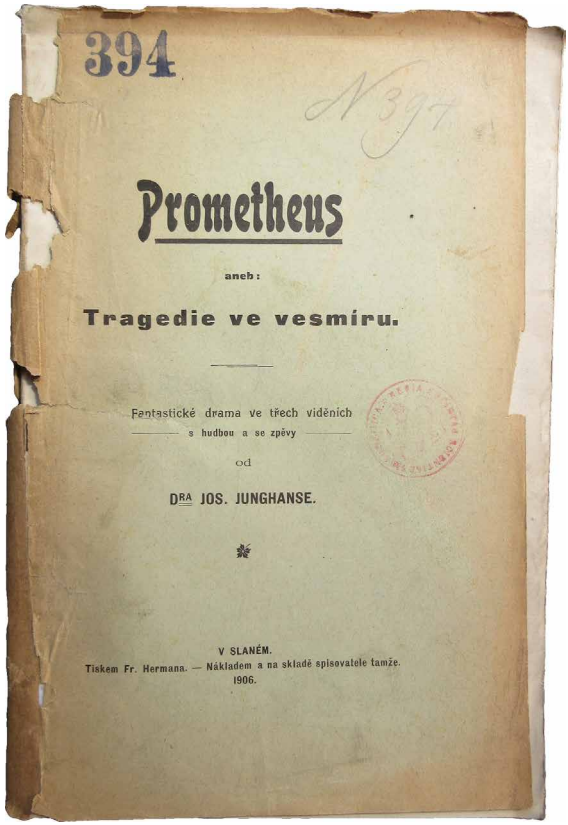
Snad že by se spisy by hodily také pro nově přibývající členy společnosti, ne jen pro sdružené spolky. V tom by společnost měla úplnou svobodu nakládání s výtisky také nebo onak.

O další rozhodnutí prosí

Hermenegild Jireček

U Jezuitské 1179.

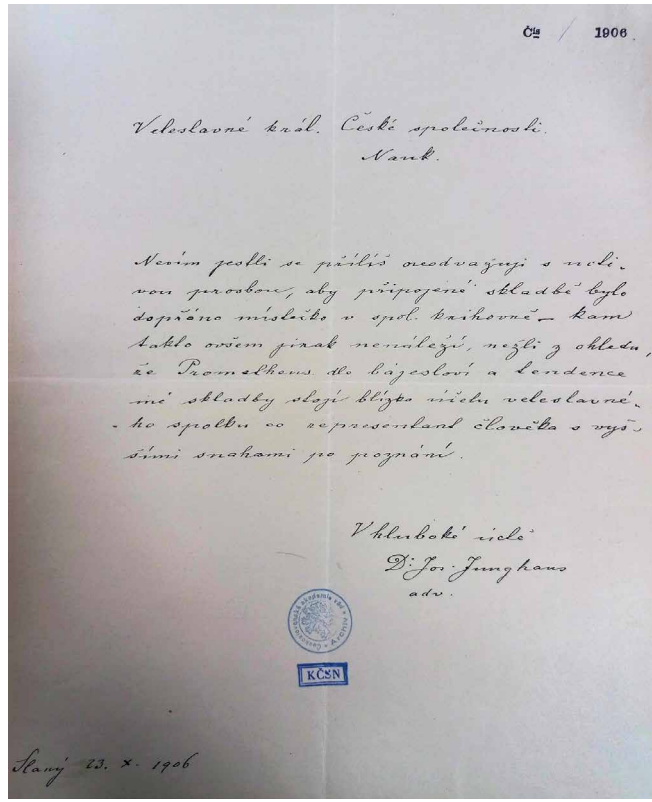
Obr. 30: Dopis Hermenegilda Jirečka z 12. dubna 1900. MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců.

Obr. 31: Titulní list divadelní hry *Prometheus* Josefa Junghanse. KNAV, signatura S-N 394.

Většina zásilek, v nichž tento typ darů přicházel, je doprovázena dopisy, které omlouvají příliš troufalou prosbu svých autorů o zařazení spisu do fondu. Takto například žádá František Otruba (1859–1945), učitel měšťanské školy v Lysé nad Labem, o shovívavost při posuzování své knihy *Paměti města Lysé nad Labem a vesnic okolních* (1898), k jejímuž vydání se odhodlal po osmi letech namáhavé práce: „Velice bych byl šťasten, kdybyste ráčili spisek můj zařaditi laskavě do knihovny slavné královské české společnosti nauk. Těše se nadějí, že uznávajíce mou snahu, prosbě mé zato laskavě vyhovíte, trvám v hluboké úctě …“.[157] Výmluvná je i formulace průvodního dopisu advokáta a autora divadelních her Josefa Junghanse (1837–1915), zaslaného knihovně v roce 1906 spolu s výtiskem jeho knihy *Prometheus aneb Tragedie ve vesmíru. Fantastické drama ve třech viděních* (obr. 31). Josef Junghans píše: „Nevím, jestli

[157] MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců; Dopis F. Otruby z 30. srpna 1898.

Čís. / 1906.

Veleslavné král. České společnosti Nauk.

Nevím jestli se příliš neodvažuji s uctivou prosbou, aby připojené skladbě bylo dopřáno místečko v spol. knihovně, kam takto ovšem jinak nenáleží, nežli z ohledu, že Prometheus dle bájesloví a tendence mé skladby stojí blízko účelu veleslavného spolku co representant člověka s vyššími snahami po poznání.

Vhluboké úctě

Dr. Jos. Junghans

adv.

KČSN

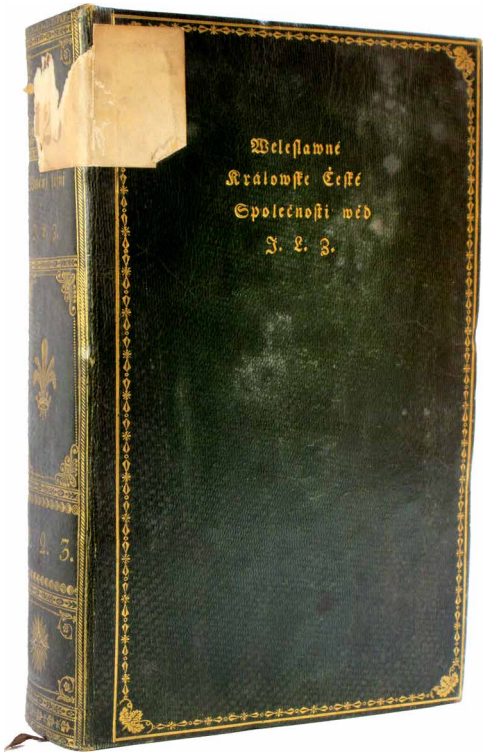
Slaný 13. X. 1906

Obr. 32: Dopis Josefa Junghanse z roku 1906, blíže nedatováno. MÚA, fond KČSN, karton 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy.

se příliš neodvažuji s uctivou prosbou, aby připojené skladbě bylo dopřáno místečko v spol. knihovně, kam takto ovšem jinak nenáleží, nežli z ohledu, že Prometheus dle bájesloví a tendence mé skladby stojí blízko účelu veleslavného spolku co representant člověka s vyššími snahami po poznání."[158] (obr. 32).

K tomuto typu darů patří i knihy, které knihovně zasílali například překladatel, literát a východočeský obrozenec Josef Liboslav Ziegler (1782–1846) (obr. 33), regionální historik Augustin Kratochvíl (1865–1946), kněz a historik Antonín Breitenbacher (1874–1937), advokát a žurnalista Richard Fischer (1872–1954), amatérský archeolog Martin Kříž (1841–1916), středoškolský učitel Martin Kuchynka (1843–1900), publicista Michal Navrátil (1861–1931) nebo úředník Společenstva krejčích Josef Wagenknecht (1893–?). Tento autor do knihovny zaslal několik drobných svazků z edice *Krejčovská knihovna*, za-

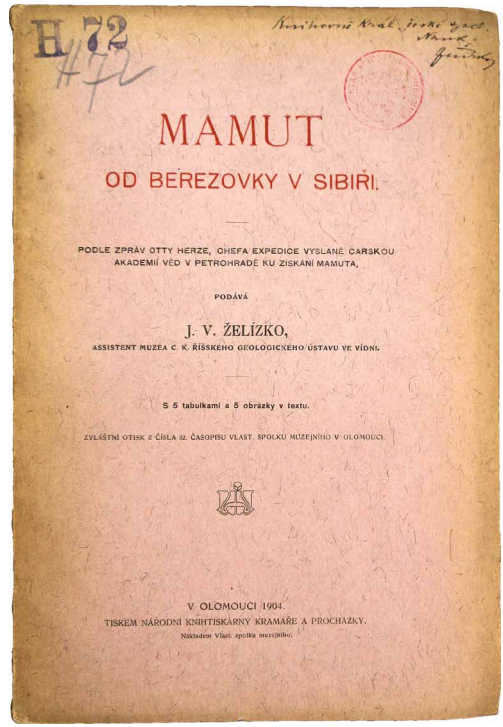
[158] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy; Dopis J. Junghanse z roku 1906, blíže nedatováno. Divadelní hra *Prometheus* se nachází v Knihovně Akademie věd ČR pod signaturou S-N 394.

Obr. 33: První učebnici lesnictví s názvem *Umění lesní* knihovně Společnosti věnoval Josef Liboslav Ziegler, překladatel spisu do češtiny. Dedikace Královské české společnosti nauk je vyražená na přední desce kožené vazby.
KNAV, signatura S-M 125.

Obr. 34: Přípisek o nevědeckém obsahu díla („kein wissenschaftltich, daher unbedenklich“) zapsal na titulní list knihy *Základy zeměznalectví čili geognosie k užitku praktických horníkův* v roce 1859 nejspíš knihovník nebo jeho pomocník. KNAV, signatura S-H 259.

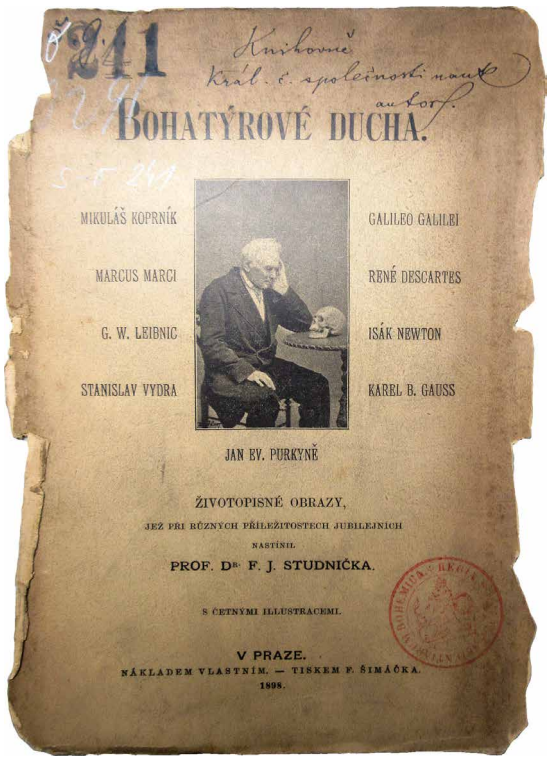

Obr. 35: Zprávu z expedice na Sibiř věnoval knihovně její autor, paleontolog a archeolog Jan Vratislav Želízko. KNAV, signatura S-H 72.

měřené na dějiny krejčovského řemesla i praktické příručky pro jeho vykonávání.[159] Sporný, respektive málo vědecký obsah určitých děl si knihovníci uvědomovali. Jisté rozpaky knihovníka nad málo odborným obsahem díla ukazuje např. vpisek na titulní straně knihy *Základy zeměznalectví čili geognosie k užitku praktických horníkův*, zapsaný v roce 1859 (obr. 34). Přesto sonda do agendy týkající se darů ukázala, že do knihovny byly nejspíš zařazeny veškeré dary. Do knihovny Společnosti se tak dostaly spíše popularizační spisy nebo firemní tiskoviny, jako například časopis *Sdělení zaměstnanců firmy T. & A. Baťa*. Celý ročník tohoto časopisu do knihovny přišel s průvodním dopisem, v němž jeho redakce sděluje: „Knihu tuto zasíláme Vám úplně zdarma a proto doufáme, že jí neodepřete umístění ve Vaší knihovně.“[160]

[159] V této edici vyšlo například *Odborné názvosloví v krejčovské živnosti*, *Krejčovský slovník naučný: sborník vědomostí krejčovského řemesla*, *Dějiny krejčích malostranských a hradčanských* nebo *Jednoduchá kalkulace v krejčovství*. Jednotlivé svazky edice jsou uloženy ve fondu KNAV, sign. S-D 1390.

[160] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy. Dopis redakce časopisu *Sdělení* ze 7. února 1928. Desátý ročník tohoto časopisu z roku 1927 je v KNAV uložen pod sign. S-A 1703.

Obr. 36: Darovací vpisek Františka Josefa Studničky v knize *Bohatýrové ducha*. KNAV, signatura S-O 241.

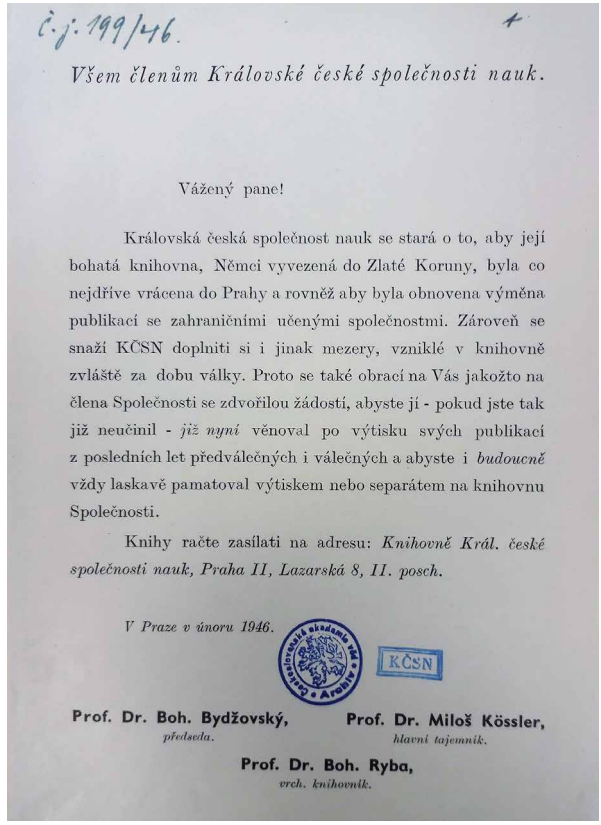
Členové Společnosti měli sice povinnost knihovně dodat výtisk svých prací, ale čas od času bylo vhodné ji připomenout (obr. 36). Na zasedání Společnosti konaném 19. března 1941 tak bylo rozhodnuto, že se do výtisku *Věstníku*, zasílaného pravidelně všem členům Společnosti, bude vkládat lístek s textem: „Královská česká společnost nauk žádá své členy, aby pamatovali na její knihovnu autorským výtiskem nebo separátem každého svého díla.“ Tato výzva evidentně padla na úrodnou půdu, jelikož v archivním fondu se nachází řada poděkování za knihy nebo separáty zaslané po ní.

Podobné žádosti knihovna adresovala také svým členům, jejichž některá díla v knihovně chyběla. Dochoval se například dopis tajemníka Společnosti Bohumila Bydžovského (1880–1969) z 27. února 1942 archeologovi Luboru Niederlemu (1865–1944) s prosbou o zaslání chybějících svazků z jeho edice *Slovanské starožitnosti* a další podobné výzvy.[161] Obdobně se knihovna obra-

[161] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy; Dopis B. Bydžovského L. Niederlemu, 27. února 1942.

cela i na rodinné příslušníky svých členů, kteří zemřeli – jedním z příkladů je korespondence mezi tajemníkem Společnosti a rodinou literárního historika a germanisty Jana Krejčího (1868–1942).[162] Oběma žádostem bylo ze strany oslovených vyhověno, což dokládá jak korespondence, tak i příslušné výtisky v knihovně Společnosti.

Všem členům Společnosti byla určena další výzva jejího předsedy Bohumila Bydžovského, tajemníka Miloše Kösslera a knihovníka Bohumila Ryby z února 1946 (obr. 37). V ní připomínají, že knihovní fond zejména během druhé světové války utrpěl velké škody a část knih byla nenávratně ztracena nebo poškozena. Proto apelují na to, aby členové věnovali výtisk svých předválečných i poválečných prací knihovně a pokračovali v této praxi

č. j. 199/46.

Všem členům Královské české společnosti nauk.

Vážený pane!

Královská česká společnost nauk se stará o to, aby její bohatá knihovna, Němci vyvezená do Zlaté Koruny, byla co nejdříve vrácena do Prahy a rovněž aby byla obnovena výměna publikací se zahraničními učenými společnostmi. Zároveň se snaží KČSN doplniti si i jinak mezery, vzniklé v knihovně zvláště za dobu války. Proto se také obrací na Vás jakožto na člena Společnosti se zdvořilou žádostí, abyste jí - pokud jste tak již neučinil - *již nyní* věnoval po výtisku svých publikací z posledních let předválečných i válečných a abyste i *budoucně* vždy laskavě pamatoval výtiskem nebo separátem na knihovnu Společnosti.

Knihy račte zasílati na adresu: *Knihovně Král. české společnosti nauk, Praha II, Lazarská 8, II. posch.*

V Praze v únoru 1946.

KČSN

Prof. Dr. Boh. Bydžovský, *předseda.*

Prof. Dr. Miloš Kössler, *hlavní tajemník.*

Prof. Dr. Boh. Ryba, *vrch. knihovník.*

Obr. 37: Tištěná výzva členům Společnosti z února 1946. MÚA, fond KČSN, karton 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy. Č. j. 199/46.

[162] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy; Dopis J. Janka R. Krejčové z 22. června 1942 a odpověď J. Krejčího ml. J. Jankovi z 3. listopadu 1942.

i nadále.[163] V reakci na tuto emotivní výzvu knihovna získala desítky rozsáhlejších publikací a až stovky separátů a drobnějších prací, jak dokládají archivní materiály z následujících měsíců roku 1946. Například chemik Jaroslav Milbauer (1880–1959) zaslal knihovně celkem 146 separátů svých prací, biolog a genetik Jaroslav Kříženecký (1896–1964) celkem 106 separátů a desítky dalších separátů knihovna získala od jiných vědců.[164]

Dar knihovny profesora matematiky a geometrie Františka Kadeřávka (1885–1961) byl nejspíš posledním větším knižním celkem věnovaným knihovně Společnosti.[165] Osud této soukromé knihovny je v jistém smyslu podobný dějinám knihovny Společnosti. Technicky i humanitně vzdělaný František Kadeřávek, profesor deskriptivní geometrie a stereotomie na Českém vysokém učení technickém a od roku 1923 člen Společnosti, postupně budoval sbírku starých a vzácných tisků, v níž lze nalézt nejen tisky odborně zaměřené na jeho profesi – matematiku, geometrii, perspektivu a obecně technické obory, ale i atlasy, pragensie, knihy věnované výtvarnému umění, zednářské tisky a další pozoruhodné knihy. Už v roce 1922 věnoval František Kadeřávek část své soukromé knihovny v počtu 252 svazků knihovně Národního muzea, jde však především o beletrii a oborovou literaturu k historii a dějinám umění a jen několik starých tisků.[166]

František Kadeřávek svou knihovnu nabídl knihovně Společnosti v březnu 1949. Jeho návrh byl projednán a schválen na jejím nejbližším zasedání, kdy se pro přijetí vyjádřil tehdejší knihovník Bohumil Ryba. František Kadeřávek nabízený dar popisuje jako zbytek knihovny, zejména starší tisky, které se mu podařilo před Němci uchránit, a zároveň prosí, aby mohl tyto knihy doživotně užívat.[167] Je tedy zřejmé, že jeho původní sbírka starých tisků musela být mnohem rozsáhlejší. Načasování daru nebylo nejvhodnější: na jaře 1949, kdy František Kadeřávek své knihy nabízel, neměla knihovna Společnosti stálý

[163] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy; Tištěná výzva, č. j. 199/46.

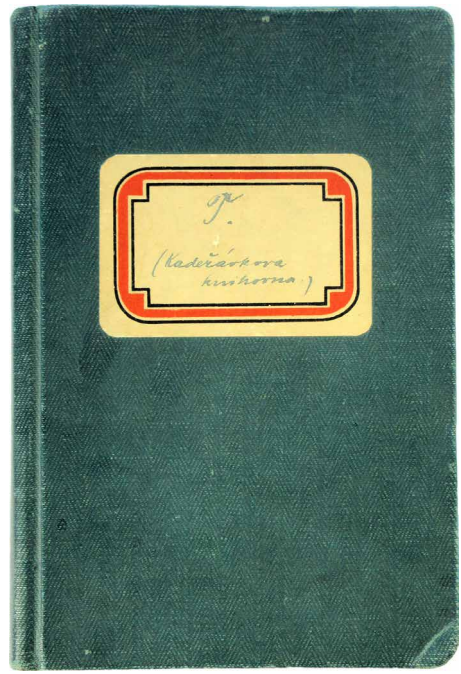
[164] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy; Souhrnný děkovný dopis KČSN, č. j. 262/46.

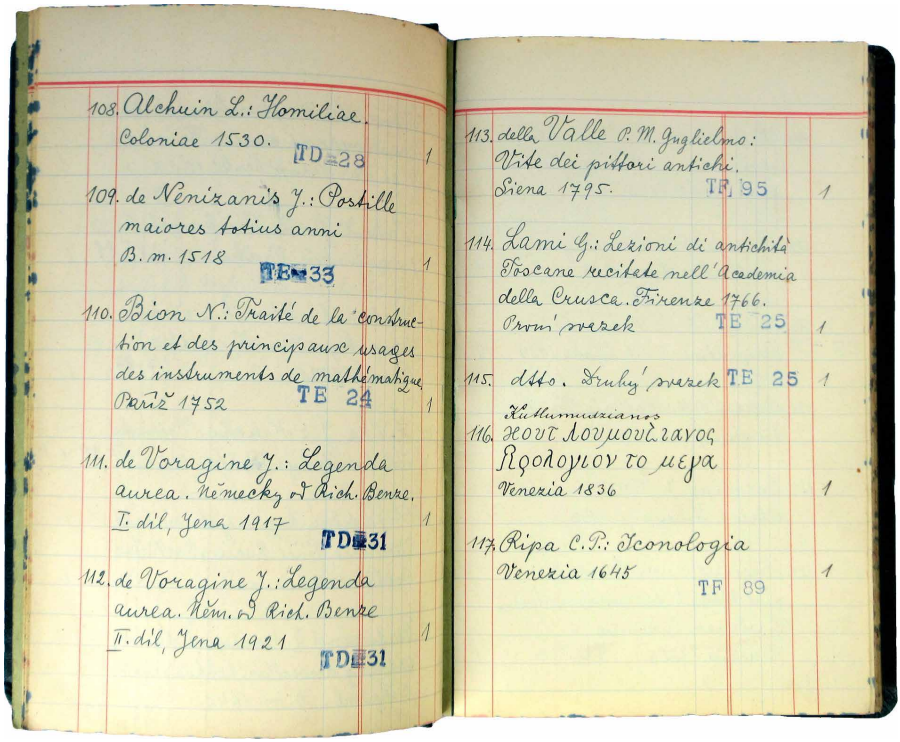
[165] Přehled Kadeřávkovy profesní kariéry a stručnou biografii přináší nekrolog jeho kolegy: Karel HAVLÍČEK, Prof. Dr. František Kadeřávek zemřel, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 6 (1961), č. 4, s. 231–234.

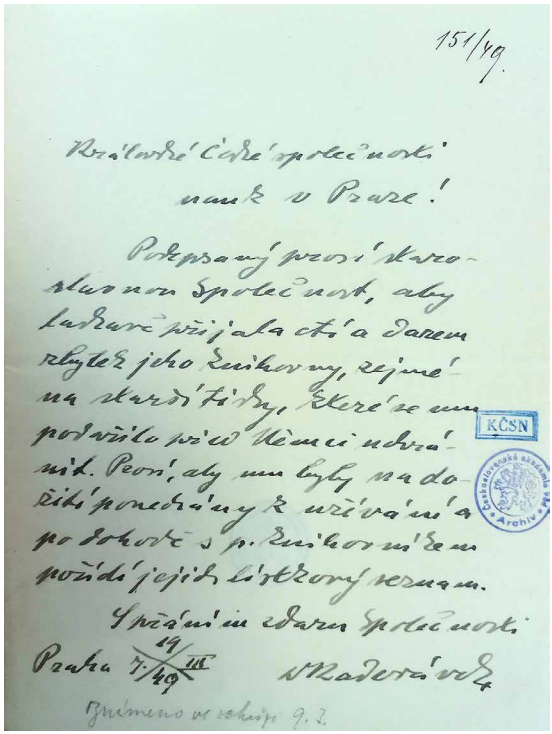
[166] Viz medailon Františka Kadeřávka a charakteristika knižní sbírky v databázi Provenio, <https://provenio.cz/#!/records/3d8a3cb5-b2fe-4b74-b4d3-335405b86fa0>.

[167] MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy; Dopis Fr. Kadeřávka, Praha, 7. března 1949.

Obr. 38a-b: Obálka sešitu, v němž je evidován dar knihovny profesora Františka Kadeřávka, a soupis tisků. KNAV, Oddělení dějin knihy.

Obr. 39: Dopis Františka Kadeřávka Královské české společnosti nauk. Praha, 7. března 1949. MÚA, fond KČSN, karton 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy.

prostor – připomeňme, že její fond zůstával stále v klášteře Zlatá Koruna, odkud se přestěhoval teprve v létě 1949 do provizorních prostor v Lazarské ulici. Ani tam knihovna svůj fond nemohla zpřístupnit kvůli nevyhovujícím místnostem. V provizoriu zůstávala knihovna i kvůli nejisté budoucnosti Společnosti. Kadeřávkova knihovna v rozsahu celkem 538 svazků tak byla začleněna až do nové Základní knihovny ČSAV a byla rozdělena podle nové koncepce jejího uspořádání. Staré tisky z Kadeřávkovy sbírky (33 tisků ze 16. století, 87 tisků ze 17. století a 70 z 18. století) byly zařazeny do nově vytvářeného fondu rukopisů, prvotisků a starých a vzácných tisků (signatury T), další vzácné tisky přešly do sbírky unikátů a bibliofilií (signatura U) a zbytek knih do běžného fondu.[168] Úplný soupis tisků z knihovny Fr. Kadeřávka obsahuje přírůstkový sešit, dochovaný v písemnostech k fondu starých a vzácných tisků Knihovny Akademie věd ČR (obr. 38a-b, 39).

[168] Ke knihovně Fr. Kadeřávka viz též A. BAĎUROVÁ – V. ŠÍCHA – J. SVOBODOVÁ, Vlastnická označení knih v historickém fondu Knihovny Akademie věd ČR, s. 77.

Pro většinu vědců představovalo věnování knihy knihovně Společnosti mimo jiné možnost seznámit s výsledky své práce kolegy a navázat nové odborné kontakty. Do knihovny se tak dostávaly monografie, ale i sborníky, časopisy, separáty, zvláštní otisky a podobně. Jak již bylo zmíněno a jak uvidíme i dále, v tomto směru hrála Společnost a její knihovna důležitou roli: byla nejen místem, kde se informace uchovávají – depozitářem odborných prací, ale i místem, které mohlo zprostředkovat důležité profesní kontakty, tedy jakýmsi mezioborovým výzkumným centrem (obr. 40).

Obr. 40: Dar autora profesoru Janu Jankovi, hlavnímu tajemníkovi Královské české společnosti nauk. KNAV, signatura S-K 187/7.

Na tomto místě je zajímavé připomenout, že knihovna knižní dary nejen přijímala, ale sama také některé knihy věnovala. Šlo vesměs o jí vydávané časopisy, výroční zprávy, ale i knihy, které měla duplicitně, případně jí byly věnovány právě proto, aby je mohla poskytnout dalším zájemcům, jako tomu bylo i v případě již zmíněného daru Hermenegilda Jirečka. Do knihovny tak docházely žádosti různých institucí, převážně domácích, ale i zahraničních, s prosbou o poskytnutí odborné literatury. Šlo zejména o nižší, střední i vysoké školy, školská zařízení, studentské spolky, kroužky a knihovny, zájmová sdružení a v menší míře i zahraniční krajanské spolky nebo knihovny či muzea, mezi nimiž nefungovala pravidelná výměna publikací.

Žádost gymnázia v Kolíně z roku 1881 názorně ilustruje, jaký význam a přínos – vedle samotné finanční úspory – pro tyto instituce dary od Společnosti měly: „… vědecké poklady v publikacích slavné učené společnosti Královské obsažené budou sboru řečeného gymnasia dobrodiním ceny trvalé a nevyčerpatelné.“[169] Mezi těmito žádostmi se často objevují střední školy v těch oblastech Čech, Moravy a Slezska, kde tradičně převládalo německé obyvatelstvo. Dochovaly se například žádosti o zaslání publikací z 80. a 90. let 18. století od prvního českého gymnázia na jihovýchodní Moravě v Uherském Hradišti, českého gymnázia v Zábřehu nebo české reálky v Hodoníně a dalších městech. Ukazuje se tak, že Společnost a její knihovna vedle propagace a popularizace vědy zároveň do jisté míry přispívala k rozvoji českého školství v příhraničních oblastech.

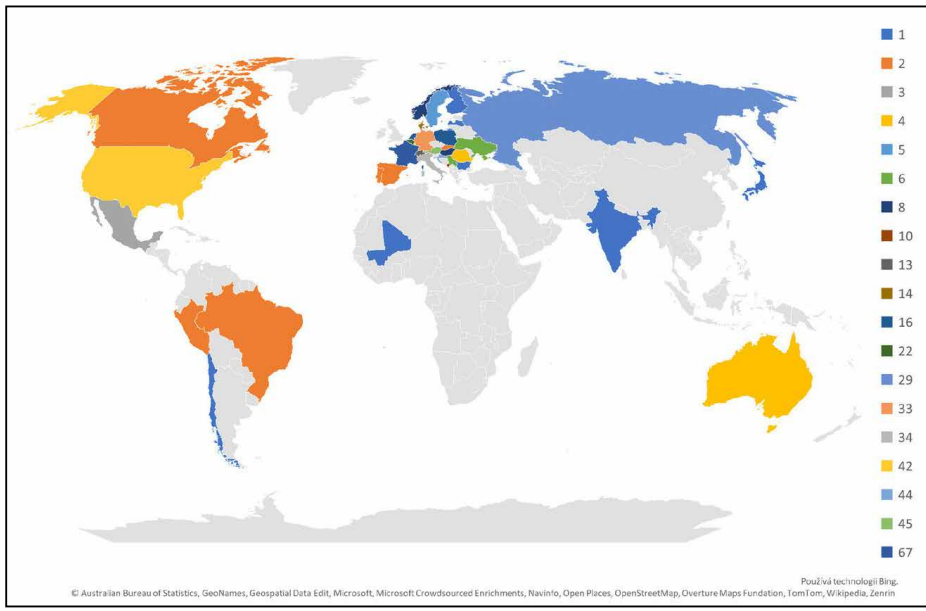
Jednotliví dárci

Jak jsem již uvedla, náš výzkum zaměřený na skladbu a původ knihovního fondu knihovny Královské české společnosti nauk byl založen na archivním výzkumu a dále na fyzickém průzkumu dochovaných knih. Ten se týkal zhruba 12 000 knih – odborných monografií. Z tohoto počtu má vlastnický záznam necelá tisícovka knih a u většiny z nich se jedná o darovací zápis. Nejčastěji jde o dar knihovně Společnosti, méně často jde o darovací záznamy jiné osobě, která pak knihu předala knihovně. Celkem jsme zjistili téměř pět set různých dárců, z nichž většinu představují jednotlivci, korporativních dárců evidujeme na osmdesát. Údaje o dárcích i majitelích jsou uvedeny v katalogu KNAV u příslušného exempláře. Je však nutné připomenout, že zdaleka nejde o přesnou statistiku – jak ukázal archivní výzkum, ne všichni dárci dedikaci zapsali přímo do knihy, takže jejich počet rozhodně není úplný. Přesto jde o první průzkum svého druhu.

V případě institucí či korporací je situace ještě o něco komplikovanější. Většina knih od institucí, tuzemských i zahraničních, do knihovny Společnosti docházela skrze výměnu periodických publikací, tedy časopisů, výročních zpráv, pravidelně vycházejících sborníků, ročenek a podobně. Fond periodik přitom nespadal do záběru našeho projektu, protože výměna periodik je celkem přehledně dokumentována archivními dokumenty a fond periodik byl doplňován

[169] MÚA, fond KČSN, k. 47, inv. č. 196, sign. 411 – Spisy. Výměna publikací, dary a slevy institucím i od nich. Instituce domácí. Nižší a střední školy a školská zařízení; Žádost gymnázia v Kolíně o zaslání publikací z roku 1881.

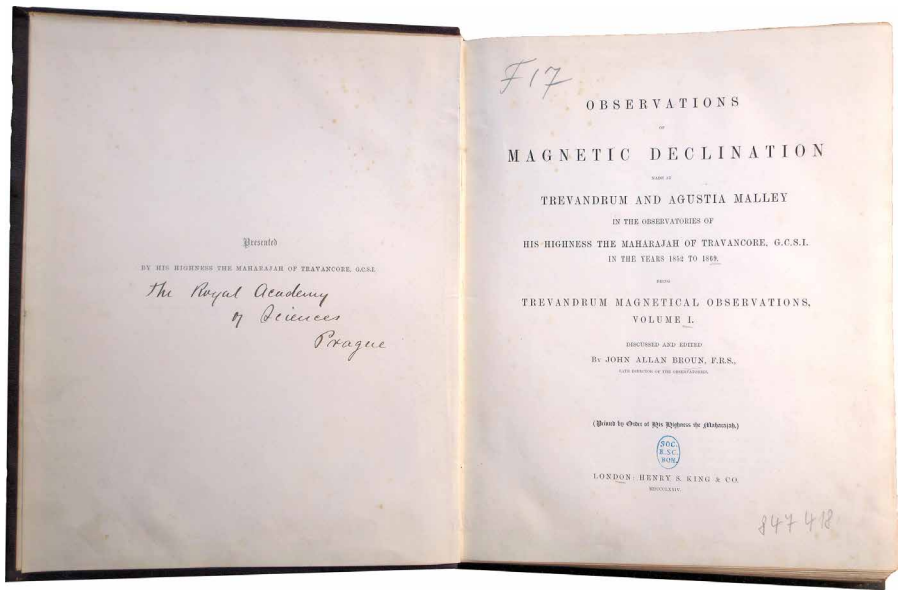
i po zrušení knihovny Společnosti v roce 1952. Výměně jsem se samostatně věnovala na jiném místě, zde jen připomeňme, že ve 30. letech 20. století probíhala výměna mezi knihovnou Společnosti a zhruba pěti sty institucemi.

Mapa č. 1: Dary podle zemí a počtu dárců.

Je zajímavé sledovat, odkud směřovaly do knihovny Společnosti knižní dary a jak bohatá byla síť kontaktů z geografického hlediska. Větší část dárců pochopitelně pocházela z tehdejších zemí Koruny české – Čech, Moravy a Slezska. Silně jsou zastoupeny i země tehdejší habsburské monarchie – Rakousko, Slovensko, Maďarsko, a sousední státy – dnešní Polsko a Německo. Dary ale přicházely i z dalších evropských zemí – Finska, Francie, Itálie, Lotyšska, Nizozemska, Norska, Rumunska, Švýcarska, Dánska, Belgie, Bulharska, Chorvatska, Černé Hory, Srbska, Velké Británie, Ruska, Ukrajiny, Španělska, Švédska nebo Portugalska. Jednotliviny docházely i od dárců ze vzdálenějších zemí – zastoupeny jsou Spojené státy, Kanada, Mexiko, Chile, Peru, Brazílie, Austrálie, bývalý knížecí stát Travankúr na jižním pobřeží Indie nebo bývalé koloniální území Francouzské Západní Afriky (obr. 41).

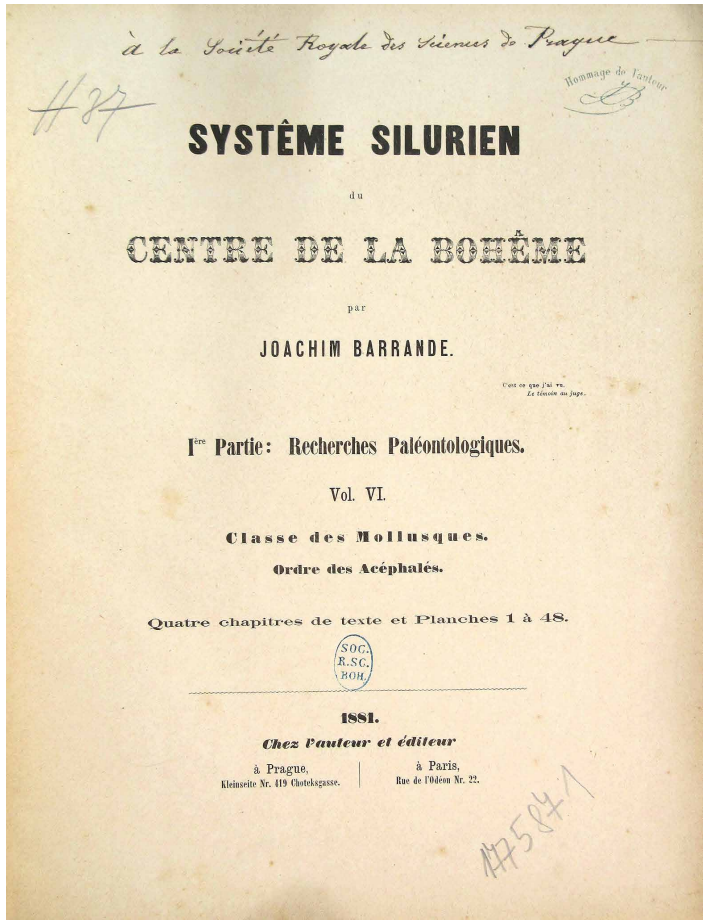
Pokud jde o dary jednotlivců a pomineme-li dříve zmiňovanou knihovnu Františka Kadeřávka, větší soubor knih knihovně Společnosti věnoval Joachim

Obr. 41: Dar zaslaný knihovně Společnosti maharádžou z Travankúru, knížecího státu na jižním pobřeží Indie. Kniha shrnuje výsledky pozorování geomagnetických jevů, zaznamenané v observatořích zřízených tímto panovníkem. KNAV, signatura S-F 17.

Barrande (1799–1883).[170] Přestože geolog a paleontolog Joachim Barrande odkázal svou rozsáhlou knihovnu, čítající v době jeho smrti na 8 000 svazků, Muzeu království českého (dnešnímu Národnímu muzeu), dalších dvacet pět jeho knih se dnes nalézá i v původní knihovně Společnosti. Některé svazky – konkrétně některé díly jeho monumentální paleontologické série *Système silurien du centre de la Bohême* – knihovně věnoval přímo Joachim Barrande, jak dokládá darovací vpisek autora (obr. 42a-b). Jiné jsou s největší pravděpodobností duplicity z muzejní knihovny a do knihovny Společnosti se dostaly v souladu s Barrandovou závětí i díky knihovníkovi Jiřímu Wegnerovi, který byl vedle svého působení v knihovně Společnosti zároveň i knihovníkem muzejní knihovny. Nejde o jediný případ neoficiální výměny duplicit mezi oběma institucemi – vlastnické označení původního majitele, razítko Musea království českého, i předchozích majitelů, Ignáce a Kašpara Marii ze Šternberka, se objevuje na více než dvaceti knihách ve fondu Knihovny Akademie věd ČR (obr. 43, 44).

[170] Základní biografická data s důrazem na Barrandovy sbírky a jejich osud viz medailón Joachima Barranda v databázi Provenio, <https://provenio.cz/records/08e568ed-c18d-447b-9d49-c6e15e5b9923>.

à la Société Royale des Sciences de Prague

Hommage de l'auteur

H 37

SYSTÊME SILURIEN

du

CENTRE DE LA BOHÊME

par

JOACHIM BARRANDE.

C'est ce que j'ai vu.
Le témoin au juge.

Ière Partie: Recherches Paléontologiques.

Vol. VI.

Classe des Mollusques.

Ordre des Acéphalés.

Quatre chapitres de texte et Planches 1 à 48.

SOC. R.SC. BOH.

1881.

Chez l'auteur et éditeur

à Prague, Kleinseite Nr. 419 Chotekgasse. | à Paris, Rue de l'Odéon Nr. 22.

117584/1

Hommage du Musée Bohême,

conformément au désir exprimé par

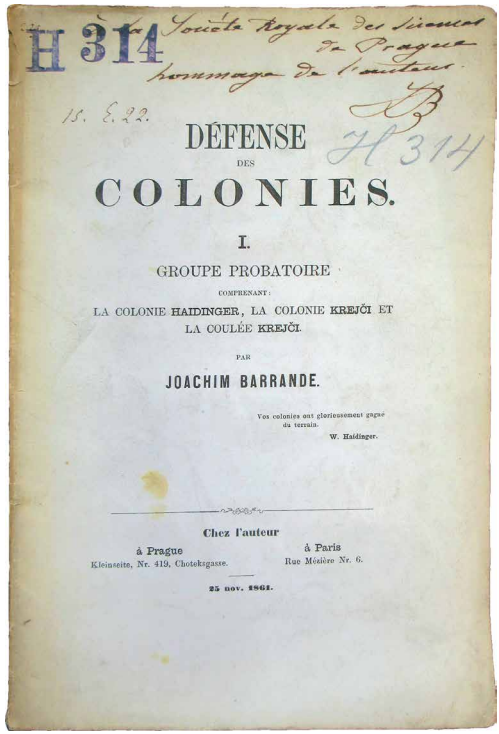
JOACHIM BARRANDE

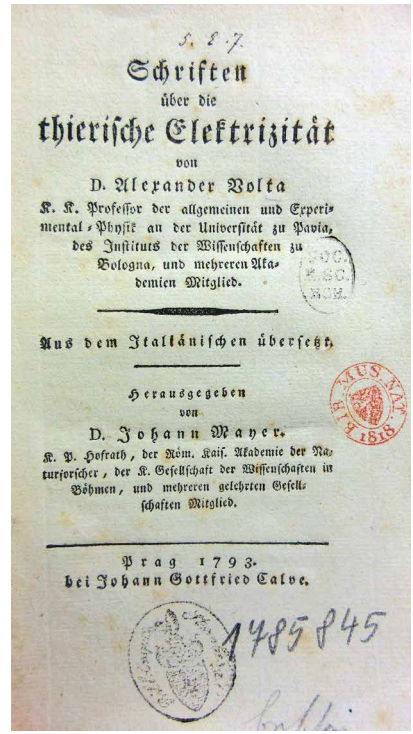
dans son testament.

A Mr Královské České Společnosti nauk

Nota: Le Musée recevra avec reconnaissance les oeuvres publiées par Messieurs les savants.

Obr. 42a-b: Podle vlepeného štítku byla kniha předaná do knihovny Společnosti z knihovny dnešního Národního muzea, v souladu s Barrandovou závětí. KNAV, signatura S-H 37.

H 314
Société Royale des Sciences de Prague hommage de l'auteur
15. E. 22.
H 314
DÉFENSE
DES
COLONIES.
I.
GROUPE PROBATOIRE
COMPRENANT:
LA COLONIE HAIDINGER, LA COLONIE KREJČI ET LA COULÉE KREJČI.
PAR
JOACHIM BARRANDE.
Vos colonies ont glorieusement gagné du terrain.
W. Haidinger.
Chez l'auteur
à Prague
Kleinseite, Nr. 419, Chotekgasse.
à Paris
Rue Mézière Nr. 6.
25 nov. 1861.

S. E. 7.
Schriften
über die
thierische Elektrizität
von
D. Alexander Volta
K. K. Professor der allgemeinen und Experimental-Physik an der Universität zu Pavia, des Instituts der Wissenschaften zu Bologna, und mehreren Akademien Mitglied.
Aus dem Italiänischen übersetzt.
Herausgegeben
von
D. Johann Mayer.
K. P. Hofrath, der Röm. Kais. Akademie der Naturforscher, der K. Gesellschaft der Wissenschaften in Böhmen, und mehreren gelehrten Gesellschaften Mitglied.
Prag 1793.
bei Johann Gottfried Calve.
MUS. NAT. PRAG 1818
1485845

Obr. 43: Darovací vpisek Joachima Barranda na titulním listě. KNAV, signatura S-H 314.

Obr. 44: Zhruba dvacet knih pochází z dnešní Knihovny Národního muzea, jak dokládá historické razítko s vročením 1818. Šlo nejspíš o duplicity z muzejního fondu, které byly věnovány nebo nabídnuty knihovně Společnosti. KNAV, signatura S-G 111.

Během našeho výzkumu jsme zaznamenávali především dedikace knihovně, ale zohlednili jsme i věnování jiným osobám a rovněž i předchozí vlastníky knih. Tento přístup tak částečně napomohl k hlubšímu poznání vzájemných kontaktů, navazovaných mezi kolegy z oboru. Jedním z raných dokladů těchto styků jsou například dvě pojednání věnovaná teorii kapalin francouzského matematika a stavebního inženýra Pierra-Simona Girarda (1765–1836), vydaná v letech 1817 a 1818.[171] Autor je věnoval svému kolegovi, technikovi

[171] *Mémoire sur le mouvement des fluides dans les tubes capillaires, et l'influence de la température sur ce mouvement*. Paris 1817. KNAV, sign. S-G 15 a *Mémoire sur l'écoulement linéaire de diverses substances liquides par des tubes capillaires de verre*. Paris 1818, KNAV sign. S-G 22.

Obr. 45: Vlepené exlibris Františka Antonína Gerstnera. KNAV, signatura S-M 175.

a dopravnímu inženýrovi Františku Antonínu Gerstnerovi (1795–1840), a později se spolu s jeho dalšími knihami dostaly do knihovny Společnosti. Celkem se dochovalo čtrnáct knih z Gerstnerovy osobní knihovny (obr. 45). Jiným dokladem osobních styků je pojednání o asyrských vlastních jménech, které jeho autor, ukrajinský etnograf a folklorista Platon Akimovyč Lukaševyč (1809–1887), v roce 1873 zaslal svému kolegovi Janu Erazimu Vocelovi (1802–1871).[172]

Rozsáhlejší dary v řádu nižších desítek knih od individuálních dárců z českých zemí knihovna dále dostala například od paleontologa a zoologa Antonína Friče (1832–1913), astronoma Otto Seydla (1884–1959), matematika Františka Josefa Studničky (1836–1903); z osobní knihovny historika a archiváře Karla Adolfa Konstantina von Höflera, knihovníka Společnosti, pochází čtrnáct knih. Častějšími dárci byli například právní historik Jaroslav Demel (1869–1926), geolog a paleontolog Jan Nepomuk Woldřich (1834–1906), paleontolog a archeolog Jan Vratislav Želízko (1874–1938), biblista Vincenc Zapletal (1867–1938) nebo filosof Robert von Zimmermann (1824–1928).

Ze zahraničí do knihovny pravidelněji své publikace posílali například norský teolog a pedagog Joannes Belsheim (1829–1909), anglický matematik Francis Bashforth (1819–1912), americký orientalista Maurice Bloomfield (1855–1928), francouzský biolog Maurice Caullery (1868–1958), rakouský geodet Robert Daublebský ze Sternecku (1839–1910), černohorský spisovatel

[172] *Ob'jasnenije assirijsich' imen'*. Kyjev 1868. KNAV, signatura S-C 160. Adresát knihy Jan Erazim Vocel byl v té době již dva roky po smrti, ale kniha se později dostala do knihovny Společnosti.

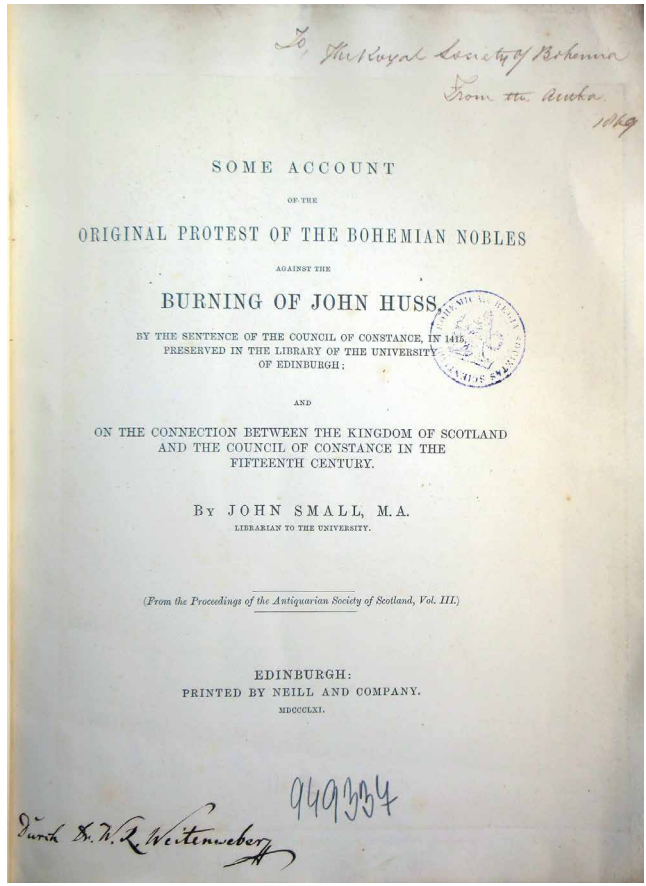
Marko Dragović (1852–1918), literární historik působící ve Vídni Julius Feifalik (1833–1862), lucemburský fyzik Michel Gloesener (1792–1876), francouzský matematik Charles Hermite (1822–1901), rakouský lékař Vinzenz von Kern (1760–1829), belgický matematik Constantin Le Paige (1852–1929), lékař a geograf působící v Austrálii Ferdinand von Mueller (1825–1896), italský lékař a přírodovědec Giandomenico Nardo (1802–1877), italský klasický filolog Carlo Pascal (1866–1926), černohorský spisovatel a básník Mićun M. Pavićević (1879–1974), americký překladatel Henri Phillips (1838–1895), belgický astronom Ernest Quételet (1825–1878), dánský historik a překladatel Carl Christian Rafn (1795–1864), švýcarský geolog Eugène Renevier (1831–1906), švédský anatom Gustav Retzius (1842–1919), italský astronom působící ve druhé polovině 19. století Cesare Settimanni, knihovník v Cambridge Robert Sinker (1838–1913), dánský filolog a slavista Caspar Wilhelm Smith (1811–1881), německý teolog Heinrich Gisbert Voigt (1860–1933) a další. Díky našemu průzkumu byla mimo jiné objevena část knihovny právního historika Karla Kadlece (1865–1928).[173] V knihovně Společnosti se nachází více než třicet jeho knih a podle razítka ve všech knihách z tohoto souboru byla knihovna Karla Kadlece zakoupena státem v roce 1937 a později se zřejmě dostala do knihovny Společnosti.

Do knihovny Společnosti přicházely i dary od zahraničních autorů, často historiků nebo bohemistů, kteří šířili povědomí o českých zemích a jejich historii. Byl jím například již zmiňovaný lékař švýcarského původu Jean de Carro nebo britský filolog, historik a knihovník John Small (1828–1886), který knihovně věnoval v roce 1869 své pojednání o protestech české šlechty po koncilu v Kostnici (obr. 46). Jednotliviny knihovna získala i od francouzského bohemisty Ernesta Denise (1849–1921) – jde o knihu věnovanou Jiřímu z Poděbrad a jeho době[174] – nebo Tomáše Čapka (1861–1950), historika a novináře narozeného v Čechách, který se po odchodu do Spojených států amerických věnoval bádání o tamní krajanské komunitě.[175] Šest knih

[173] K jeho knihovně <https://provenio.cz/#!/records/da265a8f-a827-4a55-89da-4ffd167e7bd4>.

[174] *Georges de Podiébrad: La Bohême pendant la seconde moitié du XVe siècle*. Paris 1887. KNAV, signatura S-D 656.

[175] Tomáš Čapek knihovně věnoval svou knihu *Návštěvníci z Čech a Moravy v Americe v letech 1848–1939: příspěvek k dějinám amerických Čechů* vydanou roku 1940 v Chicagu, KNAV, signatura S-D 1680. K Tomáši Čapkovi viz *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 1. Zpracoval autorský a redakční kolektiv, vedoucí redaktor Vladimír Forst. Praha: Academia, 1985, s. 386–387.

To the Royal Society of Bohemia
From the Author.
1869

SOME ACCOUNT
OF THE
ORIGINAL PROTEST OF THE BOHEMIAN NOBLES
AGAINST THE
BURNING OF JOHN HUSS,
BY THE SENTENCE OF THE COUNCIL OF CONSTANCE, IN 1415,
PRESERVED IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY
OF EDINBURGH;
AND
ON THE CONNECTION BETWEEN THE KINGDOM OF SCOTLAND
AND THE COUNCIL OF CONSTANCE IN THE
FIFTEENTH CENTURY.

By JOHN SMALL, M.A.
LIBRARIAN TO THE UNIVERSITY.

(From the Proceedings of the Antiquarian Society of Scotland, Vol. III.)

EDINBURGH:
PRINTED BY NEILL AND COMPANY.
MDCCCLXI.

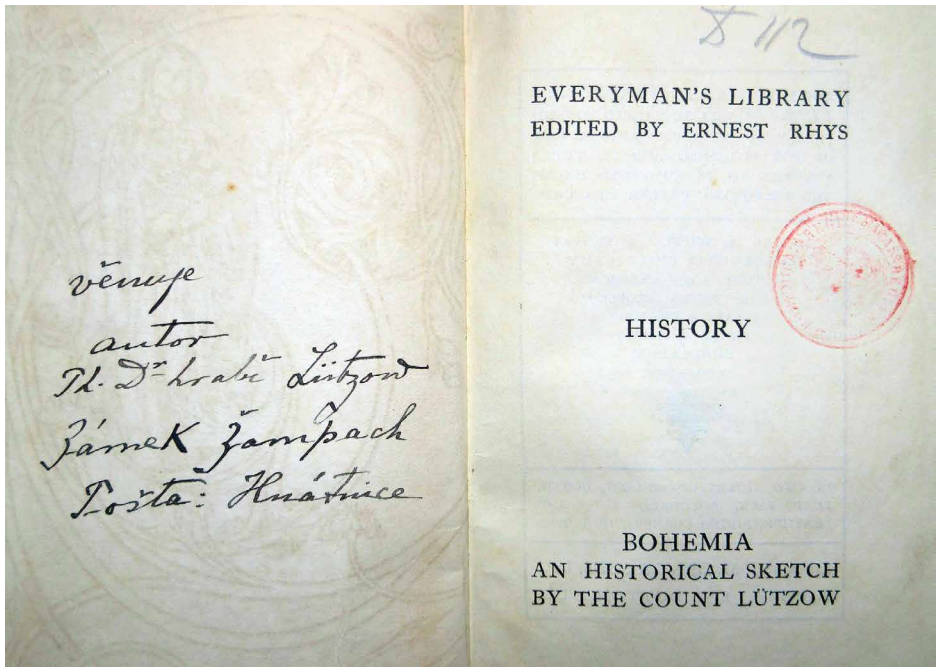
949354
Dárek K. V. K. Weitenweber

Obr. 46: Dar autora, předaný do knihovny hlavním tajemníkem Společnosti Rudolfem Weitenweberem. KNAV, signatura S-D 120.

věnovaných dějinám českých zemí zaslal knihovně ze svého sídla na zámku v Žampachu hrabě František von Lützow (1849–1916), diplomat, historik a propagátor české kultury v anglofonních zemích.[176] (obr. 47). Na české dějiny se zaměřoval i ruský historik Anton Nikitič Jasinskij (1864–1933), který knihovně zaslal čtyři své práce, stejně jako ruský slavista Aleksandr Aleksandrovič Kočubinskij (1845–1907).

Samostatnou skupinu darů představují knihy věnované členy Společnosti. Tyto dary byly výsledkem cílené a výše popsané akviziční politiky knihovny, která se zásadně rozrůstala i díky darům svých členů. Není proto překvapivé, že

[176] K hraběti Lützowovi viz Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti.* Díl I, A–M. Praha: Argo, 2008, s. 585. Charakteristiku jeho knižní sbírky a její osud viz jeho medailon v databázi Provenio, <https://provenio.cz/#!/records/d5109bab-f790-42f0-9783-7514ccf1a9ff>.

Obr. 47: Darovací vpisek hraběte Františka von Lützow. KNAV, signatura S-D 112.

velmi početné dary knihovně pocházejí od významných představitelů a členů Společnosti. Výčet těchto dárců připomíná prezenční listinu zasedání Královské české společnosti nauk – mezi donátory jsou například Bohumil Bydžovský, Bohumír Jan Dlabač, František Josef Gerstner, Václav Hanka (1791–1861), Martin Hattala (1821–1903), Karel Chytil (1857–1934), Josef Kalousek (1838–1915), Karel Kořistka (1825–1906), Hermenegild Jireček, Josef Jireček (1825–1888), Jan Kapras (1880–1947), Vilém Kaulich, Johann Christian Mikan (1769–1844), Bohumil Němec, František Novotný (1864–1918), Bedřich Procházka (1855–1934), Alois Vojtěch Šembera (1807–1882), František Vejdovský (1849–1949), Rudolf Weitenweber (1804–1870) a další.

Závěr

Fond knihovny Královské české společnosti nauk se postupně vytvářel od doby jejího vzniku v 80. letech 18. století. Jde o typický příklad historicky rostlé a systematicky budované knihovny, jejíž akvizice byla založena na zahraniční výměně. Při bližším pohledu na historii této knihovny je více než zřejmé, že její fond zásadně ovlivnil nedostatek financí a prostoru. Během své existence se z různých důvodů stěhovala z místa na místo nejen v rámci Prahy, ale během druhé světové války i mimo hlavní město. To, že se velká část jejího fondu dochovala, je téměř zázrak. Několik let byla knihovna kvůli nedostatku vhodných prostor pouze provizorně uskladněná a nepřístupná. To také do značné míry ovlivnilo jak fyzický stav jednotlivých svazků, tak zapříčinilo některé historické ztráty. Překvapivé je především srovnání nejstaršího publikovaného katalogu knihovny z roku 1835 se současným fondem knihovny Společnosti – dochováno je jen malé procento tisků ze 16. a 17. století. Přes tyto historické ztráty odráží fond knihovny Společnosti postupně budovanou a narůstající síť kontaktů, včetně styku s mezinárodními institucemi.

Finální verdikt pro knihovnu Společnosti znamenalo zrušení její mateřské instituce a následné začlenění do nově vzniklé Základní knihovny ČSAV. Tehdy byl celý fond reorganizován podle systému nové knihovny, vzniklé spojením několika starších knihoven podobného zaměření. Některé svazky byly předány jiným ústavům a časté duplicity vyřazeny. Z původního jádra knihovny Královské české společnosti nauk bylo samostatně zachováno cca 12 000 svazků převážně odborných monografií, sbírka disertací a řada periodik, která je kontinuálně doplňována.

Při našem výzkumu jsme se soustředili na ty osoby a korporace, které věnovaly knihy do fondu knihovny Společnosti od doby jejího založení na konci 18. století do poloviny 20. století. Výzkum jsme doplnili rešeršemi a studiem archivních fondů se zvláštním zaměřením na získávání knih. Výsledkem našeho průzkumu je zmapování knižních darů věnovaných knihovně Společnosti. Podobně zaměřený výzkum, zohledňující vlastní dedikace knihovně v kombinaci se studiem archivních dokumentů, je vůbec první důkladnou sondou do dějin knihovny Společnosti a zejména do postupné tvorby jejího fondu.

Provenienční průzkum dochovaných exemplářů jsme doplnili archivním výzkumem. Pozornost jsme věnovali zejména dokumentům, které se týkají darů knihovně. Velké množství tohoto materiálu obsahují doprovodné dopisy a lístky, přikládané k darovaným publikacím, někdy formálně stručné, jindy osobní a obsáhlejší. V posledně zmiňovaných dopisech, psaných často amatérskými badateli, regionálními historiky, řediteli škol, učiteli nebo zástupci místních spolků, lze mezi řádky, ale často i explicitně, vyčíst úctu, kterou knihovna Společnosti v jejich očích měla. Pro tento typ badatelů, kteří nepatřili k elitním vědcům, bylo darování knihy pomyslnou osobní metou a její zařazení do knihovny nejvýznamnější soudobé vědecké instituce i potvrzením o smyslu jejich laické badatelské práce. Zároveň jsme díky těmto dopisům a poznámkám mohli nahlédnout do prolínání dějinných událostí a osudů členů Společnosti.

Královská česká společnost nauk sdružovala přední vědce všech oborů z českých zemí a jejími dopisujícími členy (korespondenty) byli i zahraniční odborníci. Jako nejdéle existující učená společnost v zemích habsburské monarchie zastupovala místní vědeckou komunitu a byla partnerskou organizací pro obdobné společnosti v Evropě i zámoří. Součástí jejího poslání byla organizace vědecké práce: vyhlašování odborných soutěží formou tzv. cenných otázek, podpora vědeckých projektů i jejich prezentace. Byla tak do jisté míry předchůdkyní dnešní Akademie věd ČR a Učené společnosti ČR a dnes bychom ji označili za vědecké či výzkumné centrum či moderní intelektuální hub.

Královská česká společnost nauk a její knihovna udržovala kontakty s elitními špičkami české i světové vědy. Najdeme v ní dary světoznámého fyzika Ernsta Macha (1838–1916) i nositele Nobelovy ceny v oboru polarografie Jaroslava Heyrovského (1890–1967) a dalších. Z hlediska soudobé vědy byl nejcennější její fond periodik, získávaný výměnou se zahraničím, který neměl ve své době v tuzemsku obdoby. Díky výměně vědeckých publikací mohly být dále navazovány profesní a odborné kontakty mezi jednotlivými badateli, což lze označit za obdobu i dnes tak důležitého akademického networkingu.

Náš výzkum na základě studia dedikací v knihách mapuje vzájemnou komunikaci rané vědecké komunity v českých zemí a v zahraničí, ukazuje její sounáležitost a ilustruje ji jedinečnými dochovanými doklady. Přispívá tak k lepšímu poznání profesních styků mezi tehdejšími odborníky, často zakladateli svých oborů. Přináší rovněž důležité poznatky ke studiu dějin vědy v českých zemích, akademické peregrinace i pronikání nových vědeckých poznatků do českých zemí.

Výsledkem naší několikaleté práce je bohatý a pestrý seznam dárců, jednotlivců i institucí z českých zemí, Evropy i zámoří, kteří svými knihami pomáhali vytvářet fond knihovny Královské české společnosti nauk. Mezi dárci vcelku očekávaně převažují autoři z českých zemí, často přímo členové Společnosti, ale zastoupeni jsou i odborníci z různých zemí Evropy, Asie nebo obou Amerik. Sledování darů knihovně zároveň ukazuje šíři a rozsah mezinárodní komunikační sítě, již mezi sebou členové moderní obdoby raněnovověké *respublica litteraria* udržovali.

Náš provenienční průzkum, který je součástí konsorciálního projektu mapujícího plody evropské vědy v historických knihovních fondech v České republice, přispěje v první řadě k bližšímu poznání nejstarší vědecké knihovny v českých zemích a osvětlí postupné budování jejích fondů. Zásadně přitom doplňuje a obohacuje průzkum rozptýlených bohemikálních knihoven a umožňuje jejich virtuální rekonstrukci. Zároveň otevírá i další otázky, na něž by se obdobný výzkum mohl orientovat – například jaké bylo místo knihovny Společnosti mezi knihovnami obdobných institucí v českých zemích a v habsburské monarchii nebo jak aktuální byla moderní zahraniční literatura, která se do českých zemí díky knihovně dostávala. Jiným navazujícím tématem by mohlo být například mapování profesních kontaktů mezi konkrétními vědci a šíření vědeckých teorií, případně výzkum dějin vědeckých oborů.

Summary

The study focuses on the library of the Royal Bohemian Society of Sciences as the oldest core of the present-day Library of the Czech Academy of Sciences. The author approaches the library not merely as an institution preserving scholarly literature, but above all as an active hub of scientific communication that reflects the intellectual, social, and institutional connections linking the domestic and international scholarly communities from the late eighteenth century to the mid-twentieth century.

The main aim of the study is to analyse the establishment, development, and functioning of the library of the Royal Bohemian Society of Sciences, with particular emphasis on its acquisition strategies, especially gifts, bequests, and the exchange of publications. These modes of acquisition constitute a key source for studying the scholarly contacts and networks cultivated by the members of the Society throughout its existence. The research is based on a systematic provenance study of approximately 12,000 surviving monographs from the original library holdings of the Royal Bohemian Society of Sciences, complemented by extensive archival research conducted in the Archive of the Czech Academy of Sciences. Special attention is paid to dedicatory inscriptions and ownership marks in the books, which make it possible to trace the circulation of individual copies while also reflecting the personal relationships of their former owners.

The study situates the Society and its library within a broader historical and social context. It recapitulates the emergence of the Royal Bohemian Society of Sciences as the longest standing learned society in the lands of the Habsburg Monarchy, with a particular focus on its library. The author highlights the Society's members aspirations driven by the Enlightenment ideas and their inspiration drawn from foreign academies, while also mentioning the role of professional and scientific journals, and the importance of personal contacts among scholars and researchers in the period before the institutionalisation of academic conferences. From the outset, the development of the library was constrained by limited financial resources and a lack of suitable premises, which resulted in repeated relocations of the collection and various

provisional arrangements. The transfers of books during the Second World War were particularly dramatic.

The study also recalls other contemporary academic libraries, namely the library of the Czech Academy of Sciences and Arts and the library of the Masaryk Academy of Labour. A comparison with these institutions further underscores the exceptional character of the library of the Royal Bohemian Society of Sciences. In 1952, the holdings of all three above mentioned scientific institutions were merged into the Central Library of the Czechoslovak Academy of Sciences. Unlike this newly established library, however, the collection of the Royal Bohemian Society of Sciences represents a gradually and organically formed book collection that faithfully reflects the long-term scholarly priorities, contacts, and prestige of the Society.

Rather than offering a mere survey of institutions and individuals whose book donations enriched the library of the Royal Bohemian Society of Sciences, the study presents the library as a contemporary intellectual hub and demonstrates its role in scholarly communication. It thus contributes to a deeper understanding of professional networks among scholars of the period, many of whom were founders of their respective disciplines. At the same time, it provides important insights into the history of science in the Bohemian lands, academic mobility, and the dissemination of scientific knowledge in the region. The study offers a significant contribution to a renewed perspective on the intellectual history of the Bohemian lands and highlights the importance of libraries as active agents of scholarly practice rather than merely passive repositories of books.

SOUPIS PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. (dále jen MÚA), fond Královská česká společnost nauk (KČSN):

MÚA, fond KČSN, k. 8, inv. č. 20 – Zprávy o výměně publikací a knihovně (Přílohy od protokolů o schůzích členů s dodatky vytříděnými ze spisů)

MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 145, signatura 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny

MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 146 – Spisy, doplňování knihovny, obecná ustanovení, celkový stav knihovny

MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců

MÚA, fond KČSN, k. 44, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy, knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny

MÚA, fond KČSN, k. 47, inv. č. 196, sign. 411 – Spisy. Výměna publikací, dary a slevy institucím i od nich. Instituce domácí. Nižší a střední školy a školská zařízení

MÚA, fond KČSN, k. 49, inv. č. 201, sign. 421 – Spisy. Zahraniční výměna. Afrika, Austrálie. Nový Zéland

MÚA, fond KČSN, k. 49, inv. č. 201, sign. 421 – Spisy. Zahraniční výměna. Americké země mimo USA

MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 254, sign. 041 – Spisy. Místnosti (získávání, adaptace, údržba).

MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy. Knihovna – obecná ustanovení, celkový stav a růst, koordinace činnosti

MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy

MÚA, fond KČSN, k. 54, inv. č. 264, sign. 0551 – Spisy. Půjčování knih z knihovny

Literatura

100 let České akademie věd a umění. Praha: Academia, [1991].

200 let České společnosti nauk: 1784–1984: vědecká konference Ústavu čs. a světových dějin ČSAV, Praha 30. 10.–2. 11. 1984. Vyd. Jaroslav Purš. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1985.

Almanach České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha: Česká akademie, 1891.

BAĎUROVÁ, Anežka. Čeněk Zíbrt a Bibliografie české historie, *Knihy a dějiny* 29 (2022), č. 1–2, s. 188–206.

BAĎUROVÁ, Anežka. Profesor Bohumil Ryba a národní bibliografie. In: *Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození profesora Bohumila Ryby*. *Vědecké informace ČSAV Zvláštní číslo.* Praha: ZK-ÚVI ČSAV, 1991, s. 41–42.

BAĎUROVÁ, Anežka. Knihovna České akademie věd a umění, *Informace* [online] (2015), č. 2–3, dostupné z: <https://lib.cas.cz/casopis-informace/knihovna-ceske-akademie-ved-a-umeni>.
BAĎUROVÁ, Anežka – SVOBODOVÁ, Jana – ŠÍCHA, Vojtěch. Vlastnická označení knih v historickém fondu Knihovny Akademie věd ČR – první výsledky průzkumu, *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum* 58 (2013), č. 3–4, s. 76–79.
BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *„Ženám žádný obor vědecký od přírody není uzavřen." Spletité cesty žen k vědecké kariéře v první polovině 20. století*. Praha: Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2023.
BARTOŠ, František Michálek. Prager gelehrte Nachrichten a vznik pražské Učené společnosti, *Naše věda* 21 (1942), s. 197–207.
BERAN, Jiří. Osmdesátiletá diskuse o vzniku Soukromé společnosti nauk, *Dějin věd a techniky* 1 (1968), s. 237–250.
BERAN, Jiří. Vznik Soukromé společnosti nauk v Čechách, *Věstník ČSAV* 77 (1968), s. 563–580 a 653–671.
BERAN, Jiří. Nové příspěvky ke sporu o vznik Soukromé společnosti nauk, *Dějiny věd a techniky* 4 (1971), s. 13–19.
BERAN, Jiří. Foreign Relation of the Royal Bohemian Society of Science and the Czech Academy of Science and Arts from 1851 to 1914, *Acta historiae rerum naturalium necnon technicarum, Special Issue* 9, Prague 1977, s. 49–86.
BERAN, Jiří. *Inventář archivního fondu Královské české společnosti nauk*. Praha: Ústřední archiv Československé akademie věd, 1981.
BOLDAN, Kamil. Karlštejn jako „Bergungsdepot" pro historické fondy Zemské a univerzitní knihovny v Praze na sklonku druhé světové války, *Acta Musei nationalis Pragae – Historia litterarum* 64 (2019), č. 3–4, s. 6–19.
BOLDAN, Kamil. Flora, Emma a Katinka. Příspěvek k dějinám inkunábulistiky, *Knihy a dějiny* 26 (2019), s. 27–51.
BRAUNOVÁ, Andrea. Origin of the Book Collection of the Library of the Jewish Muzeum in Prague, *Judaica Bohemiae* 36 (2001), s. 160–172.
BUREŠ, Petr. Botanika na Moravě před založením Masarykovy univerzity. In: VACEK, Vladimír (ed.). *Botanika: dějiny oboru na Masarykově univerzitě v Brně* (*Folia historica 70*). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001. Dostupné z: <https://www.sci.muni.cz/botany/historie/hist_1.htm>.
BURKE, Peter. *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*. Praha: Karolinum, 2007.
BUŠEK. Michal. *Naděje je na další stránce: 100 let knihovny Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum, 2007.
Dějiny a současnost ZK-ÚVI ČSAV, *Vědecké informace ČSAV* (1989), Příručka pro uživatele 6.
DVOŘÁČKOVÁ, Věra. Profesor Bohumil Ryba, mezi vědou a vězením, *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 7, (2009 [vyd. 2010]), s. 227–274.
ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020.
DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996.
DOUBKOVÁ, Růžena. *Královská česká společnost nauk a její knihovna (1784–1835)*. Praha: FF UK, 1952. Disertační práce.

ĎURČANSKÝ, Marek. Jaroslav Bidlo jako člen Královské české společnosti nauk a České akademie věd a umění, *Dějiny věd a techniky* 53 (2020), č. 3, s. 131–151.
FRANC, Martin – MÁDLOVÁ, Vlasta. *Dějiny Akademie věd ČR v obrazech.* Praha: Academia, 2013.
FRANC, Martin – DVOŘÁČKOVÁ, Věra a kol. (eds.). *Dějiny Československé akademie věd I. 1952–1962.* Praha: Academia, 2019.
HANUŠ, Josef. Počátky Král. České Společnosti Nauk [Část 1], *Český časopis historický* 14 (1908), č. 2, s. 141–152.
HANUŠ, Josef. Počátky Král. České Společnosti Nauk. [Část 2], *Český časopis historický* 14 (1908), č. 3, s. 311–324.
HANUŠ, Josef. Počátky Král. České Společnosti Nauk. [Část 3. Dokončení], *Český časopis historický* 14 (1908), č. 4, s. 381–405.
HANUŠ, Josef. Dodatek k počátkům Královské České Společnosti Nauk, *Český časopis historický* 16 (1910), s. 306–315.
HAVLÍČEK, Karel. Prof. Dr. František Kadeřávek zemřel, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 6 (1961), č. 4, s. 231–234.
HELSNEROVÁ, Jana. *Život pozapomenutého Gollova žáka Julia Glücklicha*. Brno: Historický ústav filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2006. Bakalářská diplomová práce.
HLAVÁČEK, Petr – RADOVANOVIČ, Dušan. *Vytěsněná elita. Zapomínaní učenci z Německé univerzity v Praze*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze – Togga, 2012.
HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Přednášková činnost Královské české společnosti nauk 1890–1952, *Práce z dějin Akademie věd* 3 (2011), s. 1–36.
HOFFMANNOVÁ, Jaroslava – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Biografický slovník archivářů v českých zemích*. Praha: Libri, 2000.
HORÁK, František. Základní knihovna Československé akademie věd, *Věstník Československé akademie věd* 63 (24. 7. 1954), č. 4–6, s. 263–274.
HORÁK. František. Pět let Základní knihovny ČSAV, *Věstník Československé akademie věd* 67 (1958), č. 1–2, s. 144–155.
HORÁK. František. Deset let knihoven ČSAV, *Věstník Československé akademie věd* 72 (1963), č. 2, s. 270–283.
HUTAROVÁ, Marcela. Jean de Carro a naši obrozenci, *Matiční listy – literární příloha Zpravodaje Matice české* (2006), č. 3, s. 3–4.
JEDINÁKOVÁ, Jiřina. *Učená společnost České republiky, o. s., a její předchůdci. Od Královské české společnosti nauk k Učené společnosti České republiky, o. s.*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2007. Rigorózní práce.
JELÍNKOVÁ, Andrea. Books in the Terezín Ghetto and Their Post-War Fate, *Judaica Bohemiae* 47 (2012), č. 1, s. 85–107.
JELÍNKOVÁ, Andrea. *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800.* Edice Věda kolem nás. Praha: Academia, 2022.
KALOUSEK, Josef. *Děje Král. České Společnosti Náuk: spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy: ke stoletému jubilaeu této společnosti 1884*. Praha: Kr. česká společnost náuk, 1885.
KAZBUNDA, Karel. České hnutí roku 1848: podle nových archivních pramenů povahy úřední, *Český časopis historický* 34 (1928), č. 1, s. 25–121.

Knihy v historii akademií. Sborník textů k výstavě, kterou ve dnech 2. 12. 2002 až 17. 1. 2003 uspořádala Knihovna Akademie věd ČR a Tiskový odbor AV ČR v budově Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1. Praha: Knihovna AV ČR, 2002.

KOSTLÁN, Antonín. *Societas incognitorum. První učená společnost v českých zemích*, Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 1996.

KOSTLÁN, Antonín. Královská česká společnost nauk a počátky nové tolerance. In: *Mezi časy: kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800: sborník příspěvků z 19. ročníku sympozií k problematice 19. století, Plzeň, 4.–6. března 1999.* Praha: KLP-Koniasch Latin Press, 2000, s. 98–104.

KOSTLÁN, Antonín. Josefínská vzdělanost a vznik Královské české společnosti nauk. In: SVATOŠOVÁ, Hana (ed.): *Praha Mozartova. Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800*. Praha: Archiv hlavního města Prahy – Scriptorium, 2006, s. 29–41.

KOUKLOVÁ, Michaela. *Knihovna astronoma Antonína Strnada*. Ondřejov: Středisko vědeckých informací AsÚ ČSAV, 1989 (Scripta astronomica IV).

KRAUS, Arnošt Vilém. Kdy byla založena „Soukromá společnost v Čechách"?, *Český časopis historický* 42 (1936), č. 1, s. 56–76.

KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810.* Brno: ERA, 2006. 2. vyd.

Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce, 1, 2/I. Zpracoval autorský a redakční kolektiv, vedoucí redaktor Vladimír Forst. Praha: Academia 1985, 1993.

MÁDLOVÁ, Vlasta. *Stálé vojsko vědecké. Česká akademie věd a umění 1891–1952*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Academia, 2024.

MARTINOVSKÝ, Martin. Česká akademie věd a umění za protektorátu 1939–1945*, Práce z Archivu Akademie věd, Studie a články* (2002), s. 189–226, s. 214 (kapitola *Knihovny*).

MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti.* Díl I, A–M. Praha: Argo, 2008.

MÍŠKOVÁ, Alena. Profesor Bohumil Ryba (8.11.1900 – 6.2.1980). In: BAĎUROVÁ, Anežka – MÍŠKOVÁ, Alena (eds.). *Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození profesora Bohumila Ryby. Vědecké informace ČSAV Zvláštní číslo.* Praha: ZK-ÚVI ČSAV, 1991, s. 7–14.

MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín. *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010.

NĚMEC, Bohumil. *Vzpomínky*. Jan Janko, Václav Podaný, Hana Barvíková, Boris Mosković (eds.). Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, 2020.

PETRÁŇ, Josef. Královská česká společnost nauk. Místo České učené společnosti v dějinách a proudu vědy, *Vesmír* 74 (1995), č. 11, s. 632–635.

PETRÁŇ, Josef (ed.). *Počátky českého národního obrození*: *společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století*. Praha: Academia, 1990.

PODANÝ, Václav. *Vznik ČSAV a její Základní knihovny*. Praha: ZK-ÚVI ČSAV, 1985. (interní tisk).

PODANÝ, Václav. Knihovny ČAVU a KČSN od r. 1918 do vzniku ČSAV, *Práce z dějin Československé akademie věd*, řada A, sv. 4 (1992), s. 12–30.

POKORNÁ, Magdalena. *Zahraniční kontakty České akademie věd a umění*. In: POKORNÝ, Jiří (uspořádal) – NOVOTNÝ, Jan (red.). *Česká akademie věd a umění 1891–1991. Sborník příspěvků k 100. výročí zahájení činnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, s. 68–69.

POKORNÁ, Magdaléna. Královská české společnost nauk. In: MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín. *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010, s. 58–144.
POKORNÝ, Jiří. Česká akademie věd a umění. In: MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín. *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010, s. 194–233.
POKORNÝ, Jiří. Josef Hlávka. In: MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín. *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010, s. 179–183.
POKORNÝ, Jiří. Nadání Josefa, Marie a Zděnky Hlávkových. In: MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín. *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010, s. 184–193.
POKORNÝ Jiří. Věda, učené společnosti a akademie. In: ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka 2020, s. 208–218.
POKORNÝ, Jiří (uspořádal) – NOVOTNÝ, Jan (red.). *Česká akademie věd a umění 1891–1991. Sborník příspěvků k 100. výročí zahájení činnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993.
PROKEŠ, Jaroslav. *Počátky České společnosti nauk do konce XVIII. stol. Díl I. 1774–1789*. V Praze: Nákladem Jubilejního fondu Královské české společnosti nauk, 1938. (Spisy poctěné jubilejní cenou Královské české společnosti náuk v Praze č. XXII).
Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození profesora Bohumila Ryby. Anežka Baďurová, Alena Míšková (eds.). *Vědecké informace ČSAV. Zvláštní číslo.* Praha: ZK-ÚVI ČSAV 1991.
SEYDL, Otto. *Knihovna astronoma Antonína Strnada, ředitele pražské hvězdárny (1746–1799)*. Praha: Pražská státní hvězdárna, 1939. (Publikace Pražské státní hvězdárny č. 13).
SCHWIPPEL, Jindřich. *Předchůdci ČSAV a jejich knihovny*. Praha: ZK-ÚVI ČSAV, 1985 (interní tisk).
STACHOVÁ, Jindřiška. *Knihovna Královské české společnosti nauk v letech 1918–1952*. Praha: Filozofická fakulta UK, 1983. Diplomová práce.
STROUHALOVÁ, Marcela. *Knihy znovu nalezené. Konfiskované knihy po druhé světové válce ve správě NK ČR*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2016.
ŠOUKAL, Jiří. Základní knihovna ČSAV. In: FRANC, Martin – DVOŘÁČKOVÁ, Věra a kol. (eds.). *Dějiny Československé akademie věd I. 1952–1962*. Praha: Academia, 2019, s. 674–683.
TĚŠÍNSKÁ, Emilie – SCHWIPPEL, Jindřich. Masarykova akademie práce. In: MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín. *Bohemia docta: k historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia, 2010, s. 286–331.
TINKOVÁ, Daniela. Osvícenství jako proces vernakularizace vědění, *Cornova* 10 (2020), č. 2, s. 11–19.
VESELSKÁ, Magda. *Archa paměti. Cesta pražského židovského muzea pohnutým 20. stoletím*. Praha: Academia – Židovské muzeum, 2012.
VESELÝ, František. Vývoj organizace vědecké práce v českých zemích I (K desátému výročí zřízení ČSAV), *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 8 (1963), č. 4, s. 185–196.
VOJTÍŠEK, Václav. *180 let Královské české společnosti nauk. Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická (1951), VI*. Praha: Nákladem Královské české společnosti nauk, 1953.

VOLF, Josef. Knihovna král. české společnosti nauk v r. 1923, *Časopis československých knihovníků* 3 (1924), č. 8–10, s. 213–214.
VONDRA, Roman. Svatodušní bouře: pokus o revoluční povstání v Praze v červnu roku 1848, *Akademický bulletin AV ČR* (2008), č. 6, s. 6–8.
VRBOVÁ, Pavla. Jan a Josef Mayerovi, *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu* 53 (24), č. 1 (2023), s. 16–22.
WEGNER, Jiří. Knihovna Král. české společnosti náuk, *České knihovnictví. Časopis věnovaný potřebám českých knihoven* 1 (1901), č. 4 (leden 1901), s. 97–99.
WITZANY, Jiří (ed.). *Josef Hlávka, jeho myšlenkový odkaz a 100 let činnosti jeho nadace: konference 2004*. Praha: ČVUT, 2024.

Elektronické zdroje

Biografický slovník českých zemí, online, <https://biography.hiu.cas.cz/wiki>
BLKÖ (*Biographisches Lexikon der Kaisertum Österreich*), online, dostupné z: <https://de.wikisource.org/wiki/Biographisches_Lexikon_des_Kaiserthums_Oesterreich>
Databáze obětí, online, <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti>
Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL), Band 7, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978. Online: <https://www.biographien.ac.at/oebl?frames=yes>
Slovník českých knihovníků, online, <https://ipk.nkp.cz/oborove-baze-dat/slovnik-ceskych-knihovniku>
Sociologická encyklopedie, online, <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavn%C3%AD_strana>

SOUPIS PŘÍLOH

Tabulky

Tabulka č. 1: Přehled knihovníků KČSN a jejich funkčních období
Tabulka č. 2: Oborové členění knihovny KČSN

Grafy

Graf č. 1: Nárůst fondu v letech 1835–1952
Graf č. 2: Nárůst fondu a podíl nákupů, darů a výměny v letech 1835–1952
Graf č. 3: Struktura akvizice v letech 1875–1913

Mapy

Mapa č. 1: Dary podle zemí a počtu dárců

Soupis zdrojů ilustrací

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. (dále jen MÚA), fond Královská česká společnost nauk (KČSN):

MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 145, sign. 050 – Spisy. Knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny.

Instruction für die Benützung der Bibliothek, Návrh knihovního řádu sestavený knihovníkem Ignácem Janem Hanušem, představený na řádném zasedání společnosti 7. listopadu 1855 (obr. č. 9).

Zpráva knihovníka Karla Jaromíra Erbena z 28. února 1854 o situaci v knihovně ve 40. letech 19. století a zejména v roce 1848 (obr. č. 4).

MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 147, sign. 0522 – Spisy. Doplňování knihovny, dary jednotlivců.

Dopis Hermenegilda Jirečka z 12. dubna 1900 (obr. č. 30).

Dopis Gustava Peschky z 8. května 1882 (obr. č. 29).

MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 151, sign. 0551 – Spisy. Půjčování knih.

Seznam osob a jejich dlouholetých výpůjček, sestavený knihovníkem Ignácem Janem Hanušem pro zasedání KČSN 2. ledna 1854 (obr. č. 6).

Vyjádření jednotlivých osob k nevráceným výpůjčkám (obr. č. 7).

Žádost knihovníka o vrácení vypůjčených knih před revizí knihovny ze 14. října 1874 (obr. č. 8).

MÚA, fond KČSN, karton 44, inv. č. 256, sign. 050 – Spisy, knihovna, obecná ustanovení, celkový stav knihovny.
Zpráva knihovníka Jiřího Wegnera z 1. října 1875 (obr. č. 19).

MÚA, fond KČSN, karton 49, inv. č. 201, sign. 421 – Spisy. Zahraniční výměna. Americké země mimo USA.
Dopis Bedřicha Katzera z 9. ledna 1897 (obr. č. 20).

MÚA, fond KČSN, karton 54, inv. č. 260, sign. 0522 – Spisy. Dary jednotlivců pro knihovnu, též dary pro členy.
Dopis Josefa Junghanse z roku 1906, blíže nedatováno (obr. č. 32).
Dopis Františka Kadeřávka z 7. března 1949 (obr. č. 39).
Tištěná výzva členům Královské české společnosti nauk z února 1946. Č. j. 199/46 (obr. č. 37).

MÚA, fond KČSN, karton 121, inv. č. 849, signatura neuv. 1831 Katalog knihovny.
Rukopisný katalog knihovny Královské české společnosti nauk z roku 1831 (obr. č. 12).

MÚA, fond KČSN, karton 123, inv. č. 854, signatura neuv.
Dvojstránka ze seznamu ztrát zjištěných v knihovně, asi po roce 1874 (obr. č. 16).

Knihovna AV ČR, v. v. i.:
Beiträge zur Geschichte der Preise ungarischer Landesproducte im neunzehnten Jahrhundert nach den Notirungen des Pester Marktes. Budapest: im Selbstverlag der Budapester Handels und Gewerbekammer, 1873. KNAV, signatura S-M 1 (obr. č. 14).
The Buddhist Annual of Ceylon, čísla z let 1922–1932. KNAV, signatura S-D 1243 (obr. č. 21a-b).
Erläuterungen zur geologischen Specialkarte der Länder der ungarischen Krone. Jednotlivé svazky edice. KNAV, signatura S-H 406 (obr. č. 15).
Observations of magnetic declination made at Trevandrum and Augustia Malley in the observatories of His Highness the Maharajah of Travancore, G. C. S. I. in the years 1852 to 1869. Vol. I. Trevandrum magnetical observations. London: Henry S. King & Co., 1874. KNAV, signatura S-F 17 (obr. č. 41).
Reconstruction Album Containing the Final Report on the Reconstruction of The Tokyo Imperial University Library 1923–1929. [Tokyo]: Compiled at the Library, 1930. KNAV, signatura S-O 658 (obr. č. 18).
Sborník I. mezinárodního polarografického sjezdu v Praze. Praha: Přírodovědecké vydavatelství, 1951. KNAV, signatura S-G 347 (obr. č. 17).
Barrande, Joachim: *Défense des colonies. I., Groupe probatoire comprenant La colonie Haidinger, La colonie Krejči et La coulée Krejči*. Prague – Paris: J. Barrande, 1861. KNAV, signatura S-H 314 (obr. č. 43).
Barrande, Joachim: *Systême silurien du centre de la Bohême. 1ère partie, Recherches Paléontologiques. Vol. VI., Classe des mollusques, Ordre des acéphalés*. Prague – Paris: J. Barrande, 1881. KNAV, signatura S-H 37 (obr. č. 42).
Carro, Jean de: *Mémoires du Chevalier Jean de Carro*. Carlsbad: Fréres Franieck, 1855. KNAV, signatura S-L 231 (obr. č. 25a-b).

Demel, Jaroslav: *Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých. Díl I., Fiskální úřad království Českého. Odd. II., Doba 1620–1740*. V Praze: Sborník věd právních a státních, 1909. KNAV, signatura S-K 187/7 (obr. č. 40).

Geitner, Ernst August: *Versuche über das Blaufärben wollener Zeuge ohne Indigo nebst einer gemeinfasslichen Anweisung, mehrere der aufgefundenen Methoden mit Vortheil im Grossen auszuführen.* KNAV, signatura S-M 175 (obr. č. 45).

Grimm, Jacob Ludwig Karl – Grimm, Wilhelm Karl: *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig: Hirzel, 1854–1943. KNAV, signatura S-C 366, čárový kód 26001103612 (obr. č. 5).

Grimm, Johann: *Základy zeměznalectví čili geognosie k užitku praktických horníkův*. Praha: Bohumil Haase, 1852. KNAV, signatura S-H 259 (obr. č. 34).

Grünwald, Anton Adalbert: *Betrachtung von Fußpunktskurven in der Ebene und im Raume*. Prag: Haase, 1906. KNAV, signatura S-F 270 (obr. č. 28).

Guthrie, William: *Allgemeine Weltgeschichte.* Brünn: Schrämbl, 1788. KNAV, signatura S-D 370/Bd. 53 (obr. č. 2).

Havelka, Vilém Václav: *Umění lesní*. Praha: V. V. Havelka, 1823. KNAV, signatura S-M 125 (obr. č. 33).

Hulth, Johan Markus (ed.): *Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné. Andra afdelningen, Utländska brefväxlingen. Del 1, Adanson – Brünnich*. Upsala – Berlin: A.-B. Akademiska Bokhandeln – Friedländer & Sohn, 1916. KNAV, signatura S-N 18 (obr. č. 14).

Junghans, Josef: *Prometheus aneb Tragedie ve vesmíru: fantastické drama ve třech viděních*. V Slaném: Nákladem spisovatele, 1906. KNAV, signatura S-N 394 (obr. č. 31).

Lützow, František, hrabě: *Bohemia: an historical Sketch*. London – New York: J.M.Dent & Sons, Ltd.; E.P.Dutton & Co., [1925]. KNAV, signatura S-D 112 (obr. č. 47).

Maillard, Sebastian von: *Théorie des machines mues par la force de la vapeur de l'eau.* Vienne – Strasbourg: Gay, 1784. KNAV, signatura S-M 162 (obr. č. 3).

Melsens, Louis: *Des Paratonnerres: a conducteurs et a raccordements terrestres multiples*. Bruxelles: Hayez, 1877. KNAV, signatura S-G 333 (obr. č. 14).

Opiz, Filip Maxmilián: *Deutschlands cryptogamische Gewächse nach ihren natürlichen Standorten geordnet*. Prag: Scholl, 1816. KNAV, signatura S-H 84 (obr. č. 27).

Pötzsch, Christian Gottlieb: *Bemerkungen und Beobachtungen über das Vorkommen des Granits in geschichteten Lagen oder Bänken, besonders in der Oberlausitz und dessen relatives Alter, wie auch über den Sienit, mit Berichtigungen und Zusätzen zur mineralogischen Beschreibung der Gegend um Meißen*. Dresden: Walter, 1803. KNAV, signatura S-H 9 (obr. č. 23).

Seibt, Karel Jindřich: *Klugheitslehre: praktisch abgehandelt in akademischen Vorlesungen*. Prag: Elsenwanger, 1799. KNAV, signatura S-B 35 (obr. č. 22).

Sešit se soupisem knižního daru Františka Kadeřávka. KNAV, b. č., Oddělení dějin knihy (obr. č. 38).

Schleicher, August: *Kratkij očerk' doistoričeskoj žizni sěvero-vostočnago otděla indo-germanskich' jazykov'*. Sanktpeterburg': Imperatorskaja akademija nauk, 1865. KNAV, signatura S-C 501 (obr. č. 10).

Schröder, Johan Henrik: *Catalogus numorum cuficorum in Numophylacio Academico Upsaliensi*. Upsaliae: Excudebant Regiae Academiae Typographi, 1827. KNAV, signatura S-D 251 (obr. č. 24).

Sinker, Robert: *A catalogue of the fifteenth-century printed books in the library of Trinity College, Cambridge*. Cambridge – London: Deighton Bell and CO. – George Bell and sons, 1876. KNAV, signatura S-C 269 (obr. č. 14).

Small, John: *Some acount of the original protest of the Bohemian nobles against the burning of John Huss* … Edinburg: Neill and Company, 1861. KNAV, signatura S-D 120 (obr. č. 46).

Studnička, František Josef: *Bohatýrové ducha*. V Praze: Nákladem vlastním, 1898. KNAV, signatura S-O 241 (obr. č. 36).

Sunamoto, Ecudžiro: *The Elephant*. [Osaka: F. Sunamoto Shoten, 1931–1932]. KNAV, signatura S-H 873 (obr. č. 26).

Volta, Alessandro: *Schriften über die thierische Elektrizität*. Prag: Calve, 1793. KNAV, signatura S-G 111 (obr. č. 44).

Wlassak, Moritz: *Zur Geschichte der negotiorum gestio: eine rechtshistorische Untersuchung*. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1879. KNAV, signatura S-T 365 (obr. č. 1).

Želízko, Jan Vratislav: *Mamut od Berezovky v Sibiři. Podle zpráv Otty Herze, chefa expedice vyslané Carskou akademií véd v Petrohradě ku získání mamuta*. Olomouc: Muzejní spolek, 1904. KNAV, signatura S-H 72 (obr. č. 35).

Soukromá sbírka, Praha:

Demartini, Eduard: Portrét Bohumila Němce (obr. č. 11).

Národní knihovna České republiky:

Kulik, Jakob Philipp: *Bibliothek der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Prag: Johann Spurny, 1835. Signatura Sd 000563 (obr. č. 13).

